

KAPITTEL 4

Varer

4.1 INNLEDNING

Norge har en sterkt utadvendt økonomi. Vi er helt avhengig av utstrakt handel med utlandet. Dette varebyttet har hatt - og har - stor betydning for velstandsutviklingen. Norge har søkt å sikre sine handelspolitiske interesser gjennom deltakelse i GATT, EFTA-samarbeidet og de to frihandelsavtaler Norge inngikk med EF i 1973.

Disse frihandelsavtalene har effektivt fjernet toll- og mengdemessige begrensninger i handelen med industrivarer mellom Norge og EF. Utviklingen på 1970- og 80-tallet har imidlertid stilt krav til nedbygging av nye handelshindringer. Erkjennelsen av at avvikling av toll og mengdemessige begrensninger ikke er tilstrekkelig for å avskaffe dagens handelshindringer og konkurransevridende handelspraksis, har resultert i fremveksten av EFs indre marked. Internasjonalt har vi sett mange tendenser til nye handelshindringer gjennom nasjonale produktkrav, tekniske spesifikasjoner og ordninger som stenger andre lands bedrifter ute fra nasjonale markeder. EFs indre marked tar sikte på å eliminere handelshindringer for å oppnå et *reelt* felles marked. EØS-avtalens siktemål er å utstrekke dette markedet til også å omfatte EFTA-landene. Dermed legges forholdene til rette for fritt varebytte innenfor et enhetlig marked på ca. 370 millioner mennesker i EFTA- og EF-området.

EØS-avtalen inneholder et omfattende regelverk for å gjennomføre fritt varebytte. Det innbefatter sentrale områder som konkurranseregler, statsstøtte, offentlig innkjøp, opprinnelsesregler, handel med fisk og landbruksprodukter, samt tekniske handelshindringer. På disse områdene er det i dag en rekke handelshindringer. Nedbyggingen krever nye virkemidler.

EØS-avtalens beslutningsprosedyrer, felles konkurranseregler, overvåkingssystem og de samrådsprosedyrer som forutsettes, er virkemidler som kan ivareta de krav som stilles for å fjerne nye typer handelshindringer. Regelverket skal sikre fri markedsadgang, likebehandling og felles internasjonale styringsredskaper.

Dette vil gi stabile og forutsigbare rammevilkår for norsk næringsliv slik at det settes istand til å gjennomføre en langsiktig planlegging. For de eksportrettede næringene er dette av særlig betydning. Sammen med en aktiv

nasjonal økonomisk politikk vil Avtalen på denne måten trygge arbeidsplassene og legge grunnlaget for økt sysselsetting.

4.2 KONKURRANSEREGLENE

Innledning

Forutsigbarhet og stabile markedsforhold er en forutsetning for at norske bedrifter skal kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Norske bedrifters viktigste markeder er i EFTA- og EF-området. I 1990 gikk nær to tredeler av den norske vareeksporten til EF, og om lag fire femdel til EF og EFTA samlet. To tredeler av vår import kommer fra samme området, fordelt med i underkant av halvparten på EF og en femdel på EFTA.

I EFTA- og EF-områdene er det ulike konkurranseregler og systemer for å håndheve dem. Dette har ført til forestillinger om at enkelte bedrifter av denne grunn har bedre vilkår enn konkurrentene. Slike forestillinger har i en rekke tilfeller gitt opphav til dumping-anklager. Anklager om dumping skaper stor usikkerhet for norsk næringsliv, også i de tilfellene hvor de ikke fører til konkrete tiltak.

EØS-avtalen oppretter et felles marked der bedriftene får fri markedsadgang og de samme konkurransemessige rammevilkår. En viktig målsetting med felles konkurranseregler er å sikre bedriftene like vilkår i markedet og unngå at de misbruker markedsrett.

4.2.1 EFs regelverk

EFs konkurranseregler

EFs konkurranseregler har til formål å hindre konkurransebegrensninger på fellesmarkedet. Reglene for foretak finnes i Romatratens artikler 3 f) og 85-90. I hovedsak bygger reglene på forbudsprinsippet, dvs. at konkurransebegrensende avtaler og misbruk av dominerende markedsrett i utgangspunktet er forbudt.

En betingelse for at EFs konkurranseregler skal komme til anvendelse, er at konkurransebegrensningen har virkning på samhandelen mellom medlemslandene. Dersom begrensningen bare har virkning innen ett land, vil forholdet falle inn under nasjonal lovgivning og nasjonale myndigheters kontroll. Det må likevel understrekes at også avtaler der begge parter holder til i samme land kan om-

fattes av EFs konkurransebegrensninger, selv om foretakene bare opererer på sitt hjemmemarked. Dette vil f.eks. være tilfellet hvis avtalen mellom foretakene hindrer eksportører i andre EF-land adgang til markedet.

Bestemmelsen i Romtraktatens artikkel 3 f) slår fast at det skal opprettes et system som sikrer at konkurransen i fellesmarkedet ikke vris.

Konkurransbegrensende avtaler

Romtraktatens artikkel 85 setter forbud mot enhver avtale mellom foretak, alle vedtak truffet av sammenslutninger av foretak og alle former for samordnet opptreden, som kan påvirke handelen mellom medlemsland, og som har til formål eller følge å hindre, begrense eller fordreie konkurransen innenfor fellesmarkedet.

Konkurransbegrensende avtaler i strid med forbudet er uten rettsvirkninger og således ugyldige. Som eksempel på slike ulovlige konkurransebegrensninger nevnes avtaler om prisfastsettelse mellom konkurrenter og avtaler om oppdeling av markeder eller produksjonskvoter.

For at forholdet skal kunne rammes av artikkel 85. nr. 1, må to eller flere foretak være involvert. Avtaler f.eks. mellom mor- og datterselskap rammes som hovedregel ikke.

Forbudet gjelder både horisontale avtaler, dvs. avtaler som inngås mellom foretak som opererer på samme omsetningsnivå, og vertikale avtaler, dvs. avtaler som inngås mellom foretak på ulike nivåer. Bestemmelsen rammer således f.eks. både priskarteller mellom flere produsenter og distribusjonsavtaler mellom en produsent og dens forhandler. Forbudet gjelder all ervervsmessig virksomhet, slik at både produksjon og salg av varer og levering av tjenesteytelser omfattes.

Forbudet i artikkel 85. nr. 1 er ikke absolutt. Kommisjonen kan med hjemmel i artikkel 85. nr. 3 gjøre unntak fra forbudet. Unntak kan gjøres både i individuelle saker og for hele grupper av avtaler. Det kan bare gjøres unntak dersom avtalen bidrar til å forbedre produksjon eller omsetning av varer eller fremme den tekniske eller økonomiske utviklingen. I tillegg kreves det at resultatet av avtalen har positive virkninger for forbrukerne. Et foretak som ønsker individuelt unntak, må søke Kommisjonen om dette. Foretakene fritas for sanksjoner i tiden fra søknad er sendt, til Kommisjonen har behandlet saken.

Gjennom såkalte gruppeunntak kan Kommisjonen unnta visse typer konkurransebegrensende avtaler fra forbudet. Avtaler som oppfyller vilkårene i et gruppeunntak, kan uten videre praktiseres. Det er med andre ord

ikke nødvendig å søke Kommisjonen om unntak i disse tilfellene. Kommisjonen har i form av forordninger gitt gruppeunntak for en rekke avtaletyper, f.eks. for eneforhandlervtaler Kfo 1983/83 (1), patentlisensavtaler Kfo 2349/84 (2) og avtaler om forskning og utvikling Kfo 418/85 (3). Disse gruppeunntakene er av stor praktisk betydning for foretakene. Har foretakene antatt at en konkurransebegrensende avtale faller inn under et gruppeunntak, er de imidlertid ikke fritatt for bøter og andre sanksjoner dersom vurderingen er feilaktig.

Kommisjonen har også anledning til å gi foretakene en erklæring som går ut på at avtalen eller handlingen, ut fra det Kommisjonen kjenner til, ikke rammes av konkurransebegrensningene. Slike såkalte negativattester eller administrative skriv gis etter enklere administrativ behandling og er mye benyttet i Kommisjonens praksis.

Artikkel 85. nr. 1 tolkes slik at bare avtaler som merkbart påvirker handelen mellom EFs medlemsstater, rammes av forbudet. Som rettleddning ga Kommisjonen i 1986 ut den såkalte bagatelimeldingen. Her sier Kommisjonen at avtaler ikke vil ha merkbar virkning på samhandelen hvis markedsandelen for de involverte foretak er mindre enn 5 pst. av det relevante markedet. De samme foretaks samlede årsomsetning må heller ikke overstige 200 mill ECU dvs. ca. 1,6 mrd. NOK.

Konkurransbegrensende avtaler som er unntatt fra eller ikke omfattes av forbudet i artikkel 85, kan imidlertid falle inn under forbudet i artikkel 86.

Misbruk av markedsrett

Romtraktatens artikkel 86 omhandler foretak som misbruker sin dominerende stilling på fellesmarkedet eller på en vesentlig del av dette. I motsetning til kravene i artikkel 85, er det etter artikkel 86 ikke krav om at mer enn ett foretak skal være involvert. Misbruk av markedsrett er bare forbudt i den utstrekning handelen mellom medlemslandene påvirkes. Et foretak kan f.eks. misbruke sin dominerende stilling i markedet ved å behandle leverandører forskjellig, ved nektelse av levering eller gjennom lojalitetsrabatter. Dersom virkningen bare inntreffer i ett land, hører saken inn under nasjonal lovgivning.

Foretaket må ha en dominerende stilling. Markedsandelen er det viktigste kriterium ved vurdering av om det foreligger dominans. Som hovedregel vil en markedsandel på under 40 pst. føre til at et foretak ikke anses for å ha en dominerende stilling. Markedsandelen er likevel ikke den eneste faktor det tas hensyn til. Kommisjonen og Domstolen har gjen-

nom sin praksis vist at også andre faktorer, f.eks. overtredelsens grovhet kan ha relevans.

Det er videre et vilkår etter artikkel 86 at foretaket innehar en dominerende stilling «på fellesmarkedet eller en vesentlig del av det». Det er derfor nødvendig å foreta en geografisk og produktmessig avgrensning av markedet.

Kommisjonen kan ikke gjøre unntak fra artikkel 86, men foretak som er i tvil om deres handlemåte er forenlig med bestemmelsen, kan på samme måte som etter artikkel 85, be om negativattest eller administrative skriv.

Håndheving av regelverket

Artikkel 87 gir EFs Ministerråd fullmakt til å vedta de nærmere bestemmelser om anvendelsen av konkurransereglene. Rådsforordning nr. 17 fra 1962 er den viktigste av disse. Forordningen gir nærmere kompetanse- og prosedyreregler for praktiseringen av artiklene 85 og 86. Forordningen gir Kommisjonen hovedansvaret for å håndheve bestemmelsene. Kommisjonen kan ta opp en sak enten etter at saken er meldt av de involverte foretak, etter at en tredje part har anmodet om det, eller på eget initiativ. Det er Kommisjonen som avgjør søknader om unntak fra forbudet i artikkel 85. 1. I tillegg har Kommisjonen kompetanse til å utstede forordninger om gruppeunntak. Nasjonale myndigheter kan ikke gjøre unntak med hjemmel i artikkel 85. 3.

Dersom bestemmelsene i artiklene 85 eller 86 ikke overholdes, kan Kommisjonen kreve at foretakene bringer forholdet til opphør. Den kan også ilegge foretakene bøter på fra 1000 til 1 mill. ECU dvs. 8000 - 8 mill. NOK, eller opptil 10 pst. av omsetningen i forrige regnskapsår. Den foreløpig største boten Kommisjonen har gitt er på 75 mill ECU. Boten ble gitt til det svensk-sveitsiske foretaket Tetra Pak for misbruk av dominerende markedsrett. Saken illustrerer også den såkalte effektdoktrinen, som praktiseres av EF på dette området og som fører til at EF anvender sine konkurranseregler også overfor foretak som hører hjemme utenfor EF. Betingelsen for dette er at konkurransebegrensningen har virkning på EF-markedet. Dette var tilfellet i Tetra Pak-saken. EFTA-foretak har således lenge vært berørt av og har innrettet seg etter konkurransereglene i EF.

I forbindelse med håndhevingen av konkurransereglene, kan Kommisjonen kreve opplysninger av medlemslandenes myndigheter og av foretak. Når den mener det er nødvendig, kan Kommisjonen også foreta kontroller hos foretakene. Foretak som ikke overholder opplysningsplikten eller hindrer kontrollarbeidet, kan ilegges tvangsmulkt. For at Kommisjonen skal kunne ilegge slike

mulkt, må den ha fattet vedtak som pålegger foretaket å gi opplysninger.

Kommisjonens vedtak kan overprøves av EF-domstolen. Siden 1989 har Førsteinstansdomstolen i EF hatt kompetanse til å avgjøre hvorvidt Kommisjonens vedtak i konkurransesaker er i overensstemmelse med bestemmelsene i Romatraktaten. Førsteinstansdomstolens avgjørelse kan ankes til EF-domstolen for såvidt gjelder lovanvendelsen, men ikke selve saksforholdet.

Offentlige foretak

Romatraktatens artikkel 90 slår fast at EFs konkurranseregler med visse begrensninger også får anvendelse overfor offentlige foretak og virksomheter som det offentlige innrømmer særlige eller eksklusive rettigheter. Kommisjonen håndhever regelverket også i forhold til denne typen foretak og kan dessuten vedta direktiver eller fatte vedtak overfor medlemslandene der den finner det nødvendig. Kommisjonen har i den senere tid vært opptatt av å vurdere sektorer som idag er regulert og der konkurransen av denne grunn kan være begrenset.

Fusjoner

EFs regler om fusjonskontroll er en del av konkurransereglene. Disse trådte ikraft i september 1990. Etter Rfo 4064/89 (4) skal alle foretakssammenslutninger som faller inn under fusjonskontrollforordningen, meldes til Kommisjonen. Denne prøver så om fusjonen er forenlig med forutsetningen om at det ikke skal dannes sammenslutninger som hindrer konkurransen innenfor EF. Forordningen kommer til anvendelse på fusjoner mellom to eller flere uavhengige foretak. Videre omfattes tilfeller der foretak eller enkeltpersoner gjennom f.eks. erverv av aksjer oppnår avgjørende innflytelse over flere foretak.

Forordningen gjelder bare når foretakene som slutter seg sammen, er av en viss størrelse. Foretakenes samlede omsetning på verdensmarkedet må overstige 5 mrd. ECU, dvs. ca. 40 mrd. NOK. I tillegg må minst to av bedriftene begge ha en omsetning i EF på over 250 mill. ECU, dvs. ca. 2 mrd. NOK. Fusjonen omfattes likevel ikke av EF-regelverket dersom hver av de fusjonerende foretak har over to tredjedeler av sin samlede omsetning i ett av EFs medlemsland.

Kommisjonen skal vurdere hvorvidt sammenslutningen er forenlig med målene for det felles marked. Dersom sammenslutningen fører til eller forsterker en dominerende markedsposisjon som hindrer reell konkurranse innen fellesmarkedet eller en vesentlig del av det, skal den erklæres uforenlig med det felles

markert. Sammenslutningen kan i slike tilfeller ikke gjennomføres.

Konkurransereglene i EFTA og Norge

EFTA-konvensjonen inneholder i artikkel 15 materielle konkurranseregler som i hovedsak er basert på Romatraktatens artikkel 85 og 86. Intensjonene bak EF-reglene og bestemmelsene i EFTA-konvensjonen artikkel 15 er de samme. EFs regler er, i motsetning til EFTA-reglene, i betydelig grad utviklet med sikte på en effektiv håndheving. Dette betyr at kontrollen med at konkurransereglene etterleves, er bedre i EF enn i EFTA-området.

Også forskrifter gitt med hjemmel i lov av 26. juni 1953 nr. 4 om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurranseforhold (Prisloven) inneholder enkelte viktige forbud mot konkurransebegrensende handlinger. I tillegg kan det gripes inn mot konkurranseskadelig adferd. Norsk lovgivning retter seg bare mot konkurransebegrensninger som har virkning i Norge, mens EF-reglene retter seg mot handlinger som har virkning på handelen over landegrensene.

4.2.2 Viktige spørsmål i forhandlingene

Et hovedmål i EØS-forhandlingene har vært å oppnå felles konkurranseregler i EØS med en effektiv, ensartet og ikke-diskriminerende håndheving av regelverket. På bakgrunn av denne målsettingen ble det i forhandlingene drøftet hvilke materielle konkurranseregler som skulle inntas i avtalen med sikte på å sikre et ensartet regelverk i EØS.

Med bakgrunn i at de fleste konkurransesaker vil berøre flere land både i EFTA og EF, har det vært enighet om at de to overvåkingsorganene, EFTAs overvåkingsorgan og EF-kommisjonen, vil måtte samarbeide nært i disse sakene. De nærmere retningslinjene for samarbeidet har vært drøftet i forhandlingene. Samarbeidet skal skje ved at organene utveksler informasjon, konsulterer hverandre, foretar undersøkelser for hverandre og deltar i hverandres høringer og rådgivende komiteer.

I forhandlingene har spørsmål om hvordan saker som har virkning i begge områder skal fordeles mellom de to overvåkingsorganene, stått sentralt.

Det har vært viktig å finne frem til kriterier som er enkle å forholde seg til både for de involverte foretak og for overvåkingsorganene når det gjelder fordelingen av sakene. Samtidig har man ønsket at hver enkelt sak skal fordeles til overvåkingsorganet innen det området der konkurransebegrensningen har størst virkning.

4.2.3 Forhandlingsresultatet

EØS-avtalens Artikler 53 - 60 og Protokollene 21 - 25 samt Avtalens Vedlegg XIV inneholder bestemmelsene på konkurranseområdet (S.v. 1 s. 356). Overvåkingen av konkurransereglene i EØS krever et omfattende kontrollapparat. Avtalen fastsetter at EFTA skal opprette et overvåkingsorgan med tilsvarende myndighet og funksjoner som EF-kommisjonen idag har på konkurranseområdet.

For å oppnå en effektiv, ensartet og ikke-diskriminerende håndheving av konkurransereglene, må EFTAs overvåkingsorgan og EF-kommisjonen kunne gripe direkte inn overfor foretakenes skadelige konkurransebegrensninger som har virkninger på tvers av landegrensene. At organene får samme funksjoner og myndighet i slike saker, innebærer bl.a. at EFTAs overvåkingsorgan og EF-kommisjonen kan kreve informasjon og foreta kontroller i foretak når det er mistanke om brudd på konkurransereglene. Organene kan også forby handlinger og ilegge bøter og tvangsmulker for brudd på regelverket. Bøtene og tvangsmulktene kan om nødvendig tvangsfullbyrdes nasjonalt. Vedtakene organene treffer, får direkte virkning for foretakene. På grunn av begrensninger i Grunnlovens § 93, har Norge imidlertid tatt forbehold for tvangsfullbyrdelse av pengekrav som er ilagt av EFs organer, når tvangsfullbyrdelsen skal skje på norsk territorium overfor foretak som befinner seg i Norge. Forbeholdet er godtatt av EF og de øvrige EFTA-landene.

De felles materielle konkurransereglene i EØS er basert på de eksisterende EF-reglene og tilsvarende regler i EFTA-konvensjonen. Norske foretak får dermed de samme rettigheter og plikter etter konkurransereglene som foretakene i de øvrige EFTA-landene og EF-landene. Dette er en forutsetning for at anti-dumpingtiltak mot norske foretak avvikles.

Forbudet mot konkurransebegrensende avtaler og misbruk av markedsdominans

EØS-avtalens Artikkel 53 tilsvarende Romatraktatens artikkel 85. Bestemmelsen setter forbud mot konkurransebegrensende avtaler, vedtak eller samordnet opptreden mellom to eller flere foretak. Forbudet gjelder bare dersom avtalen kan påvirke handelen mellom EFTA-land eller mellom EFTA- og EF-land. Avtaler i strid med forbudet i artikkel 53 er uten rettsvirkninger.

Forbudet i Artikkel 53 rammer bare konkurransebegrensende avtaler som har en merkbar virkning på handelen mellom avtalepartene innen EØS. Kommisjonens bagatellmelding er i EF et viktig tolkingsmoment i denne sammenheng. Meldingen slår fast at en

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

avtale normalt ikke vil omfattes av forbudet når de involverte foretaks samlede markedsandel ikke overstiger 5 pst. av det relevante marked og deres samlede årsomsetning ikke overstiger 200 mill. ECU dvs. ca. 1,6 mrd. NOK. EFTAs overvåkingsorgan vil utstede en tilsvarende melding.

Overvåkingsorganene kan med hjemmel i Artikkel 53. nr. 3 gjøre individuelle unntak fra forbudet mot konkurransebegrensende avtaler. For at slike individuelle unntak skal innvilges, kreves det at avtalen er meldt til overvåkingsorganet. En slik melding innebærer i tillegg at foretakene ikke kan ilegges bøter for overtredelse av forbudet for perioden fra avtalen er meldt til overvåkingsorganet har truffet sin avgjørelse.

Kommisjonen har i tillegg vedtatt gruppeunntak for flere typer avtaler. EØS-avtalens artikkel 60 viser til Avtalens vedlegg XIV (S.v. 1 s. 356), som inneholder de gruppeunntak som skal gjelde i EØS. Det er bl.a. gjort unntak for eneforhandleravtaler, patentlisensavtaler og forsknings- og utviklingsavtaler.

Overvåkingsorganet i EFTA skal på samme måte som Kommisjonen ha anledning til å utstede såkalte negativattester og administrative skriv. Dette er erklæringer som gir uttrykk for at foretakenes aktivitet for tiden ikke er i strid med forbudet i Artikkel 53 nr. 1. For å få en slik erklæring må foretakene melde avtalen til overvåkingsorganet.

Overvåkingsorganet kan kreve at virksomhet som er ulovlig etter Artikkel nr. 53.1. opphører og gjennomføre dette med tvangsmulkt. I tillegg kan overtredelsen sanksjoneres med bøter. Avtaler i strid med forbudet er ugyldige.

Artikkel 54 i EØS-avtalen rammer ett eller flere foretak som utilbørlig utnytter sin dominerende stilling på EØS-markedet eller en vesentlig del av det. Forbudet retter seg både mot foretak som selv har en dominerende stilling og mot foretak som gjennom samarbeid med andre foretak oppnår markedsdominans. Det kan ikke gjøres unntak fra forbudet, men foretak som er usikre på om deres handlemåte er forenlig med regelverket kan be om en negativattest eller et administrativt skriv. Ved overtredelse av bestemmelsen kan det overvåkingsorgan som har saken til behandling kreve at den rettsstridige aktiviteten opphører. Overvåkingsorganene kan i tillegg ilegge bøter og tvangsmulkt.

Offentlige foretak

Konkurransereglene i EØS-avtalen får også anvendelse på offentlige foretak. Dette fremgår av Artikkel 59 som i hovedtrekk svarer til Romatraktatens artikkel 90. Også foretak som

av det offentlige innrømmes særlige eller eksklusive rettigheter omfattes av konkurranse-reglene. Artikkel 59 kan ikke påberopes av enkeltpersoner eller foretak. Overfor EFTA-landene skal reglene håndheves av EFTAs overvåkingsorgan, mens de overfor EF-landene skal håndheves av Kommisjonen. Hvis et EFTA-land bryter regelverket, kan EFTAs overvåkingsorgan ta skritt overfor det land som er involvert. Dette kan skje i form av anmodning om å rette opp det rettsstridige forholdet. Dersom landene ikke retter seg etter anmodningen, kan overvåkingsorganet anlegge sak mot et land for EFTA-domstolen. Domstolen vil imidlertid ikke ha sanksjonsmidler.

Kontroll med at regelverket overholdes

Avtalens konkurranseregler skal anvendes, overvåkes og fortolkes på samme måte innen hele EØS. Dette nødvendiggjør internasjonale overvåkingsorganer. EFTA-landenes overvåkingsorgan vil få samme funksjoner og myndighet som Kommisjonen har idag. Det vil si at det gis kompetanse til å kreve informasjon fra foretak, foreta kontroller i foretak, forby konkrete konkurransebegrensende handlinger og ilegge bøter og tvangsmulkt når foretak bryter regelverket. De nærmere regler om dette er gitt i EFTA-avtalen om Overvåkingsorganet og Domstolen.

Norske myndigheter utøver idag denne type myndighet overfor norske foretak. EØS-avtalen og EFTA-avtalen om Overvåkingsorganet og Domstolen vil gi EFTAs overvåkingsorgan adgang til å treffe slike vedtak med direkte virkning overfor norske foretak. Norske myndigheter vil riktignok samarbeide nært med EFTAs overvåkingsorgan. De vil delta i kontroller og uttale seg om det bør vedtas forbud eller ilegges bot. Men selve vedtaket vil bli fattet av EFTAs overvåkingsorgan. Dersom det gjelder et vedtak om bot eller tvangsmulkt vil vedtaket kunne tvangsfullbyrdes i foretakets aktiva i Norge. En del av den myndighetsoverføring som skjer til EFTAs overvåkingsorgan og EFTA-domstolen på konkurranseområdet, vil være av en slik karakter at norsk tilslutning til EØS-avtalen og EFTA-avtalen om Overvåkingsorganet og Domstolen, må finne sted etter de prosedyrer Grunnlovens § 93 anviser, dvs. samtykke fra Stortinget med 3/4 flertall.

Som nevnt nedenfor vil arbeidet med overvåkningen av konkurransereglene bli fordelt mellom EFTAs overvåkingsorgan og Kommisjonen. Den rådende oppfatning synes å være at Grunnlovens § 93 ikke vil kunne benyttes til å overdra slik kompetanse til EFs institusjoner. Kommisjonens og EF-domstolens vedtak om å ilegge norske foretak pengeforplik-

telser, vil derfor ikke kunne tvangsfullbyrdes i foretakenes aktiva i Norge. Det vises til vurderingen i kapittel 8.

Ved håndhevingen av regelverket vil Kommisjonen benytte seg av det eksisterende regelverk i EF supplert med bestemmelsene gitt i EØS-avtalen. EFTAs overvåkingsorgan vil benytte reglene gitt i EØS-avtalen sammen med de interne kompetanse- og prosedyreregler som er gitt for dette organet. Det er enighet om at overvåkingsorganene skal ha samme funksjoner og myndighet. Det er således en forutsetning at de to organenes kompetanse- og prosedyreregler i det vesentlige er sammenfallende.

Nasjonale konkurransemyndigheter skal også medvirke i håndhevingen av de felles konkuransereglene. De plikter å bistå de to overvåkingsorganene i deres arbeid. De har videre rett til å møte i de to overvåkingsorganenes Rådgivende komiteer for konkurranse-saker.

Fordeling av enkeltsaker mellom de to overvåkingsorganene

Mange konkurransebegrensninger har virkning både i EF og i EFTA. Skulle fordelingen av saker mellom de to overvåkingsorganene skje ut fra synspunktet om at EFTAs overvåkingsorgan skal behandle alle saker som har virkning på EFTA-markedet og Kommisjonen skal behandle saker som har virkning på EF-markedet, ville derfor ofte begge myndigheter ha kompetanse til å behandle en enkelt sak. En slik dobbeltbehandling er lite heldig både av hensyn til foretakenes rettssikkerhet og av hensyn til ønsket om effektiv ressursutnyttelse.

I forhandlingene ble det lagt vekt på at fordelingskriteriene skulle være enkle å praktisere, samtidig som de måtte ta hensyn til hvor den konkurransebegrensende virkning er størst.

EØS-avtalens Artikkel 56 tar utgangspunkt i at fordelingen av kompetanse mellom overvåkingsorganene, skjer på grunnlag av hvor virkningene av de konkurransebegrensende handlinger inntreffer. Foretakenes sete er uten betydning. Artikkel 56 innfører et omsetningskriterium som metode for å fastslå hvor virkningene er størst. Artikkelens formelle utgangspunkt er således at EFTAs overvåkingsorgan skal behandle alle saker hvor de involverte foretaks samlede omsetning på EFTA-markedet tilsvarende 33 pst. eller mer av de samme foretakenes omsetning på hele markedet som dekkes av EØS-avtalen. Bestemmelsen innebærer imidlertid at Kommisjonen behandler alle saker der handelen

mellom EFs medlemsland påvirkes nevneverdig. Det er således bare de saker som har virkning i EFTA-landene og som ikke har nevneverdig virkning i EF eller kun har virkning i ett EF-land i tillegg til på EFTA-markedet, som skal behandles av EFTAs overvåkingsorgan. Omsetningskriteriet vil derfor få relativt liten betydning fordi det i realiteten bare får anvendelse når virkningen i EF inntreffer i kun ett EF-land. Avtalens Protokoll 22 (S.v. 1 s. 164) gir utfyllende regler om fordeling av enkeltsaker.

Samarbeid

Konkurransesaker vil som nevnt ofte berøre foretak både i EF og i EFTA-landene. Fordi det skal finne sted en fordeling av enkeltsaker, er det nødvendig med bestemmelser som sikrer et utstrakt samarbeid mellom de to overvåkingsorganene. Et slikt samarbeid er nødvendig for å kunne praktisere og håndheve konkuransereglene likt i hele området som dekkes av EØS-avtalen.

Artikkel 58 slår fast at overvåkingsorganene skal samarbeide ved anvendelsen og håndhevingen av konkuransereglene. De nærmere regler for samarbeidet er inntatt i Avtalens Protokoll 23 (S.v. 1 s. 165). I saker av generell karakter skal overvåkingsorganene sende hverandre informasjon og spørre hverandre til råds. I enkeltsaker skal de samarbeide når forholdet har virkning på handelen både på EFTA- og EF-markedet. Samarbeidet skjer ved at overvåkingsorganene sender hverandre kopier av innsendte notifikasjoner og klager. De skal også informere hverandre når de har til hensikt å ta opp en sak på eget initiativ, gjøre unntak fra forbudet i artikkel 53 nr. 1 eller gi negativattest. Alle vedtak truffet av et overvåkingsorgan skal sendes det andre organet. Det overvåkingsorgan som ikke har behandlet saken, kan under hele saksbehandlingen be om kopier av de viktigste dokumentene i saken. Etter å ha mottatt opplysningene har overvåkingsorganet rett til å uttale seg om forholdet. Overvåkingsorganene har også rett til å være tilstede under høringer som foretas av det andre overvåkingsorganet og til å delta i møter i hverandres Rådgivende komiteer på konkurranseområdet. I disse komiteene har også representanter for de ulike nasjonale myndigheter rett til å møte.

Det er EFTAs overvåkingsorgan som har myndighet til å foreta alle kontroller i norske foretak, uansett om saken forøvrig skal behandles av EFTAs overvåkingsorgan eller Kommisjonen. Overvåkingsorganene er forpliktet til å etterkomme hverandres anmodninger om å foreta kontroller. Dersom Kommisjonen har henvendt seg til EFTAs overvå-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

kingsorgan for å få dette til å foreta en kontroll, har Kommisjonen rett til å delta i kontrollen. Tilsvarende gjelder kontroller Kommisjonen foretar for EFTAs overvåkingsorgan. Når det kontrollerende overvåkingsorgan er det samme som for øvrig har kompetanse til å behandle saken, plikter det å gjøre det andre organet oppmerksom på at kontrollen er foretatt, og på forespørsel oversende resultatet.

Fusjoner

EØS-avtalens Artikkel 57, nr. 2 a slår fast at EF-kommisjonen skal behandle alle fusjonsaker som omfattes av dagens fusjonskontrollforordning i EF, jfr. Rfo 4064/89 (4). Dette innebærer at Kommisjonen fortsatt skal behandle alle saker som idag ligger under dens kompetanse. Forordningen kommer til anvendelse dersom visse minstekrav er oppfylt. Minstekravene er omtalt ovenfor. For de største norske foretakene vil dette ikke medføre vesentlige endringer i dagens situasjon, idet store fusjoner i EFTA allerede nå i realiteten må forholde seg til EFs regelverk, dersom bedriftene har omsetning i EF.

Artikkel 57, nr. 2 b bestemmer at EFTA skal opprette en egen fusjonskontroll. Denne kontrollen skal hverken berøre EF-kommisjonens kompetanse eller kompetansen til de enkelte EF-landene. EFTAs fusjonskontroll er basert på regler som tilsvarende EFs forordning om fusjonskontroll, men er endret på punkter som er nødvendig for EFTA-formål. Forutsatt at fusjonen ikke oppfyller vilkårene for å komme inn under EFs kontroll, skal alle fusjoner som tilfredsstiller de nevnte minstevilkårene på EFTA-markedet meldes til EFTAs overvåkingsorgan. Fusjonen skal vurderes på samme grunnlag som i EF, og EFTAs overvåkingsorgan skal ha samme kompetanse som Kommisjonen i forbindelse med håndhevingen av bestemmelsene.

Ettersom EØS-avtalen ikke innebærer noen endring i Kommisjonens myndighet etter nevnte forordning vil Kommisjonen i praksis få de fleste fusjonssaker til behandling. Det har derfor vært viktig for EFTA-landene at de to overvåkingsorganene samarbeider i fusjonssaker som også har virkning på EFTA-markedet, men behandles av EF-kommisjonen. Nærmere bestemmelser om samarbeidet er gitt i Avtalens Protokoll 24 (S.v. 1 s. 167).

I alle saker av generell karakter skal de to overvåkingsorganene utveksle informasjon og rådspørre hverandre. I individuelle saker som behandles av EF, skal det finne sted et formalisert samarbeid når minst ett av følgende kriterier er oppfylt:

- de fusjonerende foretak har en omsetning på 25 pst. eller mer i EFTA
- foretakene har minst 250 mill. ECU i omsetning i EFTA
- fusjonen medfører at foretaket får en dominerende stilling i EFTA
- fusjonen innebærer at foretaket får en dominerende stilling på et spesifikt marked.

Overgangsregler

Overgangsreglene er gitt i Artikkel 4 m.v. i Protokoll 21. Utgangspunktet er at konkurransereglene gjelder fra den dag EØS-avtalen trer i kraft. Foretak kan etter denne dato ikke opprettholde praksis som strider mot regelverket. For å unngå sanksjoner er det imidlertid som hovedregel tilstrekkelig at avtaler som eksisterer på tidspunktet for EØS-avtalens ikrafttredelse meldes det kompetente overvåkingsorgan innen seks måneder etter denne datoen. Dette gjelder imidlertid ikke avtaler som på tidspunktet for EØS-avtalens ikrafttredelse er omfattet av EFs nåværende konkurranseregler.

Domstolskontroll

Gjennom EFTA-avtalen om Overvåkingsorganet og Domstolen opprettes en EFTA-domstol, som bl.a. skal kunne overprøve vedtak truffet av EFTAs overvåkingsorgan på konkurranseområdet. Dette tilsvarende systemet i EF-pilaren, der vedtak fattet av EF-kommisjonen vil kunne overprøves av EFs førsteinstansdomstol og EF-domstolen.

4.2.4 Virkningen for norske foretak

I samsvar med EØS-avtalens regler etableres det et felles marked der bedriftene får likeverdige konkurranseforhold og underlegges de samme konkurransemessige rammevilkår. Det opprettes et system som sikrer lik behandling av alle konkurransesaker i EØS. De felles EØS-konkurranseregler vil bli håndhevet av EFTAs overvåkingsorgan og EF-kommisjonen. Felles konkurranseregler og ensartet håndhevelse skal sikre at alle bedrifter får de samme konkurransevilkår og at store selskaper ikke kan misbruke sin stilling i markedet. Dette er en forutsetning for at antidumpingtiltak mot EFTA-bedrifter skal falle bort.

Det kreves ingen endringer i de eksisterende norske konkurransereglene som følge av EØS-avtalen. Det norske regelverket vil fortsatt gjelde for konkurransebegrensninger

som bare har virkning på det norske markedet. Det nye ved EØS-avtalen er at det innføres et regelverk som får anvendelse på konkurransebegrensninger som har virkninger på handelen mellom de land som avtalen omfatter. Foretakene må derfor forholde seg både til nasjonale konkurranseregler og de felles reglene for EØS.

Flere norske foretak er allerede idag berørt av konkurransereglene i EF. Dette skyldes den tidligere omtalte effektdoktrinen som innebærer at EF anvender sine konkurranseregler også på foretak utenfor EF dersom foretakenes handlinger virker konkurransebegrensende på handelen mellom EF-land. For disse foretakene vil ikke EØS-avtalen medføre særlige endringer, fordi konkurransereglene i EF og EØS-avtalen er like.

EØS-avtalen vil imidlertid føre til at flere norske foretak blir omfattet av felles konkurranseregler. Dette skyldes at EØS-avtalen også vil gjelde for konkurransebegrensninger som har virkning på handelen mellom EFTA-land.

Antallet norske foretak som berøres av konkurransereglene, begrenses av den såkalte bagatellmeldingen. Kommisjonen har utstedt denne meldingen som en veiledning ved tolkingen av prinsippet om at det bare er konkurransebegrensninger som har merkbar virkning på handelen mellom EF-landene som omfattes av forbudet i Romatraktatens artikkel 85, nr. 1. Meldingen gir uttrykk for at en avtale ikke vil ha merkbar virkning på samhandelen hvis de involverte foretakenes samlede markedsandel ikke overstiger 5 pst. av det relevante markedet. De samme foretakenes samlede årsomsetning må heller ikke overstige 200 mill. ECU. EFTAs overvåkingsorgan forutsettes å utstede en tilsvarende melding. Mange norske foretak vil på grunn av en slik bagatellmelding falle utenfor forbudet i EØS-avtalens Artikkel 53, nr. 1. Her er det imidlertid viktig å være oppmerksom på at omsetningskravene beregnes samlet for alle bedrifter som deltar i et samarbeid. Bagatellmeldingen fritar derfor ikke norske foretak som samarbeider med foretak med stor omsetning. Dersom mange små avtaleparter samarbeider, vil forbudet gjelde dersom deres samlede omsetning overstiger minstekravene i bagatellmeldingen.

Dersom norske foretak er involvert i fusjoner som har virkning på EF-markedet, berøres de allerede idag av EFs fusjonsregler. EØS-avtalen etablerer fusjonsregler tilsvarende EFs. På grunn av de høye terskelverdiene, er det imidlertid bare et fåtall norske foretak som vil bli berørt av de felles reglene om fu-

sjonskontroll. På samme måten som ved bagatellmeldingen, vil likevel norske foretak kunne bli omfattet av reglene dersom de fusjonerer med foretak som har tilstrekkelig stor omsetning. Også fusjoner mellom mange mindre foretak vil kunne omfattes, dersom kravet til samlet omsetning er oppfylt. Det vises til proposisjonens kapittel 7 om kapital og tjenester forsåvidt gjelder konsesjonsbestemmelser i forbindelse med oppkjøp.

Foretakenes rettssikkerhet ivaretas ved at overvåkingsorganene plikter å holde dem løpende orientert om saker der de er involvert. Foretakene har også rett til å uttale seg på alle stadier i saksgangen. De har videre rett til å få sine klager behandlet av overvåkingsorganet og ta saker opp for den kompetente domstolen.

Foretakene pålegges også plikter. Foretak som ønsker unntak fra forbudet mot konkurransebegrensende avtaler eller negativattest, må melde avtalen til det overvåkingsorgan som etter reglene i Artikkel 56 og Protokoll 22 har kompetanse til å behandle saken.

Foretakssammenslutninger/fusjoner med EF- eller EFTA-dimensjon skal meldes til det overvåkingsorganet som etter reglene i Artikkel 57 nr. 2 har kompetanse til å behandle saken. EF- eller EFTA-dimensjon foreligger når de involverte foretakenes samlede omsetning på verdensmarkedet overstiger 5 mrd. ECU, dvs. ca. 40 mrd. NOK, og minst to av foretakene hver har en omsetning som på henholdsvis EFTA- og EF-markedet overstiger 250 mill. ECU, dvs. ca. 2 mrd. NOK. Fusjonen omfattes likevel ikke av bestemmelsene dersom hver av de fusjonerende foretak har over to tredjedeler av sin samlede omsetning i kun ett EFTA- eller EF-land. Det vil i god tid før Avtalens ikrafttredelse bli laget skjemaer som skal brukes ved meldingene. Det får ingen rettslige konsekvenser hvis et foretak melder avtalen til feil overvåkingsorgan. Det organ som har mottatt meldingen plikter i slike tilfeller umiddelbart å sende den til det organ som har myndighet til å behandle saken. En melding med søknad om unntak til et av overvåkingsorganene innebærer at foretaket ikke kan ilegges bøter for overtredelse av forbudet i perioden fra meldingen er innsendt til overvåkingsorganet har truffet sin avgjørelse.

I tillegg til at foretakene kan få individuelle unntak fra forbudet om konkurransebegrensende avtaler, er det gjort generelle unntak for viktige grupper av avtaler. Avtaler som faller inn under disse gruppeunntakene, skal ikke meldes til overvåkingsorganene. Foretakene har selv ansvaret for vurderingen av om en avtale faller inn under et gruppeunntak eller ik-

ke. Hvis de er i tvil, kan foretakene melde avtalen og be om negativattest.

EØS-avtalen innebærer at EFTAs overvåkingsorgan gis rett til å gjennomføre kontroller i norske foretak. Kommisjonen har rett til å være representert under kontroller som foretas på deres oppfordring. På samme måte har EFTAs overvåkingsorgan rett til å være tilstede ved kontroller foretatt av Kommisjonen på EF-området. Både i denne forbindelse og i forbindelse med overvåkingsorganets forundersøkelser, plikter norske foretak å gi overvåkingsorganet og nasjonale konkurransemyndigheter alle relevante opplysninger. Nasjonale myndigheter plikter å bistå overvåkingsorganet både før og under kontroller.

Foretak som bryter avtalens materielle eller prosessuelle konkurransebestemmelser, kan ilegges bøter og/eller tvangsmulkt.

4.2.5 Nasjonale myndigheters oppgaver som følge av avtalen

EØS-avtalen innebærer ingen vesentlig endring i de norske konkurransemyndighetenes håndheving av norsk konkurranselovgivning. Myndighetene blir imidlertid pålagt enkelte plikter og gis enkelte rettigheter ved avtalens ikrafttredelse.

Norske konkurransemyndigheter plikter for det første å bistå EFTAs og EFs overvåkingssystem. Bistanden vil bestå i å innhente opplysninger fra og utlevere allerede innhentede opplysninger om norske foretak. I tillegg plikter myndighetene å hjelpe EFTAs overvåkingsorgan slik at kontroller i norske foretak kan gjennomføres, samt å bistå under selve kontrollen. Alternativt vil kontrollen i praksis kunne bli gjennomført med samtykke fra foretaket som skal kontrolleres.

Nasjonale myndigheter skal få tilsendt alle viktige dokumenter som kommer inn til EFTAs overvåkingsorgan. Dette gjelder både dokumenter i overvåkingsorganets egne saker og dokumenter den har fått tilsendt fra EF-kommisjonen.

Nasjonale konkurransemyndigheter vil få rett til å møte i EFTAs Rådgivende komite for konkurransesaker som forutsettes opprettet. Her kan de bl.a. gi uttrykk for sitt syn på enkelt saker før EFTAs overvåkingsorgan tar sin avgjørelse. Som ledd i samarbeidet mellom EFTA og EF har både EFTAs overvåkingsorgan og de nasjonale myndigheter rett til å være representert i EFs Rådgivende komite for konkurransesaker. I denne komiteen har hverken overvåkingsorganet eller nasjonale myndigheter stemmerett.

Oppsummering

Et viktig mål i EØS-forhandlingene har vært å etablere felles konkurranseregler og sikre en effektiv, ensartet og ikke-diskriminerende håndheving av dem. Avtalen oppretter et system som sikrer lik behandling av alle konkurransesaker i EØS. Felles konkurranseregler og ensartet håndhevelse innen EØS har vært en forutsetning for at EF ikke skal benytte anti-dumpingtiltak mot EFTA-foretak.

Konkurransereglene fastsetter vilkår for næringslivet som skal hindre dem i å misbruke sin markedsrett eller å drive markeds-samarbeid som er til skade for andre foretak eller forbrukerne. Konkurransereglene i EØS-avtalen setter forbud mot de fleste typer av konkurransebegrensende avtaler og mot misbruk av markedsrett. For konkurransebegrensende avtaler er det imidlertid gjort en rekke unntak fra forbudene, og foretak kan i tillegg søke om individuelle unntak. Videre fastsetter reglene kontroll med store fusjoner. Konkurransereglene gjelder både privat og offentlig ervervsvirksomhet.

EØS-avtalen innebærer at mange hindringer som idag begrenser handelen over landegrensene oppheves. Konkurransereglene hindrer at tidligere beskyttelsesordninger erstattes med konkurransebegrensende avtaler mellom næringsdrivende eller ved misbruk av markedsrett.

De felles konkurransereglene skal anvendes når konkurransebegrensende handlinger har virkning på handelen mellom landene i EØS-området. Hvis en konkurransebegrensning bare har virkning på et nasjonalt marked, skal landets egen konkurranselovgivning anvendes. I dag bruker EF sine konkurranseregler mot foretak utenfor EF hvis et konkurransebegrensende samarbeid har virkning på EF-markedet. Norske foretak har således lenge vært direkte berørt av konkurransereglene i EF. Et nytt element ved EØS-avtalen vil imidlertid være at EF-bedrifters virksomhet i EFTA-området underlegges felles regler og ensartet håndhevelse.

En viktig virkning av regelverket er at det beskytter små og mellomstore foretak mot utilbørlig konkurranse fra storforetak. Siden bedriftsstrukturen i Norge stort sett består av enheter som er små i europeisk målestokk, vil en effektiv overvåking og håndhevelse av konkurransereglene være i norsk interesse også fra en slik synsvinkel.

Forutsetningen for at konkurransereglene skal virke etter sin hensikt, er at de praktiseres på en objektiv, enhetlig og ikke-diskriminerende måte. Dette krever at reglene håndheves av et organ med utstrakt myndighet til

å gripe inn mot konkurransebegrensninger som går på tvers av landegrensene. EFTA-organet som i henhold til EØS-avtalen skal bygges opp, vil i likhet med EF-kommisjonen få myndighet til å treffe vedtak som er direkte bindende for foretak i konkurransesaker. Organet vil kunne skaffe seg all nødvendig informasjon, pålegge foretak å stanse konkurranseregulerende virksomhet og ilegge bøter og tvangsmulkt for brudd på regelverket. Kompetansen som på denne måten overføres EFTA-organet gjør at Avtalen må behandles etter Grunnlovens § 93. Begrensningen i denne bestemmelsen har ført til at Norge har tatt forbehold mot at bøter og tvangsmulkt ilagt av EFs organer tvangsfullbyrdes i Norge.

De fleste konkurransesaker har virkning i både EFTA- og EF-området. EFTA og EF skal fordele konkurransesakene seg i mellom slik at EFTA-organet som formelt utgangspunkt skal behandle saker der foretakenes omsetning i EFTA-markedet er 33 pst. eller mer av omsetningen i hele EØS-området. EF-kommisjonen skal imidlertid behandle saker der handelen mellom EF-land påvirkes nevneverdig. Øvrige saker som ikke har nevneverdig virkning i EF eller som bare har virkning på EFTA-markedet og i ett EF-land skal behandles av EFTA-organet. Det samme skal saker som bare har virkning på EFTA-markedet.

Fordi konkurransesaker som regel berører foretak både i EFTA-landene og EF, er det enighet om at overvåkingsorganene skal ha et nært samarbeid. Samarbeidet vil bestå i en utstrakt informasjonsutveksling og deltagelse i hverandres høringer og rådgivende komiteer på konkurranseområdet. Overvåkingsorganene skal også bistå hverandre i kontrollarbeidet.

De nasjonale konkurransemyndigheter vil som følge av EØS-avtalen få plikt til å bistå overvåkingsorganene ved informasjonsinnhenting og kontroller. Videre får de nasjonale myndighetene rett til å få tilsendt alle viktige dokumenter fra overvåkingsorganene og å delta i høringer og de rådgivende komiteer for konkurransesaker.

Det er ikke nødvendig å endre dagens norske konkurranselovgivning som følge av EØS-avtalen. Denne vil fortsatt få anvendelse på de områder som ikke reguleres av EØS-avtalen.

4.3 ANTI-DUMPING.

4.3.1 EFs regelverk

Dumping forstås som eksportsalg til en pris som er lavere enn den normale pris for varen, dvs. hjemmemarkedsprisen eller en annen sammenlignbar pris. GATTs artikkel VI, og Anti-dumping koden gir adgang til å treffe mottiltak mot slik eksport under bestemte vilkår: Dumpingen må ha forvoldd eller truet med å forvalde skade på importlandets industri. I henhold til artikkel 25 i Frihandelsavtalen mellom Norge og EF av 1973 er det adgang til å iverksette tiltak mot dumping av varer i handelen mellom Norge og EF iht. GATTs bestemmelse.

EFs bestemmelser om dumping mellom medlemsland fremgår av Romatraktatens art. 91 som fastslår at anti-dumpingtiltak rettet mot eksport fra et annet medlemsland bare kan komme på tale i overgangsperioden som i art. 8 er satt til 12 år fra tiltredelsesdato. Når overgangsperioden er gjennomført med full tollnedtrapping og felles konkurranseregler, vil anti-dumpingtiltak ikke lenger kunne anvendes. Overfor nye medlemsland er anti-dumpingvåpenet aldri blitt brukt av de gamle medlemsland, selv om det er adgang til det i overgangstiden.

Under henvisning til bl.a. Romatraktatens art. 113 som omhandler den felles handelspolitikk, har EF vedtatt felles regler for beskyttelse mot dumping fra tredjelandets side, jf. forordning nr. 2423/88. Regelverket omfatter både prosedyrebestemmelser, regler for beregning av dumpingmargin og for vurdering av om dumping har forårsaket skade. Regelverket er vedtatt i samsvar med GATTs regelverk om dumping.

Dersom anti-dumpingprosedyre igangsettes, får bedrifter som er anklaget for dumping henvendelse fra EF-kommisjonen. De må besvare omfattende spørreskjemaer og eventuelt la representanter for EF-kommisjonen besøke bedriften og foreta bokettersyn. Denne del av prosedyren innebærer et omfattende arbeid for bedriften og en uønsket anvendelse av ressuser til ikke produktive formål.

Under sakens gang vil bedriftene eller deres organisasjoner måtte forsvare sin sak i EF-kommisjonen.

Det er således betydelige kostnader som påløper for bedriftene under dumpingsakens gang før det er blitt besluttet å iverksette noe anti-dumpingtiltak. I tillegg kommer den usikkerhet m.h.t. markedsbetingelser som bedriften må leve med mens saken pågår.

Frykten for dumpinganklager og den usikkerhet slike anklager skaper, selv når de er

ubegrunnet, hindrer næringslivet i å utnytte sin konkurranseevne på lik linje med EFs næringsliv.

Slike tiltak kan bestå i anti-dumpingtoll eller avtale med bedriften om en minstepris. En avtale om minstepris vil hindre bedriften i å utnytte sin konkurranseevne. Derfor virker slike ordninger konserverende på markedstrukturen. For bedriften vil det imidlertid være av betydning at prisen som varen betales med på eksportmarkedet, tilfaller den. Fra bedriftens synspunkt vil derfor minsteprisavtaler være å foretrekke framfor en anti-dumpingtoll.

Anti-dumpingtiltak mot norsk næringsliv.

Anti-dumpingsaker fra EFs side rettet mot eksport fra EFTA-land har i den siste 10-årsperioden antatt et økt omfang. I de tilfeller tiltak er blitt iverksatt overfor Norge, har det dreidd seg om minsteprisavtaler for ferrosilicium, siliciumcarbid, fiskegarn og sponplater. Det mest alvorlige utfall, nemlig anti-dumpingtoll, har man hittil greidd å unngå. I to tilfeller er prosedyren blitt avblåst uten at tiltak ble iverksatt, nemlig for aluminium og oppdrettslaks.

I tilfeller der anti-dumpingprosedyre er innledet, oppstår det usikkerhet for de berørte bedrifter.

Fra norsk side har man ikke brukt anti-dumpingtiltak mot import fra EF.

I den siste tiårs-perioden har det vært fem store anti-dumpingsaker mellom Norge og EF:

– Sponplater.

Etter anklager om dumping inngikk norske sponplateprodusenter 25. juni 1982 prisavtaler med EF. Etter 5 år, ved utløpet av den normale tidsramme for anti-dumpingtiltak, ble avtalene brakt til opphør.

– Ferrosilicium.

EF-kommisjonen satte i september 1980 i verk en anti-dumpingundersøkelse mot samtlige norske produsenter av ferrosilicium. Dette resulterte i at produsentene i avtaler av 15. februar 1983 mellom EF-kommisjonen og den enkelte produsent, påtok seg å overholde visse minstepriser. Prisrammene har siden vært revidert, men avtalene består fortsatt da tiltakene ble forlenget etter en ny undersøkelse ved utløpet av den normale femårsperiode.

– Aluminium.

Undersøkelsen mot norske aluminiumsprodusenter ble igangsatt i 1982 og avsluttet i februar 1983, uten anti-dumpingtiltak, under henvisning til at markedssituasjonen hadde gjort slike tiltak hensiktsløse. Kommisjonen mente imidlertid at samtlige produsenter hadde gjort seg skyldig i dumping med større eller mindre marginer, i kortere eller lengre perioder.

– Siliciumcarbid.

Undersøkelsen mot produsentene av siliciumcarbid ble innledet i 1985. Et minsteprisarrangement ble etablert i 1986. I 1991 igangsatte EF nye anti-dumpingundersøkelser.

– Laks.

Etter klage fra skotske og irske oppdrettere ble undersøkelse innledet mot norske lakseoppdrettere og eksportører etter vedtak i EF 2. februar 1990. Kommisjonen kom fram til at dumping hadde funnet sted og at skade var forårsaket på EFs laksenæring. Saken ble imidlertid formelt henlagt ved beslutning i EF-kommisjonen 15. mars 1991 etter at man fra norsk side hadde gitt forsikringer om at næringens markedsstabiliserende tiltak ville bli fortsatt.

Misnøyen med markedsutviklingen ga seg imidlertid ikke innenfor EF, og fornyede krav om antidumpingtiltak mot norsk lakseeksport ble framsatt av berørte næringsinteresser i EF. Under henvisning til EFs markedsordning for fisk ble minstepriser innført for importen av laks til EF med virkning fra 9. november 1991. Ordningen er senere blitt forlenget med ytterligere tre måneder fra 29. februar 92. EF-kommisjonen har dessuten innledet undersøkelser om dumping av laks.

Uansett utfall, representerer anti dumpingsaker en stor belastning for de bedrifter som rammes. Dessuten legger selve vissheten om anti-dumpingtiltak eksistens en demper på våre bedrifters muligheter til å opptre fritt i markedet. Problemet blir ekstra stort ved at anti-dumpingvåpenet gjerne tas fram i svært vanskelige markedssituasjoner, hvor bedriftene allerede befinner seg i en presset situasjon. I enkelte tilfeller er anti-dumpingtiltak, etter fem års varighet, forlenget med en ny femårs periode. Da vil anti-dumping ikke lenger kunne anses som et middel i en ekstraordinær situasjon, men snarere som et permanent handelshinder.

4.3.2 Viktige spørsmål i forhandlingene.

Under forhandlingene var det en sentral målsetting fra EFTA-landenes side at man i EØS, på samme måte som innen EF, måtte avskaffe bruk av anti-dumpingtiltak mot hverandre. Felles konkurranseregler, herunder felles regler for statsstøtte, ville, etter EFTA-landenes oppfatning, gjøre slike tiltak overflødige.

4.3.3 Forhandlingsresultatet.

Forhandlingsresultatet er nedfelt i EØS-avtalens Artikkel 26 som sier at «anti-dumpingtiltak, utjevningstoll og tiltak mot ulovlig handelspraksis som kan tilskrives tredjeland, ikke skal anvendes mellom avtalepartene, med mindre annet er særskilt angitt i denne avtale». Avtalens Protokoll 13 (S.v. 1 s. 154) presiserer i denne forbindelse at bortfall av anti-dumpingtiltak er betinget av at de relevante EF-regler fullt ut er innarbeidet i EØS-avtalen på vedkommende område.

Bestemmelsen om bortfall av anti-dumpingtiltak må, som nevnt, ses på bakgrunn av de felles konkurranseregler og fri bevegelse av varer som EØS-avtalen innfører, og som gjør slike tiltak overflødige. I det enhetlige marked vil forsøk på differensierte priser, f.eks. gjennom dumping, kunne motvirkes ved at varer som er solgt billig i et land, finner veien tilbake til land hvor prisen er høyere.

I Avtalens Artikkel 64 åpnes det for særlige tiltak som skal oppveie konkurransevridning som følge av at de to pilarers *overvåkingsorganer* ikke kommer til enighet om hvordan statsstøtteregelverket skal forstås. Det vises til omtalen av Artikkel 64 i proposisjonens kapittel 3, og til proposisjonens kapittel 4, pkt. 4.2.

For fiskeriproduktene sier Avtalen at videre drøftinger skal finne sted for å vurdere om likeverdige konkurranseforhold er til stede som kan gjøre det mulig å avstå fra bruk av anti-dumpingtiltak også i denne sammenheng.

Oppsummering

Med bestemmelsen om avskaffelse av anti-dumpingtiltak, vil EFTA-landenes bedrifter kunne konkurrere på like fot med hverandre og med EF-landenes bedrifter innenfor EØS, uten å risikere anklager om dumping. Det håndhevelsessystem Avtalen etablerer har vært en forutsetning for partenes plikt til å avstå fra anti-dumpingtiltak og vil også ha en forebyggende virkning m.h.t. overtredelse av de felles konkurranseregler.

4.4 STATLIGE HANDELSMONOPOLER

4.4.1 EFs regelverk

Romatraktens artikkel 37 sier at statlige handelsmonopoler gradvis skal tilpasses for å hindre forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet når det gjelder vilkårene for innkjøp og salg.

Tolkningen av Romatraktatens artikkel 37 har utviklet seg gjennom årene. Den alminnelige oppfatning fram til midten av 1970-tallet var at bare de sider ved monopoldriften som direkte forskjellsbehandlet måtte legges om. Da Norge forhandlet om medlemskap i EF var således Kommisjonens oppfatning at A/S Vinmonopolet og Norsk Medisinaldepot i det vesentlige ikke ville bli berørt av et EF-medlemskap. Kun Vinmonopolets enerett til import og engrossalg av utenlandsk øl ble ansett for å være i strid med Romatraktaten. Det vises til St.meld. nr. 50 (1971-72) vedlegg 1 s. 31-33.

Siden den gang har EF-retten utviklet seg på to områder som har betydning for handelsmonopolenes stilling. Fra midten av 1970-tallet begynte EF-domstolen å inn ta en strengere holdning til de mange proteksjonistiske ordninger som fantes rundt omkring i medlemslandene.

Som ledd i denne utviklingen endret EF-domstolen sin holdning til de statlige *importmonopolene*. Den sentrale dommen når det gjelder importmonopolene, er den såkalte Manghera-dommen fra 1976 (sak 59/75). Dommen gjaldt spørsmålet om hvorvidt det italienske importmonopolet for tobakk var forenlig med Romatraktaten. EF-domstolen uttalte her at det italienske tobakksmonopols enerett til import innebar forskjellsbehandling av Fellesskapets eksportører, noe som var i strid med artikkel 37. EF-domstolen konkluderte med at nasjonale importmonopoler måtte tilpasses slik at eneretten til import måtte opphøre.

EF-domstolens skjerpede krav til nasjonale handelshindrende ordninger må imidlertid vurderes opp mot en klar tendens i EF-retten de senere år. Det gjelder EF-domstolens økende forståelse for at medlemslandene kan opprettholde og innføre nasjonale ordninger som er begrunnet ut fra bl.a. hensyn til folkehelse, forbrukervern og effektiv avgiftskontroll. Dersom slike samfunnsmessige hensyn foreligger, vil nasjonale ordninger kunne opprettholdes, selv om de kan virke handelshindrende.

Når man skal vurdere konsekvensene av Manghera-dommen må man derfor ikke bare se på EF-domstolens rettspraksis i forbindelse med importmonopolene, men også se på dens rettspraksis når det gjelder hele området for

det frie varebyttet. I denne forbindelse er det viktig at Romatraktatens artikkel 37 og forbudet mot kvantitative importrestriksjoner i Romatraktatens artikkel 30 ses i sammenheng. EF-domstolen aksepterer at handelshindringer som faller inn under artikkel 30 i gitte tilfeller vil kunne opprettholdes ut fra viktige samfunnsmessige hensyn. Det vises her til omtalen av Avtalens Artikkel 11 i proposisjonsens kapittel 3. EF-domstolen har i stor grad anlagt samme type resonnementer når den anvender forbudene i artikkel 30 og artikkel 37.

I Manghera-saken ble slike hensyn ikke påberopt. Men i dommen peker EF-domstolen likevel på at artikkel 37 bl.a. må ses i sammenheng med de øvrige bestemmelsene i kapitlet om avskaffelse av kvantitative restriksjoner.

EF-domstolen har imidlertid ikke tatt standpunkt til i hvilken grad viktige samfunnshensyn vil kunne rettferdiggjøre opprettholdelsen av statlige importmonopoler, som ellers ville ha vært i strid med artikkel 37. EF-domstolen har imidlertid i en rekke dommer trukket opp grensene for hvilke nasjonale ordninger som kan aksepteres under artikkel 30, når det ikke finnes harmoniserte regler på området.

Et land kan beholde ordninger som forskjellsbehandler dersom disse er reelt begrunnet i viktige samfunnsmessige hensyn. Slike hensyn vil blant annet kunne være hensynet til folkehelsen, forbrukervern og effektiv avgiftskontroll. Det forutsettes at man velger tiltak som virker minst mulig begrensende på samhandelen. Det vises her til omtalen av Cassis de Dijon-prinsippet i dette kapittels pkt. 4.8.

For å illustrere EF-domstolens holdning kan det vises til en dom avsagt i 1991 (sakene 90/1 og 90/176). Her ble hensynet til folkehelsen vurdert opp mot hensynet til fritt varebyte i Artikkel 30 i forbindelse med lovligheten av et spansk reklameforbud mot brennevin. Domstolen konstaterte at forbudet var et ledd i bekjempelsen av alkoholisme og derfor hadde betydning for folkehelsen. Reklameforbudet ble akseptert selv om det utgjorde en handelshindring i artikkel 30s forstand.

EF-domstolen har tolket tilpasningskravet i artikkel 37 mindre strengt når det gjelder *detaljmonopolene*. Detaljmonopolene vil være forenlig med artikkel 37 så lenge de ikke faktisk forskjellsbehandler på grunnlag av nasjonalitet. I saken om det italienske detaljmonopolet for tobakk fra 1983 (sak 78/82) bestred EF-kommisjonen prisfastsettelsesreglene til monopolet. Disse reglene innebar at alle sigarettmerker måtte selges med samme fortjenestemargin. EF-domstolen aksepterte ord-

ningen fordi priskonkurransen mellom de ulike sigarettmerker ble reflektert i utsalgsprisen. Videre ble det italienske reklameforbud mot tobakk ikke betraktet som noen diskriminering av utenlandske merker som ønsket å bedre sin konkurranseposisjon på det italienske marked. Selve detaljmonopolordningen som forbeholdt alt tobakksalg til godkjente selgere ble ikke bestridt.

En viss type detaljmonopoler står imidlertid i en særlig stilling. Det gjelder detaljmonopoler som omsetter produkter som publikum oppfatter som identiske, og som derfor ikke kan konkurrere på kvalitet, f.eks. bensin. Denne type detaljmonopoler må tilpasses.

4.4.2 Viktige spørsmål i forhandlingene og forhandlingsresultatet

En bestemmelse om statlige handelsmonopoler er tatt inn i EØS-avtalens Artikkel 16. Videre inneholder EØS-avtalens Artikler 11, 12 og 13 bestemmelser som tilsvarer Romatraktatens bestemmelser om det frie varebytte i artiklene 30, 34 og 36.

EØS-avtalens artikkel 16 inneholder en bestemmelse om at partene skal sikre at statlige handelsmonopoler tilpasses slik at det ikke oppstår forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet når det gjelder vilkårene for innkjøp og salg.

Formålet med artikkel 16 er å motvirke at EØS-avtalens generelle regler om fritt varebyte omgås ved at det gjennom handelsmonopoler opprettholdes eller opprettes handelshindringer.

Det materielle innhold i EØS-avtalens artikkel 16 er i hovedsak i samsvar med bestemmelsen i Romatraktatens artikkel 37 nr. 1. I motsetning til sistnevnte bestemmelse inneholder imidlertid Avtalens Artikkel 16 ingen generell overgangsordning for tilpasning av handelsmonopoler.

Artikkel 16 oppstiller imidlertid ikke noe krav om at de bedrifter som har slike eneretter, skal avvikles. Berørte bedrifter skal kunne fortsette sin drift, men må om nødvendig tilpasse sin virksomhet for å oppfylle kravene i Artikkel 16. Dersom det ikke foreligger den type tungtveiende hensyn som gjør det mulig å opprettholde monopolordningen, vil bedriftene måtte akseptere å bli utsatt for konkurranse innenfor de deler av virksomheten der monopolstillingen ikke kan opprettholdes.

Ut fra det som er sagt ovenfor, vil hensynet til folkehelsen, forbrukervern, effektiv avgiftskontroll og andre viktige samfunnsmessige hensyn være viktige elementer for bedømmelsen av om monopolordninger kan opprettholdes.

EFTA-landene skal pr. 1. januar 1993 gjennomføre i sin nasjonale lovgivning de materielle forpliktelsene i EØS-avtalens artikkel 16. I henhold til Avtalens Protokoll 8 (S.v. 1 s. 143) har Østerrike, Island, Sveits og Liechtenstein fått frist til 1. januar 1995 med å tilpasse nasjonale monopolordninger for salt, gjødsel og krutt.

Av Protokoll 8 nr. 2 fremgår også at vinprodukter omfattes av artikkel 16. Det betyr at Avtalens alminnelige krav gjelder overfor handelsmonopoler som omsetter slike produkter. Videre vises det i en felles erklæring fra de nordiske landene til at de nordiske alkoholmonopolordningene er begrunnet ut fra viktige helse- og sosialpolitiske hensyn (S.v. 1 s. 143).

De enkelte nasjonale monopolordninger har forøvrig ikke vært gjenstand for konkrete forhandlinger. Dette innebærer at hvert enkelt EFTA-land må vurdere i hvilken grad nasjonale ordninger må tilpasses som følge av EØS-avtalen. Denne vurdering vil måtte skje med utgangspunkt i EØS-avtalens bestemmelser.

I EØS er det EFTAs overvåkingsorgan som har myndighet til eventuelt å gripe inn overfor EFTAlandenes handelsmonopoler. Overvåkingsorganet kan rette henvendelser om ethvert forhold som det mener strider mot EØS-avtalen. I siste omgang vil EFTAs overvåkingsorgan kunne bringe tvister inn for EFTA-domstolen.

Romatraktatens artikkel 37 har direkte virkning i EF-systemet. Det betyr at berørte personer eller bedrifter kan påberope seg bestemmelsen for nasjonale domstoler i EF-landene og hevde at nasjonale monopolordninger er i strid med Romatraktaten. Etter at Avtalens hoveddel er gjort til norsk lov, vil det være tilsvarende adgang for berørte bedrifter og personer til å prøve innholdet i Avtalens Artikkel 16 for norske domstoler. Før den avsier dom, vil en norsk domstol eventuelt kunne forelegge et tolkningsspørsmål som gjelder EØS-avtalens bestemmelser for EFTA-domstolen.

Bestemmelsen i EØS-avtalens artikkel 16 gjelder kun de handelsmonopoler i EFTA-landene som omsetter produkter som er omfattet av EØS-avtalen eller som på annen måte er dekket inn, jfr. protokoll 8. Bestemmelsen forutsetter videre at monopolene på en eller annen måte står under offentlig kontroll. Artikkelen 16 omfatter både import-, engros- og detaljmonopoler. Nasjonale produksjonsmonopoler faller derimot utenfor. Det samme gjelder statlige monopoler som formidler tjenester.

På norsk side berøres Vinmonopolet A/S og

Norsk Medisinaldepot av EØS-avtalens artikkel 16. Ut fra en samlet vurdering av de krav som EØS-avtalen stiller, vil Norsk Medisinaldepots enerett til import og engrossalg av legemidler måtte oppheves, slik at også andre legemiddelgrossister vil kunne importere og omsette legemidler på det norske marked. Begrunnelsen er at dagens ordning kan innebære en forskjellsbehandling mellom ulike produsenter av legemidler. Samtidig vil de hensyn som lå bak opprettelsen av Norsk Medisinaldepot ikke være tilstrekkelig tungtveiende til å slå igjennom overfor EØS-avtalens generelle hovedregel om at import- og engrossmonopoler må tilpasses.

De avgjørende helse- og sosialpolitiske hensyn som Norsk Medisinaldepot har ivarettatt, vil bli opprettholdt fullt ut, selv om monopolordningen oppheves. Dette gjelder først og fremst den strenge norske kontrollordningen med legemidler. Også Norsk Medisinaldepots målsetning om å sikre landsdekning for alle varer til rimelig og lik pris, vil bli videreført under den nye ordningen. I denne forbindelse bør det også nevnes at Norge er det eneste landet i Vest-Europa som har en monopolordning på området.

Det legges forøvrig stor vekt på at Norsk Medisinaldepot skal fortsette som konkurransedyktig bedrift. Forholdene vil derfor bli lagt til rette for at bedriften skal kunne møte den nye markedssituasjonen.

Vinmonopolets enerettigheter står i en annen situasjon. I henhold til lov av 2. juni 1989 nr. 27 om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. (Alkoholoven) § 3-1, har Vinmonopolet enerett til salg av vin og brennevin. Som nevnt ovenfor aksepteres de fleste typer detaljmonopoler, så lenge det ikke skjer forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet. Det vil i samråd med bedriften bli foretatt en mer detaljert gjennomgang av dagens ordninger for å sikre at EØS-avtalens krav til ikke-diskriminering i detaljledet følges. Den praksis som utsalgene til Vinmonopolet følger i dag, anses imidlertid i hovedsak å tilfredsstillende til ikke-diskriminering og vil i samme utstrekning bli opprettholdt.

Statlige import-, engros- og eksportmonopolordninger anses i utgangspunktet å være i strid med Romatraktatens artikkel 37 og dermed EØS-avtalens Artikkel 16. Også på dette punktet må imidlertid innholdet i Artikkelen 16 forstås på bakgrunn av EF-domstolens praksis når det gjelder Romatraktatens artikkel 37, jfr. Avtalens Artikkel 6.

Av denne grunn vil den nåværende enerett til import og engrossalg av vin og brennevin bli opprettholdt. Denne eneretten er begrunnet i de hensyn som norsk alkoholpolitikk

bygger på. Disse hensyn er formulert i Alkohollovens § 1-1 der det heter at de norske reguleringer har som mål «å begrense i størst mulig utstrekning de samfunnsmessige og individuelle skader som alkoholbruk kan innebære». Med det høye norske avgiftsnivå på vin og brennevin ville import og engrossalg utenom Vinmonopolet medføre fare for ulovlig omsetning i forbrukerleddet og avgiftsunndragelser.

Alkohollovens § 2-2 gir Vinmonopolet enerett til utførsel av brennevin. Det er ikke aktuelt å endre eksportmonopolordningen.

Dagens importordning for øl virker i praksis diskriminerende overfor utenlandske produsenter i forhold til nasjonale produsenter. En slik ordning kan heller ikke begrunnes ut fra de samme tungtveiende hensyn som rettferdigjør importmonopolordningen for vin og brennevin. Ordningen vil være uforenlig med EØS-avtalens bestemmelser og vil derfor bli opphevet.

Statkom vurderes som en del av landbrukspolitikken og berøres derfor ikke av Avtalen.

4.5 LANDBRUK

Innledning

Landbrukspolitikken inngår ikke som en del av EFTA-samarbeidet, og vil heller ikke inngå som en del av EØS avtalen. Det er til dels store forskjeller i landbrukspolitikken innen EFTA, og mellom EFTA-land og EF.

EF har siden tidlig på 1960-tallet utviklet sin felles landbrukspolitikk (CAP). Dette innebærer at EF har felles pris og markedsordninger for jordbruksprodukter. Hovedprinsippene i EFs landbrukspolitikk er et felles marked med felles priser, preferanse for EFs egne produsenter og felles finansiering av utgiftene.

Importvernet for landbruksprodukter, interne støtteordninger og eksportstøtte er elementer i pris- og markedsordningene i landbrukspolitikken både i EFTA-landene og i EF. Siden landbrukspolitikken er holdt utenom EØS-avtalen, vil ikke disse ordningene bli berørt. Dette betyr at det også etter 1. januar 1993 vil være betydelige forskjeller i prisnivået på landbruksprodukter innen EØS.

De årlige jordbruksoppgjørene er bestemmende for priser og nivået på støtten til produsentene i Norge. Dette systemet vil ikke bli endret som følge av EØS-avtalen.

Siden importvernet er en viktig del av landbrukspolitikken både i EFTA-landene og i EF, har det heller ikke vært aktuelt å etablere frihandel med landbruksvarer i EØS. Det har imidlertid vært et gjensidig ønske å utvide handelen med landbruksvarer.

Selv om landbrukspolitikken som nevnt ikke inngår i avtalen, legges det opp til harmonisering av de tekniske bestemmelser for landbruksvarer. Dette skal bidra til å nedbygge tekniske handelshindringer i handel med landbruksprodukter. EFTA-landene, og Norge spesielt, har en meget gunstig plante- og dyrehelsestatus sammenlignet med andre land. For Norge er det av stor betydning å opprettholde denne gunstige plante- og dyrehelsestatus. Dette er ivarettatt gjennom spesielle bestemmelser for Norge og andre EFTA-land, og ved at grensekontrollen fremdeles vil bli opprettholdt.

4.5.1 Handel med landbruksvarer

Handel med landbruksprodukter mellom Norge og EF er underlagt sterke begrensninger. Både Norge og EF har importvern som beskytter nasjonale produsenter. I tillegg kommer ulike støtteordninger til nasjonale produsenter. Skjermingen av EFs markeder skjer vanligvis ved at importvarer pålegges en avgift. I Norge er markedet for viktige varer som produseres i Norge i stor grad skjermet ved mengdemessig importbegrensning.

Handel med ost og import til Norge av grønnsaker, planter og plantedeler er imidlertid liberalisert gjennom avtaler mellom Norge og EF.

EFTA- og EF-landene vil i EØS opprettholde egne importvern for landbruksvarer som vil muliggjøre nasjonale prisnivåer. Dette innebærer at det etter at avtalen trer i kraft, fortsatt vil være nasjonale markeder for landbruksvarer i Vest-Europa. Denne forutsetningen har ligget til grunn for partenes gjensidige ønske om å utvide handelen med landbruksvarer.

Et vesentlig element i disse forhandlingene har vært å øke samhandelen med bearbejdede landbruksvarer. En egen ordning for råvareprisutjevning muliggjør frihandel med industrielt bearbejdede landbruksvarer, samtidig som en tar hensyn til det nasjonale prisnivået på landbruksvarer. I tillegg ivaretas muligheten for avsetning av nasjonale landbruksvarer som brukes som råvarer i produksjonen av disse frihandelsvarene.

Norge er nettoimportør av bearbejdede landbruksvarer. Ordningen med råvareprisutjevning gir derfor større avgiftsinntekter på import enn det som utbetales til eksportstøtte (eksportrestitusjon). Overskuddet i ordningen brukes i dag til å skrive ned prisen på enkelte landbruksråvarer som går inn i produksjonen av varer som er definert som frihandelsvarer.

Forhandlinger om økt handel med andre landbruksvarer er ført bilateralt mellom EF

og de enkelte EFTA-landene. Dette har vært nødvendig bl.a. ut fra de forskjeller som finnes i landbrukspolitikken i EFTA-landene.

Viktige spørsmål i forhandlingene

Det er forhandlet om utvidelse av vareomfanget i ordningen med råvareprisutjevning for industrielt bearbeidede landbruksvarer og en endring av måten denne råvareprisutjevningen skal skje på. Disse forhandlingene er gjennomført multilateralt mellom EFTA og EF. Det er også forhandlet om å inkludere i EØS-avtalen en rekke bearbeidede landbruksvarer hvor råvareprisutjevning ikke skal benyttes, dvs. landbruksvarer med frihandel.

Bakgrunnen for forhandlingene om en endring av dagens ordning med råvareprisutjevning har vært å gi partene økt innsyn i den nasjonale praktiseringen av ordningen, samt ønsket om en harmonisering av systemet. Sentralt i forhandlingene har vært et felles ønske om å redusere muligheten for at partene overkompenserer ved beregning av variable avgifter som pålegges importerte varer. Hvilke priser på landbruksvarene en skal legge til grunn for beregningen av råvareprisutjevningen, er et vesentlig element i dette spørsmålet.

Utgangspunktet for forhandlingene om å inkludere flere varer i ordningen, har i hovedsak vært de enkelte parters eksportinteresser. Norges interesser har særlig vært å oppnå tollfrihet for fettsyrer og akevitt, som idag møter tollsatser til EF-markedet på henholdsvis 7 pst. av eksportverdi og ca. 6 NOK pr. liter.

Bilaterale forhandlinger er ført med sikte på en utvidelse av handelen med ubearbeidede landbruksvarer. Norges utgangspunkt i forhandlingene var å oppnå bedre eksportmuligheter for enkelte grønnsaker og hagebær. EF var opptatt av bedre eksportmuligheter for enkelte avskårne blomster, planter og plantedeler. Det ble i tillegg forhandlet om en utvidelse av den bilaterale avtalen.

Fra EFs side ble det lagt vekt på at EFTA-landene skulle bidra til økonomisk og sosial utjevning mellom landene i EØS. På denne bakgrunn ønsket EF tollfrihet for 72 produkter ved eksport til EFTA-landene. De fleste av disse produktene produseres i de sydlige EF-land.

Med sikte på en ytterligere fremtidig utvidelse av handelen drøftet partene å inkludere en utviklingsklausul i avtalen. Utgangspunktet for dette var bl.a. at EFTA-landenes frihandelsavtaler med EF inneholder slike klausuler.

Forhandlingsresultatet

Bearbeidede landbruksvarer

Resultatet av de multilaterale forhandlingene om økt handel med industrielt bearbeidede landbruksvarer finnes i Avtalens Protokoll 3 (S.v. 1 s. 34). Det ble oppnådd enighet om en utvidelse av vareomfanget til også å omfatte syltetøy, homogeniserte næringsmidler, müsli-produkter, akevitt og fettsyrer.

Avtalen etablerer et nytt system for råvareprisutjevning. Det nye systemet er valgfritt i den forstand at det bare vil tre i kraft når eksportør deklarerer den mengde landbruksråvarer som faktisk er medgått til å produsere ferdigvarer, og dokumenterer at ferdigvaren har EØS-opprinnelse. Dersom råvareinnholdet ikke deklarerer, vil de plikter og rettigheter som partene har i eksisterende frihandelsavtaler gjelde, dvs. at nåværende system basert på standardresepter for de ulike produkter opprettholdes. Dette gjelder Protokoll 2 og 3 til frihandelsavtalene mellom EFTA-landene og EF og Artikkel 21 i EFTA-konvensjonen. Hovedelementene i det nye systemet er at variabel importavgift beregnes etter faktisk råvareinnhold, og at det utjevnes for forskjellen mellom innenlandspris og laveste pris innenfor EØS, i stedet for verdensmarkedspris for landbruksråvaren.

Det nye systemet vil langt på vei eliminere de skjevheter dagens beregning av variabel importavgift har medført for en rekke varer. Dette vil bety at EFTA-landene får bedret sin markedsadgang til EF. Overgangen til å beregne importavgifter og prisnedskrivning ved eksport med utgangspunkt i laveste råvarepris innenfor EØS, i stedet for verdensmarkedspris, vil innebære en omfordeling av finansielle byrder partene i mellom. Denne omleggingen av beregningsgrunnlaget for råvareprisutjevning vil medføre at satsene for både variabel importavgift og prisnedskrivning ved eksport reduseres. For Norge, som er netto importør av bearbeidede landbruksvarer, betyr dette at overskuddet i ordningen med råvareprisutjevning vil bli redusert.

Det nye systemet vil også medføre felles regler for notering av priser på landbruksråvarer. Detaljene i dette, og enkelte andre tekniske spørsmål i forbindelse med systemet, vil først bli klarlagt i løpet av 1992.

Deler av norsk næringsmiddelindustri vil kunne møte økt konkurranse som følge av utvidet handel med bearbeidede landbruksprodukter. Avtalen medfører at det norske kvantitative importvernet vil bli erstattet av råvareprisutjevning for syltetøy, müsliprodukter og homogeniserte sammensatte næringsmidler. Med unntak av syltetøy vil Norge ikke illegge toll for varer med EØS-opprinnelse

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

som omfattes av EØS-avtalens Protokoll 3. For blandinger av smør og margarin vil tollene avvikes over fem år.

Samtidig vil norsk næringsmiddelindustri kunne få nye muligheter i et større marked. Avtalen sikrer tollfri adgang til EØS-markedet for fettsyrer og norsk akevitt. Dette legger forholdene til rette for økt norsk eksport.

– *Bilateral avtale om utvidet handel med landbruksprodukter*

Resultatet av de bilaterale forhandlingene om utvidet handel med landbruksprodukter mellom Norge og EF finnes i egen brevveksling til Avtalen, (S.v. 1 s. 445).

Norge har oppnådd tollfrie kvoter for blomkål, brokkoli, kinakål, kirsebær, plommer og jordbær på tilsammen 8700 tonn. Dette er kvoter som skal benyttes i norsk vekstsesong, og vil bety økte eksportmuligheter for norsk landbruk. Kvotene fordeler seg som følger:

Blomkål	2000 tonn
Brokkoli	1000 tonn
Kinakål	3000 tonn
Kirsebær/Moreller	600 tonn
Plommer	600 tonn
Jordbær	1500 tonn

Norge vil gi tollfrihet og fri import for en del avskårne blomster, deriblant nelliker. I tillegg vil Norge åpne tollfrie kvoter på inntil 20 mill. NOK for enkelte planter, bl.a. pottplanter og plantedeler og utvide friperioden for import av jordbær i form av tollfrihet med unntak av perioden 9. juni til 9. september, som er norsk vekstsesong.

Erfaring fra prøveeksport som er foretatt i 1991, viser at de eksportkvotene Norge har oppnådd, kan utnyttes i kommersiell eksport. Dette krever en bevisst satsning på eksportproduksjon og utnyttelse av de konkurransefortrinn som kan ligge i salg av «rene» produkter med høy kvalitet.

Det ble også forhandlet frem en gjensidig økning i kvotene på 200 tonn ost innenfor den bilaterale avtalen mellom Norge og EF.

For å bidra til økonomisk og sosial utjevning mellom landene i EØS, vil Norge avvike tollene for 61 av de 72 produktene EF krevde tollfrihet for. Dette innebærer at produkter som druer, fersken, sitrusfrukter m.v. vil bli gitt tollfrihet ved import til Norge. Dette er produkter som i hovedsak ikke produseres i Norge og hvor tollsatsene i dag er lave. Produkter som bl.a. tomater, agurk, løk, issalat, plommer og kirsebær, vil ikke bli gitt tolletelser.

Utviklingsklausulen

Utviklingsklausulen i avtalens artikkel 19 tar sikte på en ytterligere utvidelse av handelen over tid. Drøftelser skal føres med 2-års mellomrom og første gang i løpet av 1993, enten bilateralt eller multilateralt. Målet er å utvikle samhandelen med landbruksvarer innenfor rammen av det enkelte lands landbrukspolitik på en måte som vil være til gjensidig fordel for partene. Det skal også tas hensyn til resultatene av forhandlingene i Uruguayrunden i GATT.

I tillegg til utviklingsklausulen i Avtalens Artikkel 19 er det en utviklingsklausul som omhandler ordningen med bearbejdede landbruksvarer i Avtalens Protokoll 3. Partene skal revurdere handelen med bearbejdede landbruksvarer med 2-års mellomrom, og eventuelt vedta en utvidelse av vareomfanget i ordningen og fjerne resterende toll og øvrige avgifter.

4.5.2 Plantesanitære forhold

Plantesanitære forhold omfatter planters livs- og veksvilkår, samt tiltak og bestemmelser som settes i verk for å bekjempe og hindre spredning av sykdom og skadedyr.

EFs regelverk

EF har vedtatt et omfattende regelverk som omfatter tiltak for å bekjempe skadegjørere på planter.

Den plantesanitære status i EF varierer fra land til land. Deler av regelverket gjelder derfor bare enkelte medlemsland. Medlemslandene har adgang til å innføre strengere bestemmelser om tiltak innenlands enn det som er fastsatt i EF-direktivene. Land med høy sanitær standard kan stille strengere krav ved import fra andre land, inklusive andre medlemsland. Strengere krav ved import enn det som gjelder innenlands, er ikke tillatt.

Det er små forskjeller mellom EFs gjeldende bestemmelser og de norske reglene. Disse er stort sett basert på bestemmelsene i European and Mediterranean Plant Protection Organization (EPPO). EPPO er det europeiske organ under International Plant Protection Convention (IPPC)

Som et ledd i arbeidet med å gjennomføre det indre marked, er EF i ferd med å foreta en omfattende endring av de plantesanitære bestemmelsene. Målet er en utvidet handel med planter og plantemateriale innenfor EF. Samtidig skal det nye regelverket hindre overføring av planteskadegjørere til områder der disse ikke finnes, og hvor de vil bety en risiko for planteproduksjonen.

Kontrollen vil bli lagt opp som en produk-

sjonskontroll. Dette innebærer systematisk kontroll av plantene i veksttiden, slik at alt som leveres er sikret å holde den fastsatte sunnheitsstandard. Dermed vil varekontrollen både ved eksport og import EF-landene imellom bli overflødig. I stedet for et plantesunnhetssertifikat, skal hver plantesending ha et såkalt plantepass. Kontrollmyndigheter skal være de nasjonale myndigheter samt et eget EF-inspektorat.

De tradisjonelle plantesanitære ordningene vil bli opprettholdt i forhold til tredjeland for å hindre at planteskadegjørere som ikke forekommer i EF-landene, blir overført. Krav om eksportkontroll i senderlandet og utstedelse av plantesunnhetssertifikat opprettholdes. Det vil også bli foretatt importkontroll ved ankomsten til EF-land fra tredjeland. Når plantene er klarert inn til ett EF-land, kan de omsettes fritt i EF-området.

Det er foreslått at det innen EF skal opprettes regioner der en tar sikte på å holde regioner fri for visse skadegjørere.

Norsk regelverk

I Norge finnes en rekke forskrifter og regler m.v. som tar sikte på å hindre spredning av farlige skadegjørere på planter. Alle bygger på lov av 14. mars 1964 nr. 1 om tiltak mot plantesykdommer og skadedyr på planter («Plantesykdomsloven»). I følge definisjonene i loven omfatter den planter, trær og busker, herunder også røtter, løk, knoller, blomster, frø, frukt, bær, grønnsaker, tømmer og trevirke m.m.

Foruten de gjeldende forskrifter for innførsel av planter og plantedeler m.v. til Norge av 12. september 1983 med senere endringer, er det fastsatt utfyllende bestemmelser for tiltak innenlands mot en rekke farlige skadegjørere.

Forhandlingsresultatet

Det er oppnådd enighet om at eksisterende EF-regelverk på det plantesanitære området ikke skal inngå i EØS-avtalen. Bakgrunnen er at dagens regelverk i EF er foreldet og derfor heller ikke har vært egnet som grunnlag for felles EØS-bestemmelser.

Det foreligger utkast til nytt regelverk i EF. Prinsippene for EFs nye regelverk er i samsvar med EFTA-landenes holdninger og ivaretar norske hensyn. Disse prinsippene vil bli lagt til grunn når partene senere skal vurdere de plantesanitære bestemmelsene i EØS-sammenheng. Dette skal skje innen 1. januar 1993. Integrering av det nye regelverk vil finne sted innenfor rammen av den samarbeidsstruktur som er etablert i EØS. Intensjonen er at en skal etablere felles EØS-bestemmelser på området.

4.5.3 Såvarer

Såvarer omfatter frø og annet formeringsmateriale. For å sikre kvaliteten på såvarene og hindre spredning av ugress og sykdommer i såvarene er det både i Norge og EF utviklet regelverk som regulerer handel, produksjon og omsetning.

Omsetningen av såvarer i Norge er noenlunde stabil fra år til år, mens importen kan variere en del for arter som frøavlens innenlands. Eksport av såvarer forekommer svært sjelden, og har bare skjedd enkelte år for såvare av grasarter.

Når det gjelder såkorn, frø av de viktigste flerårige engvekster og poteter, har norsk produksjon stort sett dekket behovet, mens nesten hele behovet for frø av grasarter til grøntanlegg, ettårige forvekster og grønnsaker, dekkes ved import. Det alt vesentlige av denne importen kommer fra EF-land.

EFs regelverk

EFs felleslovgivning om sertifisering av såvarer er knyttet til en rekke direktiver.

Direktivene Rdir 66/400 (5), Rdir 66/401 (6), Rdir 66/402 (7) og Rdir 70/457 (8) Rdir 74/268 (9) omfatter sertifisering/markedsføring av såvarer av de enkelte vekstgrupper og fastsetter blant annet krav til varens renhet, spireevne, ugrasinhold, klassifisering, merking m.m. og krav til kontroll av såvarepartiene i vekstperioden.

Kvalitetskravene til såvarene i EF er jevnt over noe lavere enn de tilsvarende krav i norske bestemmelser. Kravene til vekstkontroll er nærmest sammenfallende.

EF gir årlig ut en felles sortliste som omfatter alle sorter som fremgår av tilsvarende nasjonale lister. Det stilles for landbruksvekster krav til sortenes egenskaper, mens krav til selvstendighet, stabilitet og homogenitet stilles til alle vekster for opptak på sortlistene. Disse kravene er i hovedsak sammenfallende med norske krav for opptak på sortlister.

Såvarer på EFs sortliste kan i prinsippet omsettes fritt i alle EF-land når de fyller EFs krav til såvarer. Ved import av frø kan imidlertid importører av såvarer stille høyere krav til såvaren enn EFs minstekrav.

Tredjeland som har en rettsbeskyttelse av sorter ifølge International Union for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV), vil kunne få rettsbeskyttelse for sorter gjeldende for hele EF-området. Dette krever at landene er tilsluttet UPOV. Spørsmålet om norsk tilslutning til UPOV er under vurdering.

EF har en permanent komite for såvarer og en rådgivende komite for såvarer.

Norsk regelverk

De norske bestemmelsene er hjemlet i lov av 4. desember 1970 nr. 82 om såvarer (Såvareloven). Med hjemmel i loven er det vedtatt forskrifter som er felles for hele såvaresektoren. I tillegg til disse forskriftene er det for de vekstgrupper eller arter hvor en har statskontrollert avl, utarbeidet utfyllende forskrifter/bestemmelser. Statens planteavlsråd (SPR) er tillagt forvaltningen av såvareloven og godkjenner sorter som går inn i de norske sort-listene. Selve produksjonen av såvarer gjennomføres i Norge av frøforretninger som er godkjent av SPR for slik produksjon.

Det norske regelverket foreskriver at det bare kan importeres sorter som står på de norske sortslistene. Lisens gis til de godkjente såvareforretninger etter importsøknad.

Kontroll og godkjenning av såvarer og vegetativt formert plantemateriale er i Norge tillagt Statens tilsynsinstitusjoner i landbruket (STIL). Dette omfatter avl av statskontrollerte såvarer, import av såvarer og omsetningen innenlands.

Viktige spørsmål i forhandlingene

Spørsmålet om en felles katalog for såvarer som skal omfatte både EFTA og EF ble drøftet i forhandlingene. Formålet har vært å erstatte sortslistene i de enkelte EFTA-landene og EF med en felles liste.

Fra norsk side har en funnet det nødvendig å kunne opprettholde innenlands omsetning av norskprodusert såvarer med lavere spireevne enn kravene i EFs regelverk vedrørende sertifisering/markedsføring av såvarer. Såvareproduksjon av viktige jordbruksvekster er av landbrukspolitisk betydning og viktig for å opprettholde sorter (genmateriale) som er tilpasset norske vekstforhold og som for flere arter ligger nær dyrkingsgrensen.

De norske bestemmelser for å motvirke spredning av ondartet ugras som floghavre er meget restriktive sammenlignet med EFs bestemmelser, men for enkelte EF-land er det godkjent strengere krav på dette området ut fra floghavresituasjon og behovet for bekjemping.

Forhandlingsresultat

EFs regelverk når det gjelder såvarer danner grunnlaget for EØS regelverket på området. Dette regelverk er nedfelt i Avtalens Vedlegg I (S.v. 1 s. 192).

Det er oppnådd enighet om å utvikle en felles katalog (sortsliste) for såvarer som skal gjelde både EFTA- og EF-land. Målet er å utarbeide en slik katalog innen 31. desember 1995. Dette betyr at Norge i stedet for å bruke

lister over godkjente sorter vil etablere en liste over anbefalte sorter i Norge.

Norge kan nytte nasjonalt produsert såvare av gras, kløver, kålrot og korn med redusert spireevne inntil utgangen av 1996. Denne bestemmelsen kan også forlenges dersom partene blir enige om det.

Norge legger opp til å opprettholde strengere krav for floghavre enn de generelle bestemmelsene i EØS, på grunn av den gunstige floghavresituasjonen i Norge.

Såvarer i skogbruk er regulert i både Norge og EF, men det er ikke forhandlet fram felles EØS-regelverk på dette området. Det er imidlertid sannsynlig at dette vil bli forhandlet mellom partene på et senere tidspunkt.

4.5.4 Fôrvarer

Fôrvarer til dyr kan være både grovfôr i form av gress og andre vekster eller kraftfôr. Hovedvekten av reguleringene på fôrvareområdet omfatter kraftfôr og spesielt tilsetningsstoffer i fôr.

EFs regelverk

EFs regelverk Rdir 70/524 (10), Rdir 74/63 (11), Rdir 77/101 (12) og Rdir 79/373 (13) legger vekt på at fôvarene ikke skal ha negative helsemessige virkninger for husdyrene, mens regelverket i mindre grad omhandler husdyrenes næringsbehov. Som et resultat av dette finnes ikke tilsvarende krav til standardisering av kraftfôrblandinger til ulike dyreslag som i Norge.

EF vurderer imidlertid behovet for tilsetningsstoffer der det også er utarbeidet spesielle retningslinjer for hvordan dokumentasjonen skal representeres. Norge har godkjent få tilsetningsstoffer i forhold til EF.

Et sentralt spørsmål når det gjelder fôrvarer er uønskede reststoffer i melk og kjøtt. Kravet til dokumentasjon på dette punkt er likt i Norge og EF, mens vurderingen i Norge har vært strengere.

Når det gjelder skadevirkning på miljøet, synes vurderingen i hovedsak å være lik i Norge og EF. Miljøproblemene er imidlertid sterkt avhengig av dyretetthet, og dette har nok større betydning for miljøet enn regulering knyttet til fôvareregelverket.

EF har en stående komite for fôrstoffer, en vitenskapelig komite for fôr og en rådgivende fôrstoffkomite.

Norsk regelverk

Omsetningen av fôrvarer i Norge er regulert av lov av 23. mars 1973 nr. 18 om tilsyn med fôrvarer (Fôvareloven). Loven er en full-

maktslov som definerer omfang, forbud, tilsyn, styringsorgan, avgift, m.m.

I medhold av loven er det utarbeidet forskrifter. Statens tilsynsinstitusjoner i landbruket (STIL) er delegert myndighet for fastsettelse av liste over godkjente fôrvarer og andre bestemmelser. I Norge omsettes nær 100 pst. av kraftfôrblendingene som ferdige blandinger, som i medhold av regelverket må oppfylle bestemte krav til næringsinnhold tilpasset de enkelte produksjonene.

Det er i forskriftsform slått fast at det er forbudt å importere fôrblandinger. Det gis bare unntaksvis dispensasjon.

Den norske godkjenningssystemet omfatter både enkeltfôrvarer, blandinger og fôrtilsetninger. Vurderinger gjøres i utgangspunktet utfra dyrenes behov, fare for nedsatt produktkvalitet og skadevirkning på dyr, mennesker og miljø.

Viktige spørsmål i forhandlingene

Hovedspørsmålet for alle EFTA-landene har vært å begrense bruk av vekst- og ytelsesfremmende stoffer i husdyrproduksjonen.

Fra norsk side har en også vært opptatt av grenseverdier for bruk av proteiner og visse vitaminer i fôrvarene, hvor EF's grenser avviker noe fra de norske.

Forhandlingsresultatet

Med visse unntak, bygger EØS-regelverket på regelverket i EF. Bestemmelsene er fastsatt i Avtalens Vedlegg I (S.v. 1 s. 192).

EØS regelverket innebærer overgang fra fastsatte standardblandinger som er forhåndsgodkjent, til en liste med anbefalte blandinger for ulike dyreslag.

Når det gjelder tilsetningsstoffer i fôr har EFTA-landene oppnådd en overgangsperiode på to år. I tillegg kan EFTA-landene benytte nasjonalt regelverk angående vekstfremkallende stoffer. Dette skal revideres av partene i løpet av 1995. Dersom partene ikke kommer til enighet om felles bestemmelser, vil de nasjonale bestemmelsene fortsatt gjelde.

Utover dette kan Norge benytte nasjonale bestemmelser når det gjelder bruken av antibiotika, coccidiostates og andre medisinske substanser, konserveringsmidler (sulphuric acid and chlorhydric acid) og sporstoffet kobber som ytelses- og vekstfremmende middel. Bestemmelsene skal gjennomgås på nytt i løpet av 1995. Dersom partene ikke kan enes om felles bestemmelser, vil de nasjonale bestemmelsene fortsatt gjelde.

Når det gjelder vitaminer, provitaminer og kjemisk veldefinerte stoffer med en lignende effekt, kan Norge la nasjonale bestemmelser

gjelde til utgangen av 1994. Partene kan bli enig om å forlenge denne perioden.

For tilsetningsstoffer som er godkjent i EFTA, men ikke i EF, kan EFTA-landene benytte nasjonalt regelverk frem til 1. januar 1995. I løpet av denne perioden skal stoffene vurderes av partene med sikte på felles løsninger.

4.5.5 Dyresanitære forhold

Beskrivelse av saksfeltet

I EØS-forhandlingene er det forhandlet med sikte på å oppnå harmoniserte tekniske regler for handel med dyr og dyreprodukter, herunder rapportering av meldepliktige sykdommer og planer for bekjempelse av smittsomme dyresykdommer.

Regelverket om dyresanitære forhold tar sikte på å beskytte dyrs helse og å holde høy standard på dyreprodukter. For å bekjempe de alvorligste dyresykdommer er det etablert egne helseprogrammer.

EF's regelverk

EF's veterinære regelverk er meget omfattende og inneholder bestemmelser som regulerer en rekke viktige spørsmål med hensyn til dyrehelse. EF-landene samarbeider om et felles databasert system for rapportering av alvorlige smittsomme sykdommer. For flere sykdommer er det også etablert krav til prøver for å kontrollere utbredelsen eller få dokumentert fravær av en sykdom.

EF har som mål at det innen 1993 skal være en enhetlig og høy dyrehelsestandard innen Fellesskapet. For en rekke av de alvorlige dyresykdommene har EF derfor etablert felles bekjempelsesprogram. Gjennom et eget veterinærfond dekker Fellesskapet en del av en medlemsstats utgifter til bekjempelse av slike sykdommer, vanligvis 50 pst.

Regelverket for handel med dyr og dyreprodukter er meget omfattende, og inneholder detaljerte regler med tanke på å optimalisere handel samtidig som spredning av smittsomme sykdommer begrenses. Sentrale elementer i retningslinjene for det indre marked er opphevelse av EF's indre grenser og inndeling av EF-området i soner avhengig av dyrehelsestatus. Grensekontrollen EF-landene imellom blir erstattet av kontroll på opprinnelsesstedet. I tillegg kan det tas stikkprøver av et vareparti under transport eller på varens ankomststed. Samtidig etableres det enhetlige regler for innførsel av dyr og dyreprodukter til EF. Dessuten opprettes det en felles kontroll av varer som skal inn i EF. Kontrollen av disse varene vil skje på bestemte grensestasjoner som blant annet vil ha mulighet for karantene. Soneinndelingen er bygd opp slik at

et importland gis anledning til å stille krav om supplerende garantier i henhold til egen dokumentert dyrehelse. Garantier kan kreves for å sikre at sykdommer som ikke eksisterer i importlandet eller som er under organisert bekjempelse, ikke spres med dyr og dyreprodukter det handles med. Slike garantier utfyller EFs basisregelverk for handel med dyr og dyreprodukter, og vil sikre at handel bare skjer mellom områder med likeverdig dyrehelse eller fra høystatusområder til soner med dårligere dyrehelse.

Deler av EFs regler for dyrevern er under revisjon. I utgangspunktet bygger både EFTA og EF sine regler for dyrevern på Europarådets vedtatte konvensjoner, og forskjellene er derfor små.

EFs regelverk for næringsmidler er meget omfattende, detaljert og teknisk komplisert. EF setter strenge krav til næringsmiddelhygiene, og dette samsvarer godt med allerede etablerte norske standarder. En rekke næringsmiddelbestemmelser har vært forhandlet sammen med tekniske handelshindre.

Norsk regelverk

Norske husdyr har generelt meget god helse. Alle alvorlige tapsbringende infeksjonssykdommer hos dyr er enten utryddet eller brakt under kontroll. Flere av de alvorligste sykdommene har aldri vært diagnostisert her i landet. Få andre land har tilsvarende god dyrehelse. Det er flere årsaker til dette. Norge har i stor grad vært selvforsynt med animalske produkter, og importen av levende dyr og dyreprodukter har vært svært liten. Videre er husdyrproduksjonen oversiktlig og velorganisert, noe som gjør det lettere å drive planmessig helsearbeid. I tillegg har vi bl.a. i lov av 8. juni 1962 nr. 4 om tiltak mot dyresjukdommer (Husdyrloven) regelverk som har muliggjort effektiv bekjempelse og forebygging av alvorlige smittsomme sykdommer. Økt handel med dyr og dyreprodukter stiller større krav til forebygging og bekjempelse av smittsomme sykdommer hos husdyr. Når det gjelder helsesituasjonen hos oppdrettsfisk, er forholdene mindre fordelaktig. Sykdommer som furunkulose og infeksiøs lakseanemi er årlig årsak til store tap innen oppdrettsnæringen. Norge er imidlertid fri for de meget alvorlige sykdommene som infeksiøs haematopoiotisk nekrose (IHN) og viral haemorrhagisk septikemi (VHS), som begge er utbredt i flere av EFs medlemsland.

Viktige spørsmål i forhandlingene

Forhold som kan påvirke sykdomssituasjonen i de ulike landene har vært det dominerende spørsmålet i forhandlingene. EFTA-landene

har jevnt over en bedre dyrehelse enn EFs medlemsland. Innen EFTA står Norge og Island i en særstilling.

Det har vært et mål å foreta en harmonisering av regelverket for å stimulere handelen mellom EFTA og EF med målsetting om at EFTA-landene kan opprettholde den gode dyrehelsesituasjonen.

På grunn av betydelige forskjeller mellom EFTA-landene, har det vært noe ulike interesser i forhold til handel med dyr og dyreprodukter. EFs regler for handel med levende dyr (S.v. 1 s. 194) tilsier at et land eller nærmere definert geografisk område med god dyrehelse kan stille strengere krav til sine handelspartnere enn basisregelverket gir anledning til. For å stille slike krav, kreves at dyrehelsesituasjonen dokumenteres gjennom analyser av prøver tatt av husdyrbestanden. Grunnlaget for tilleggsgarantiene og måten disse utformes på, må for EF-landenes vedkommende godkjennes av EF-Kommisjonen. I realiteten fører dette regelverket til en soineinndeling som sikrer at handel med dyr bare skjer mellom områder med tilsvarende dyrehelsestatus eller fra områder med god dyrehelse til mindre gunstige områder. Dette har gjort det lettere for EFTA å akseptere en harmonisering av regelverket. På grunn av den gode dyrehelsen i EFTA-landene, vil det innenfor EØS være mulig å stille strengere krav til dyr og dyreprodukter som skal importeres enn hva EFs regler i utgangspunktet gir grunnlag for.

Grensekontroll er en vesentlig del av EFTA-landenes beskyttelse mot smitte av alvorlige sykdommer gjennom handel. Samtlige EFTA-land har derfor vært opptatt av å bevare grensekontroll innen EØS-området.

Et problematisk område har vært handel med levende sau og geit Rdir 91/68 (S.v. 1 s. 195). Norge har her vurdert EFs regelverk som utilstrekkelig for beskyttelse mot alvorlige smittsomme sykdommer. Dette skyldes i hovedsak den korte karenstiden som pålegges besetninger som har hatt utbrudd av sykdommene scrapie og mædi/visna. Det er vitenskapelig dokumentert at smittefaren (inkubasjonstiden) består lengre enn den perioden EF forbyr handel fra områder og besetninger som har hatt sykdommene. Norge har brukt betydelige beløp for å utrydde begge disse sykdommene.

EFs regelverk som skal hindre spredning av BSE/kugalskap gjelder Storbritannia. De fleste tilfellene av sykdommen er diagnostisert der, men også Frankrike, Irland, Nord-Irland og Sveits har hatt enkelte tilfeller. Norge forbyr import av levende storfe og storfeprodukter fra land som har BSE. Et unntak er imid-

lertid utbeinet storfekjøtt der synlig nervevev og lymfatisk vev er fjernet. Det regnes som bevist av BSE/kugalskap ikke kan spres via slikt kjøtt. Usikkerheten om hvordan BSE spres gjør det også vanskelig for Norge å godta kravene som stilles til håndtering av animalsk avfall som senere skal benyttes til dyrefor. Det er derfor foretatt en reservasjon.

EFs regler for å hindre spredning av en ny svinesykdom (Porcine respiratory and reproductive syndrome) er vurdert som utilstrekkelige. Dette bekreftes også av det faktum at sykdommen stadig har spredd seg til flere EF-land. Fra å være utbredt i deler av Tyskland og Nederland har sykdommen nå også spredd seg til Belgia, Spania, Storbritannia og Danmark.

For handel med oppdrettsfisk og andre akvatiske organismer gjelder i hovedtrekk samme prinsipp som for handel med andre levende dyr. Alle som skal importere et vareparti kan stille krav utfra sin egen dokumenterte helsesituasjon gjennom såkalte tilleggs-garantier. Nasjonale bekjempelsesprogrammer kan også etter godkjenning av EFTAs organer danne grunnlag for slike tilleggs-garantier. Dermed vil en i realiteten også få en sonneinndeling av oppdrettsfisk og akvatiske organismer.

På en rekke områder innen fiskeoppdrett er det imidlertid vesentlige forskjeller mellom EFs regler og norske bestemmelser. Blant annet er EFs regler i stor grad beregnet for oppdrett i ferskvann. Dette innebærer at fisk fritt kan flyttes fra sjøen til ferskvann, f. eks. elver. Videre er det store forskjeller på hvilke sykdommer som er meldepliktige, idet EF bare krever utbrudd av IHN (infeksiøs haemato-poietisk nekrose) rapportert. Denne sykdommen finnes ikke i Norge. ILA (infeksiøs lakse-anemi) er ikke diagnostisert i EF-området. Det er ikke avklart ennå hvilke regler som vil gjelde for sykdommen. Det vil ha stor betydning for Norges muligheter til å eksportere oppdrettsprodukter til EF.

EF har felles regler for handel med dyr og dyreprodukter fra tredjeland. Disse omfatter detaljerte reguleringer av handelen med hvert enkelt land som ligger utenfor Fellesskapet. Det har ikke vært aktuelt å opprette felles regler for handel med land utenfor EØS-området ettersom EØS-avtalen er en utvidet frihandelsavtale og ikke noen tollunion. Det er likevel enighet om at EFs regelverk skal danne et minimum av sikkerhet, dvs. at EFTA-landene ikke skal ha mindre restriktivt regelverk i forhold til tredjeland enn det EF har.

Norge er fri for alle alvorlige infeksjonssykdommer hos husdyr. EF har ingen felles strategi for de sykdommene som dominerer i det

norske husdyrbruket. Mange av EFs planer for sykdomsbekjempelse involverer Fellesskapets veterinærfond, som dekker inntil 50 pst. av en medlemsstats utgifter til bekjempelse av sykdommen. Ettersom fondet er nært knyttet til EF's landbrukspolitik, faller deler av regelverket for sykdomsbekjempelse utenfor EØS-avtalen.

Forhandlingsresultat

EØS-avtalens bestemmelser om dyresanitære forhold er fastsatt i Avtalens Vedlegg I (S.v. 1 s. 192). Vesentlige deler av EFs regelverk vil falle utenfor EØS-avtalen. Dette gjelder i første rekke alle bestemmelser som regulerer forholdet til land som ligger utenfor EØS-området. Det vil heller ikke skje noen vesentlig harmonisering av reglene for grensekontroll. All handel med dyr og dyreprodukter mellom Norge og de øvrige EØS-land vil bli underlagt grensekontroll på samme måte som i dag, og muligheten for å sette dyr eller vareparti i karantene forblir uforandret. Dette vurderes som avgjørende for opprettholdelse av vår gunstige dyrehelse. Den bilaterale avtalen om forenklet grensekontroll som Norge har inngått med EF vil kreve utvidede åpningstider ved grensestasjonene.

Generelt gjelder at for områder som ikke inngår i EØS-avtalen vil de nasjonale bestemmelsene fortsatt gjelde.

Norge står som før fritt til å utforme egne regler for handel med dyr og dyreprodukter fra alle land utenom EØS-området. Det er likevel enighet om at EFs regler skal danne et minimum av sikkerhet også for handel med tredjeland; dvs. at EFTA-landene ikke skal ha et mindre restriktivt regelverk i forhold til tredjeland enn det EF har. For varer med opprinnelse i et tredjeland som reeksporteres fra et EØS-land til Norge skal våre regler for direkte handel med tredjeland gjelde.

Reglene om transport av dyr er under revisjon i EF. Nytt regelverk vil bli behandlet i henhold til de samarbeidsordninger som etableres i EØS. Gjennom en felles erklæring er EFTA og EF enige om å etablere kontakt mellom partene dersom landenes bestemmelser om dyrevern skaper handelshindre (S.v. 1 s. 418).

Gjennom et økt samarbeid i EØS vil også Norge bli knyttet til et omfattende overvåknings- og rapporteringssystem for smittsomme dyresykdommer. Dette innebærer at alle nye utbrudd av alvorlige smittsomme dyresykdommer blir meddelt innenfor EØS innen 24 timer. Mindre alvorlige sykdommer registreres også. Dette vil komme som et supplement til vårt allerede eksisterende rapporteringssystem.

Felles EØS-regler for handel med dyr og dyreprodukter vil lette samhandelen mellom Norge og de øvrige EØS-landene. Hvor omfattende handelen vil bli, er vanskelig å vurdere, men hensynet til den høye dyresanitære standarden vi har her i landet vil bli videreført. Dette skyldes i første rekke EFs nye regler som åpner for å kreve tilleggsgarantier i tråd med egen dokumentert dyrehelsestatus. For Norges del vil det bety at vi gjennom å dokumentere enten frihet for en sykdom eller ved å legge fram et program for organisert bekjempelse av en sykdom kan stille krav som gir oss ekstra beskyttelse mot de aktuelle sykdommene. Med den gunstige situasjonen Norge er i på dyrehelseområdet, kan det stilles strenge krav til våre handelspartnere. For å oppnå slike garantier, må det dokumenteres at de aktuelle sykdommer ikke forekommer i Norge. I tillegg må alle helseplaner og andre organiserte tiltak mot sykdommer godkjennes dersom de skal tjene som grunnlag for tilleggsgarantier.

Norge har reservert seg mot EØS-avtalens bestemmelser om harmonisering av regelverket for handel med levende sau og geit, handel med oppdrettsfisk og andre akvatiske organismer, regelverk for hindring av spredning av BSE/kugalskap og den nye svinesykdommen (PRRS). Dette betyr at Norge også i framtiden vil kunne benytte nasjonalt regelverk på disse områdene. Reservasjonene har ingen tidsbegrensning. Situasjonen innen de ulike områdene vil bli vurdert på nytt innen utgangen av 1995, og endringer vil bare skje dersom avtalepartene er enige om det.

For oppdrettsfisk er det gjort reservasjoner mot reglene for handel med levende fisk, rogn og melke. På dette området vil vi opprettholde dagens importforbud, og EF vil betrakte Norge som tredjeland med hensyn på disse produktene. For levende bløtdyr, død fisk og andre produkter fra oppdrettsnæringen innebærer imidlertid EØS-avtalen en harmonisering av regelverket. Dette gir Norge adgang til EØS-markedet for disse varene. En slik løsning gir både beskyttelse mot smittespredning via handel og muligheter for eksport av oppdrettsprodukter.

Regelverket for handel med dyr og dyreprodukter i EØS vil kreve omfattende endringer av Husdyrloven og forskriftene knyttet til loven. Blant annet vil hele regelverket for import av levende dyr og animalske produkter måtte bygges opp på en annen måte enn dagens ordning, som bygger på dispensasjon fra et generelt forbud. Uavhengig av implementeringen av EØS-avtalen pågår det et omfattende arbeid med sikte på å forenkle reglene.

Som en konsekvens av økt handel vil det være naturlig å øke beredskapen mot ut-

brudd av smittsomme sykdommer. Dette gjelder både kontrollen ved grensepassering og økt kapasitet ved de veterinære laboratoriene.

EØS-avtalen vil ikke medføre deltakelse i EFs veterinærfond. Dette fondet brukes til å dekke inntil 50 pst. av kostnadene ved utbrudd av alvorlige smittsomme sykdommer. Fondet er knyttet nært opp mot EFs landbrukspolitik, og utgiftene for medlemslandene varierer med den dyresanitære situasjonen i Fellesskapet. For å oppfylle våre forpliktelser om å være tilknyttet referanselaboratorier med spesialkompetanse for ulike alvorlige sykdommer, er det inngått avtale om at EFTA-landene benytter de samme laboratorier som EF. Dette sikrer Norge en verdifull tilknytning til sterke fagmiljøer som har spisskompetanse på sykdommer som ikke finnes i Norge.

EØS-avtalen gir adgang til å delta i utarbeidelsen av nytt regelverk i EF i alle komiteer og utvalg med unntak av den rådgivende veterinærkomite. Det betyr at EFTA-landene får delta i den vitenskapelige - og den permanente veterinærkomite i tillegg til alle ad hoc utvalg og uformelle arbeidsgrupper. Gjennom et målrettet arbeid her vil vi kunne påvirke framtidige beslutninger innenfor EØS-systemet.

Betydelige deler av EFs regelverk er av eldre dato og lite tilpasset den nye situasjon det indre marked vil føre med seg. Disse reglene er under revisjon, og nye bestemmelser vil foreligge innen 1993. Det betyr at det vil skje en vurdering av nytt regelverk i EØS-samarbeidet.

4.5.6 Husdyravl

Husdyravl omfatter foredling av husdyr med tanke på å forbedre ytelsesevne og prestasjoner.

EFs regelverk

Hensikten med EFs regelverk er å frigjøre samhandelen med avlsdyr og sikre at kjøper garanteres dyr med ønskede egenskaper. Regelverket slår fast at handelen innenfor fellesskapet med avlsdyr av disse arter, samt deres sæd, egg og embryo ikke kan forbyes eller begrenses dersom det enkelte individ tilfredsstiller de krav som er angitt i regelverket. Et dyr som er godkjent som avlsdyr i et av medlemslandene skal derfor fritt kunne omsettes innenfor fellesskapet. Hittil er det utarbeidet detaljerte fellesskapsforskrifter for storfe, svin, småfe og entåede dyr (hest og esel).

For at dyrene fritt skal kunne omsettes, er det fastsatt minstekrav som må være oppfylt. Dette gjelder bl.a. metoder for individprøver

og vurdering av dyrenes genetiske verdi, samt betingelser for godkjenning av avlsstasjoner, tilsyn med stasjonene, krav til dyr som settes inn på stasjonene og behandling av dyrene. Likeledes er det fastsatt kriterier for godkjenning av avlsdyr til oppdrett og krav til sæd og embryo som skal omsettes.

EF har en permanent komite for husdyravl som behandler og gir uttalelser vedrørende spørsmål om

Norsk regelverk

Norsk regelverk på området omfatter:

- lov av 16. juni 1989 nr. 80 om kåring av avlshingster.
- forskrift av 22. desember 1989 nr. 1355 om kåring av avlshingster.
- lov av 28. juni 1952 nr. 4 om kunstig sædoverføring mellom husdyr.
- lov av 3. juni 1938 nr. 4 om utførselsforbud for levende rev, skogsmår m.v.

Lov om kåring av avlshingster er en fullmaktslov der selve kåringsreglene er tatt ut av lovteksten og fastsatt i en egen forskrift.

Lov om kunstig sædoverføring mellom husdyr omfatter godkjenning av stasjoner som omsetter sæd, og loven fastslår at det kun må benyttes sæd fra godkjent stasjon til kunstig befruktning. Det er ikke bestemmelser om egg og embryo. Loven er en fullmaktslov som gir Departementet adgang til å fastsette forskrifter til gjennomføring og kontroll med virksomheten.

Lov om utførselsforbud for levende rev, skogsmår m.v. har ikke lenger noen funksjon og vil bli opphevet.

Forhandlingsresultat

EØS-regelverket på området vil tilsvare dagens regelverk innen EF. Bestemmelsene er fastlagt i Avtalens Vedlegg I (S.v. 1 s. 192).

Bestemmelsene er relativt generelle, og den norske husdyravl som ligger i fremste linje internasjonalt, vil ikke ha problemer med å oppfylle de krav som er utarbeidet for å sikre at handelen med avlsdyr ikke blir hindret. Denne vurderingen sammenfaller også med de vurderinger som er gitt av de øvrige EFTA-landene.

Det vil imidlertid være behov for enkelte endringer av det nasjonale regelverket for å tilpasse dette til EØS-regelverket. Det er nødvendig å gi en ny lov om husdyravl til erstatning for lov om kunstig sædoverføring mellom husdyr, slik at samhandelen med levende dyr, sæd, egg og embryo innenfor EØS ikke blir hindret av avlstekniske grunner.

4.5.7 Skogbruk

Beskrivelse av saksfeltet og skogpolitikken i EF

Skogbruket og skogindustrien i Norge er konkurranseutsatte næringer uten noen form for vern eller restriksjoner. Prisdannelsen på tømmer og foredlede produkter skjer i vesentlig grad på grunnlag av den internasjonale markedssituasjon. Norge har tradisjonelt hatt en betydelig nettoeksport av treforedlingsprodukter (tremasse og papir m.m.), og i de senere år har det også vært netto eksport av trelast. Norsk skogbruk er avhengig av skogindustriens konkurransevne. Det meste av råvarene til skogindustrien kommer fra norske skoger.

Landene i EF har en dominerende posisjon som mottakere av norske skogindustriprodukter. Den norske treforedlingsindustrien eksporterer om lag 80 pst. av sin produksjon. Av eksporten går 75 pst. til EF-området. Trelastindustrien eksporterer for tiden 25 - 30 pst. av sin produksjon, og det meste av denne går til EF-området.

EF er et underskuddsområde for skogprodukter. Nest etter energi er skogprodukter den produktgruppe EF-landene har størst importbehov for. EFTA-området har en betydelig nettoeksport av skogprodukter. Grovt sett kan en si at EFTA-landenes eksport av tremasse, papir og trelast motsvarer halvparten av EF-landenes import av disse produkter.

Skogpolitikken i EF har til nå i hovedsak vært fastlagt på nasjonalt nivå. Grunnet store variasjoner i skoglige og naturgitte forhold har EF ikke utformet noen felles skogbrukspolitikk. EF har likevel lenge hatt en viss aktivitet på fellesskapsnivå innenfor skogbruk, vesentlig når det gjelder standardiserings-, kontroll- og vernetiltak. Ministerrådet vedtok i 1989 en strategi og et handlingsprogram for skogbruket, noe som blir sett på som et uttrykk for at skogbruket nå i sterkere grad skal være et selvstendig samarbeidsområde. Det ble bl.a. vedtatt å opprette en egen stående komite for skogbruk. De viktigste virkemidler i tilknytning til tiltakene i handlingsprogrammet er økonomiske tilskudd.

De fleste EF-land har en lovgivning som ligger nær opptil intensjonene i lov av 21. mai 1965 om skogbruk og skogvern. Det tas bl.a. sikte på en avveining mellom hensynene til tømmerproduksjon og interesser knyttet til annen bruk av skogarealene, som f.eks. skogvern og rekreasjon. Offentlige tilskudd ytes i allminnelighet til de samme formål som i Norge, nemlig langsiktige og ressursoppbyggende tiltak som i liten grad påvirker situasjonen på tømmermarkedet. Det samme kan sies om de tilskudd som ytes av fellesskapet i forbin-

delse med tiltakene i handlingsplanen fra 1989.

Arbeidet i EFs skogbrukskomite gjelder særlig tiltak for bedre vern av skogene mot brann og luftforurensning, tiltak for å øke og rasjonalisere virkesproduksjon og omsetning, og for å trekke skogbruk sterkere inn i bygdeutvikling og miljøvern og tiltak for å redusere jordbruksproduksjonen gjennom tilplanting av dyrket mark. Det tas også sikte på en viss samordning av skogbrukstiltak overfor utviklingsland og tiltak for vern av tropesko-gene.

Nærmere om skogbruk i relasjon til EØS.

Skogbruk har ikke vært noe eget tema under EØS-forhandlingene. Både skogbruks- og skogindustriprodukter blir å betrakte som ordinære industrivarer innenfor EØS, og avtalens regler for handel med slike varer vil således komme til anvendelse. Dette innebærer bl.a. at de felles konkurransereglene vil gjelde. Ut fra det faktum at handelen med skogbruks- og skogindustriprodukter i utgangspunktet er fri, og på grunnlag av de vurderinger som er foretatt av det interdepartementale utvalget som har vurdert norsk skogbruk og skogpolitikk ved tilpasning til EFs indre marked, er det ikke behov for endringer i det norske skogbrukslovverket. Hovedtrekkene i den norske skogpolitikken vil ligge fast.

Som ledd i den nødvendige informasjonsutveksling ved etableringen av EØS inngår notifisering av ordningene med statsstøtte til ulike skogbrukstiltak. Dette vil kunne bli et forholdsviss omfattende arbeid, men ut fra den store grad av likhet i praksis mellom Norge og EF, vil det ikke bli behov for omfattende endringer av forskriftene.

Det løpende skogbrukspolitiske og skogbruksfaglige samarbeid innefor EØS vil skje i tilknytning til i EFs stående skogbrukskomite og dens ulike underkomiteer. Ut fra EFTA-landenes (og spesielt Nordens) betydelig tyngde på markedet for skogprodukter vil det bli lagt opp til et aktivt arbeid overfor skogbrukskomiteen.

Oppsummering

Forhandlingene om landbruksspørsmål innenfor EØS har hatt som forutsetning at landbrukspolitikken ikke skal inngå i EØS-avtalen. Denne forutsetning, som bl.a. innebærer at priser på landbruksvarer vil kunne variere fra land til land innfor EØS-området, har satt grenser for graden av markedsåpning når det gjelder handel med landbruksprodukter.

Således har forhandlingene dreid seg om lettelsener i handelen med landbruksvarer og

samarbeid om spørsmål vedrørende plante- og dyrehelse. Avtalen inneholder dessuten en utviklingsklausul som forplikter partene til regelmessige drøftinger om ytterligere utvidelse av handelen.

Når det gjelder bearbejdede landbruksprodukter er forutsetningen, som under EFTA-landenes frihandelsavtaler med EF, at det skal være anledning til å kompensere for forskjeller i pris på innsatsvarene fra landbruket ved støtte til eksport og avgift på import av de aktuelle varer. Systemet for dette er fastlagt i Avtalens Protokoll 3 som inneholder en rekke detaljerte bestemmelser som avviker fra EØS-avtalens generelle bestemmelser. Forøvrig skal disse varene være gjenstand for frihandel. Det er oppnådd enighet om en viss utvidelse av vareomfanget under denne ordningen. Vareomfanget fremgår av Avtalens Protokoll 3. Nye varer er syltetøy, homogeniserte næringsmidler, fettsyrer og akevitt. Det nye vareomfanget vil medføre økt konkurranse for deler av norsk næringsmiddelindustri fordi importen av konkurrerende produkter liberaliseres. På den annen side innebærer ordningen økte eksportmuligheter for konkurransedyktige norske produkter.

Andre spørsmål om markedsadgang er blitt forhandlet bilateralt mellom EF og de enkelte EFTAland. Norge har avtalt med EF å øke handelen med ost gjennom økte kvoter for import og eksport. I tillegg har Norge oppnådd tollfrie kvoter til EF for blomkål, brokkoli, kinakål, kirsebær, plommer og jordbær på tilsammen 8700 tonn, og Norge har ytt gjengjeld med å ta bort importbegrensningene på enkelte blomster. Norge har dessuten lettet noe på importrestriksjonene når det gjelder jordbær ved å utvide perioden for fri import. Under henvisning til EFs ønske om å utjevne de sosiale og økonomiske forskjeller i Europa, har Norge gått med på å fjerne tollene på ca. 60 landbruksvarer som særlig de sørlige EF-land produserer. Ingen av disse varene produseres i Norge, og de vil således i liten grad påvirke norsk produksjon.

Forutsetningen for forhandlingene om samarbeid når det gjelder plante- og dyrehelse var at EFTAlandene måtte få adgang til å opprettholde grensekontrollen for å sikre sin høye standard når det gjelder plante- og dyrehelse. EF har akseptert at EFTA-landene av denne grunn ikke kunne godta de deler av EFs regelverk som bl.a. forutsetter bortfall av grensekontroll. Likevel innebærer EØSavtalen et ganske omfattende felles regelverk, særlig når det gjelder handel med dyr og animalske produkter. Dette kan føre til økt handel med de aktuelle produkter, men det er vanskelig å anslå i hvilket omfang det vil skje.

4.6 FISK

Innledning

Fiskerieringen er en sterkt eksportrettet næring. Med en samlet eksportverdi på 14,2 mrd. NOK sto norsk fiskeriering for 6 pst. av landets eksport i 1991. Fiskerieringen omsetter rundt 90 pst. av sin produksjon utenlands. Det største marked er EF, som avtar omlag 60 pst. av fiskeeksporten.

Innen EFTA ble det innført frihandel med fisk og fiskevarer fra 1. juli 1990. Også internt i EF er disse varene gjenstand for frihandel. Mellom EFTA og EF er det imidlertid tildels betydelige handelsbarrierer, spesielt gjelder dette høye tollsatser ved eksport av bearbejdede fiskevarer til EF. Handel med fisk er av de områder der toll fortsatt utgjør en betydelig handelshindring mellom EFTA-land og EF.

Forhandlingene om markedsadgang for fisk i EØS angikk i hovedsak spørsmål om toll og konkurransevilkår. Utgangspunktet for EFTA-landene var at fisk skulle gjøres til gjenstand for samme behandling som industrivarer, dvs. omfattes av full tollfrihet. Forhandlingene ble ført innenfor en multilateral ramme, mellom EFTA-landene på den ene siden og EF på den andre siden.

Det ble dessuten ført bilaterale forhandlinger mellom Norge og EF om å utvide det gjensidige, balanserte kvotesamarbeidet innenfor den bilaterale fiskeriatvtale av 1980. De sistnevnte forhandlingene ble ført parallelt med EØS-forhandlingene.

4.6.1 Toll og kvantitative restriksjoner ved eksport til EF.

EF beskytter sitt marked med til dels høye tollsatser på mellom 8 pst. og 15 pst. for ferske og frosne fiskevarer, mellom 12 pst. og 18 pst. for fileter og mellom 20 pst. og 30 pst. for bearbejdede fiskeprodukter. EF har høyere tollsatser for bearbejdede fiskeprodukter enn for ubearbejdet fisk. Dette har hatt som konsekvens at norsk fiskeeksport til EF i økende grad er orientert mot råvarer. Skal verdiskapningen i norsk fiskeriering økes, er det derfor en viktig forutsetning å oppnå bedre markedsadgang til EF for eksporten av bearbejdede fiskeprodukter.

I henhold til Fiskebrevet, vedlagt Frihandelsavtalen mellom Norge-EF av 1973, med senere endringer av 1986, ble Norge innrømmet visse unntak fra EFs ytre tolltariff. Disse unntak innebar at tollsatsen for frosne fiskefileter ble satt ned til 3 pst. og at det ble gitt tollfrie importkvoter for tørrfisk, saltfisk og klippfisk.

I vurderingen av norske konkurransebetin-

gelser på EF-markedet inngår ikke bare det forhold at norske produkter konkurrerer med EFs egen fiskeindustri. Andre viktige eksportnasjoner har i dag tildels betydelig bedre tollbetingelser enn Norge på EF-markedet. Dette gjelder særlig Island, Grønland og Færøyene.

EF har, på linje med de viktigste industrialiserte land, bundet tollsatsene for de fleste fiskeprodukter i GATT. Disse tollsatsene er, med visse viktige unntak, fastlagt på et høyt nivå. Samtidig kan EF autonomt regulere importen ved å benytte kvoter med lavere tollsatser. Disse importkvotene med reduserte tollsatser har primært til hensikt å ta hensyn til råstoffbehovet i EFs foredlingsindustri.

Av GATT-bindinger som er fordelaktige for Norge, kan nevnes EFs toll på 2 pst. for fersk og frossen laks, en tollfri importkvote på 25.000 tonn saltfisk, klippfisk og tørrfisk og en tollfri importkvote på 34.000 tonn sild i perioden 16. juni - 14. februar. Importen av sild i perioden 15. februar - 15. juni er tollfri. Samme tollfrie periode gjelder for fersk og frossen makrell og brisling.

Toll og kvantitative restriksjoner ved import til EFTA.

For import av fisk og fiskevarer til Norge fra EF er det ingen tollbelastning, bortsett fra en beskjeden toll på bearbejdede produkter i kap. 16.04 og 16.05 i tolltariffen. Kapitlene omfatter alle fiskevarer som er bearbejdet mer eller på annen måte enn ved salting, tørking, røyking, kjøling eller frysing. Norge har også et importforbud for fersk makrell. Bakgrunnen for den lave norske tollbelastningen er et ønske om friest mulig internasjonalt varebytte.

De øvrige EFTA-landene har tradisjonelt beskyttet enkelte deler av sine fiskemarkeder. Unntakene fra frihandel omfatter bl.a. sild og torsk for import til Sverige, sild og laks for import til Finland samt visse særordninger for Sveits. Disse fremgår av endringene av EFTA-konvensjonen med virkning fra 1. juli 1990, jfr. St. prp. nr. 77 og Innst. S nr. 211 for 1989-90. Beskyttelsesordningene er tidsbegrenset.

Reglene om statsstøtte og konkurranse i EF

Regelverket om statsstøtte i EF og de prosedyrer som er knyttet til saksfeltet er hjemlet i Romatraktatens konkurranseregler, dvs. artiklene 92 og 93. Ifølge Romatraktatens artikkel 92 er i utgangspunktet all statsstøtte som fordreier, eller truer med å fordreie konkurransen, ved å begunstige enkelte foretak eller produksjon av enkelte varer, uforenlig med Fellesmarkedet i den utstrekning støtten påvirker samhandelen mellom medlemsstatene.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

Etter Romatraktatens artikkel 42 skal konkurransereglene komme til anvendelse i landbruks- og fiskerisektoren bare i det omfang EFs ministerråd bestemmer. Støtte som gis med hjemmel i artikkel 42 skal primært rettes mot strukturelle tiltak eller tiltak som beskytter mot naturbestemte forhold.

Økonomisk støtte til fiskerinæringen i EF skjer innenfor rammene av den felles fiskeripolitikk. Strukturtiltak utgjør den største andelen av støtte. EF har utgifter i forbindelse med EFs internasjonale fiskeritavtaler som er en viktig del av EFs strategi for kapasitetstilpasning. Disse utgiftene går i hovedsak ut på å betale lisensavgifter for EF-fartøyenes fiske i tredjelandets farvann. Det gis videre støtte til markedsordningen. Støtte kanaliseres både fra EF og fra de enkelte medlemsland.

Strukturpolitikkenes formål er å sikre fiskerisektorens samlede utvikling og tilpasning innenfor EF ved at det blir balanse mellom fangsttinnings og havets ressurser, internasjonal konkurransevne og rimelig levestandard for fiskere. I 1986 ble det fastsatt et ti-årig strukturprogram som løper til utgangen av 1996. For perioden 1987-91 utgjorde rammen for støtte fra EF 800 mill. ECU, dvs. ca. 6,4 mrd. NOK.

Støtte til tilpasning av strukturen i fiskeri- og havbruksnæringen kan gis i henhold til strukturordningen nedfelt i forordning (EØF) nr 4028/86 med endring 3944/90. Med vilkår gitt i forordningen kan støtte bl.a. ytes til kondemnering eller permanent uttak av fiskefartøy, midlertidig opplag av fiskefartøy, investering i flåten, forsøksfiske, etablering av fellesforetagender og støtte til investeringer i og utvikling av akvakulturnæringen. Det er et vilkår at medlemslandene utarbeider flerårige utviklingsprogrammer som skal inneholde en rekke mål, f.eks. om reduksjon av fangstkapasiteten.

Støtte for å bedre forholdene for tilvirkning og markedsføring av fiskerivarer og akvakulturprodukter gis i henhold til forordning 4042/89 om bearbeiding og markedsføring av fiskerivarer.

For å klargjøre hvilke typer statlige støtte-tiltak til fiskerinæringen som vil være forenlig med fellesmarkedet, ga Kommisjonen i 1985, nærmere retningslinjer for nasjonal støtte til fiskerisektoren. Retningslinjene ble revidert i 1988 og de vil bli revidert igjen i 1992. Retningslinjene angir Kommisjonens vurdering av hvilke nasjonale støttetiltak som vil være akseptable.

Generelt kan det sies at direkte driftsstøtte ikke er forenlig med regelverket, mens etableringsstøtte tillates. Støtte til opplæring, forskning, generell markedsføring og rådgivning

til små og mellomstore virksomheter er fullt ut i samsvar med regelverket. Støtte til nedlegging av bedrifters produksjons- og salgsaktiviteter er forenlig med EFs regelverk dersom den er begrenset til tapsbedrifter.

Støttetiltak til nybygging og modernisering av fartøy, akvakultur havneutbygging og modernisering av fartøy og foredling/markedsføring går til strukturelle forbedringer rettet mot svakt utviklede områder eller sektorer. Tiltakene er differensiert etter fiskeriavhengighet. Forutsetningen for å motta støtte fra EF er at det enkelte medlemsland bidrar med en nærmere spesifisert andel. Støttesatser og nasjonale andeler varierer for de ulike tiltakene.

Reglene om statsstøtte og konkurranse i EFTA

EFTAs regelverk for statsstøtte er nedfelt i Stockholm-konvensjonens artikkel 13. Denne bestemmelsens betydning for støtte til fiskerinæringen er det redegjort for i en omforent fortolkning som EFTA-landene ble enige om i forbindelse med at de innførte frihandel for fisk seg i mellom fra 1.7.90, jf. St.prp.nr. 77 (1989-90). Etter denne fortolkningen skal bl.a. driftsstøtte til fiskeriene avvikles. Tidsfristen for avviklingen er 31.12.93.

EFTAs regelverk følger i store trekk de samme prinsipper som EF. EFTAs regelverk for statsstøtte til fiskerisektoren er på enkelte områder mer restriktiv enn EFs regelverk. Dette gjelder først og fremst hvilke områder som kan motta regionalstøtte.

EF har et langt mer omfattende og konkret regelverk og et effektivt apparat for overvåking og håndheving.

Anti-dumping

I handelen med tredjeland kan EF sette i verk tiltak for å hindre at varer blir solgt til dumpingpriser. I følge GATT-regelverket kan et land som utsettes for slik dumping, fastsette en utjevningstoll eller inngå avtale om minstepris som forhindrer at varene blir omsatt til dumpingpriser. EF har fastsatt bestemmelser om anti-dumpingtiltak i forordning nr. 2428/88. Betingelsen for at anti-dumpingtiltak kan iverksettes, er at dumping må ha funnet sted, at denne dumping har påført industrien i EF vesentlig skade og at Fellesskapets interesser anses tjent med anti-dumpingtiltak. Her vil man f.eks. veie produsentenes interesser i forhold til forbrukernes.

EF kan med hjemmel i markedsforordningen sette ut i livet tiltak for å motvirke forstyrrelser i markedet for fisk. EF fastsatte 9 november 1991 minsteimportpriser på Atlanter-

havslaks, som en midlertidig ordning fram til 29 februar 1992. Ordningen er senere blitt forlenget med ytterligere tre måneder, til 31 mai 1992.

4.6.2 Markedsordninger

EFs markedsordning

Rådsforordning 3687/91 om EFs felles markedsordning for fiskevarer, fastsatt 28 november 1991, og som erstatter rådsforordning 3796/81, er EFs grunnforordning om handelsnormer, produsentorganisasjoner, prissettelse, ordning med tilbaketrekking fra markedet når prisene faller under et bestemt nivå, og bestemmelser om handel med fisk fra tredjeland.

Produsentorganisasjoner spiller en viktig rolle i EFs system for omsetning av fisk. Dette gjelder både gjennomføringen av prisordningene for fisk og overføringer av midler til fiskerinæringen fra Fellesskapet eller fra et eller flere medlemsland.

Produsentorganisasjoner må opprettes på initiativ av fiskerne selv, og ha til formål å sette i verk tiltak som er egnet til å sikre en rasjonell utøvelse av fisket, og til å forbedre salgsvilkårene for varene. Produsentorganisasjonene kan også gjennomføre fangstplaner, konsentrasjon av tilbudet og regulering av prisene. Produsentorganisasjonen skal pålegge sine medlemmer å avsette hele sin produksjon gjennom organisasjonen, med mindre det er fastlagt at avsetningen skal foregå på annen måte.

Medlemmene av en produsentorganisasjon er forpliktet til å følge de reglene som organisasjonen har fastsatt, særlig med henblikk på å forbedre fiskens kvalitet og på å tilpasse den utbudte mengde til markedets behov. På dette området vil organisasjonen kunne fastsette bestemmelser om at medlemmene skal avholde seg fra å fiske i perioder der markedet ikke er i stand til å avta fisk til priser over tilbaketrekkningsnivået, og bestemmelser om at fisken skal leveres i områder eller havner der markedsforholdene er gunstigst mulige, for å unngå at fisk blir trukket tilbake på grunn av for lav pris.

I kraft av markedsordningen er offentlig-rettslig myndighet overlatt til private organisasjoner. Det er det samme prinsippet som er fulgt i råfiskloven. Det er i samsvar med et slikt prinsipp at produsentorganisasjonene har hjemmel i markedsordningen til å fastsette tilbaketrekkningspris. Fisk som ikke oppnår en pris høyere enn tilbaketrekkningsnivået, skal trekkes tilbake fra markedet etter bestemte regler. Anvendelse av reglene om fastsettelse av tilbaketrekkningspris tilsvarer i

prinsippet den adgangen de norske salgslag har til å fastsette minstepris, når det gjelder å fungere som et sikkerhetsnett for fiskerne.

Produsentorganisasjonen må ikke inneha en dominerende posisjon innenfor Fellesmarkedet, med mindre dette er nødvendig ut fra hensynene i artikkel 39 i Romtraktaten.

Romtraktatens mål for den felles landbruks- og fiskeripolitikken i artikkel 39 er å øke produktiviteten ved fremme av teknisk utvikling, rasjonalisering av produksjonen og den best mulige anvendelse av produksjonsfaktorene, særlig arbeidskraften, og gjennom dette sikre bønder og fiskere en rimelig levestandard, spesielt ved en økning av de individuelle inntektene i næringene. Dessuten er formålene å stabilisere markedene, å sikre forsyningene og å sikre forbrukerne rimelige priser. Sett i sammenheng med disse målene kan man si at EFs produsentorganisasjoner har vesentlige trekk til felles med norske salgslag som er etablert med hjemmel lov av 14. desember 1951 nr. 3 om omsetning av råfisk (Råfiskloven).

Det er ikke obligatorisk medlemskap i produsentorganisasjoner. Medlemslandene kan imidlertid i henhold til bestemmelsene i EFs markedsforordning fastsette at en produsentorganisasjons regler skal gjøres gjeldende for ikke-medlemmer. Slike vedtak skal være tidsbegrenset, men kan fornyes ett år om gangen.

Markedsforordningen pålegger medlemslandene å sette i verk de nødvendige tiltak for å sikre at alle fartøy fra medlemslandene får samme adgang til havner som landets egne skip. I denne forbindelse skal det også være lik adgang til anlegg for førstehåndsomsetning og til tekniske innretninger.

Den norske organiseringen av førstehåndsomsetningen av fisk.

Med hjemmel i Råfiskloven er førstehåndsomsetningen av fisk i Norge organisert gjennom fiskernes salgsorganisasjoner som har eksklusiv rett til å organisere førstehåndsomsetning av fisk. Etter de forskrifter som er fastsatt, innebærer dette at det er forbudt å omsette, tilvirke eller utføre råfisk, med mindre denne i første hånd er blitt omsatt gjennom en salgsorganisasjon av fiskere - et salgslag.

Salgslagene er organisert som andelslag. Organisasjonsnivåene er som oftest bygd opp etter representantskapsprinsippet. Medlemskap i de enhetene som velger representanter til representantskapet er stort sett frivillig, trass i at enkelte salgslag har vedtektsbestemmelser om at enhver som leverer over et visst

kvantum gjennom laget, automatisk er medlem.

Råfiskloven inneholder bestemmelser som gir salgslagene eksklusiv myndighet til å godkjenne kjøpere, til midlertidig å forby fangst eller påby innskrenkninger i fisket, til å dirigere fangster, til å inndra fangster ved overtreddelse av salgslagets bestemmelser og til å fastsette avgifter. Dessuten har salgslagene myndighet til å fastsette minstepriser.

Salgslagene har derimot ikke i medhold av råfiskloven noen ordninger med prisutjevning eller tilskudds- og intervensjonsordninger, slik EFs produsentorganisasjoner har med hjemmel i markedsforordningen.

Landingsadgang og transitt i norsk havn.

Etter § 8 i lov av 17 juni 1966 nr. 19 om Norges fiskerigrense og om forbud mot at utlendinger driver fiske m.v. innenfor fiskerigrensen (Fiskerigrenseloven), er det som hovedregel forbudt å føre i land fra fangstfeltet fisk med fartøy som ikke er norsk eller med fartøy som ikke er disponert av norsk statsborger eller personer og selskaper som er likestilt med norsk statsborger. Kongen kan gi dispensasjon fra dette forbudet. Dispensasjonsordningen har vært praktisert meget liberalt de senere år.

I henhold til fiskerigrenselovens § 9 skal fangst som føres i land i medhold av dispensasjon etter fiskerigrenselovens § 8, tredje ledd nr. 1 og 2, selges til norsk kjøper som er godkjent av et salgslag i medhold av råfiskloven.

Fastsetting av tilbaketrekningspris for fisk i EF.

EFs Ministerråd fastsetter årlig orienteringspriser for fersk fisk. Det blir ikke fastsatt orienteringspris for laks. Orienteringsprisen baseres på registrerte priser i de tre siste fangstsesongene i representative engrosmarkeder eller havner, og det skal tas hensyn til forventet utvikling i produksjon og etterspørsel. Ved fastsettelsen tas det hensyn til ønsket om å sikre stabile priser, å unngå overskuddslagre, å opprettholde produsentenes - fiskernes - inntekt, og å sikre forbrukernes interesser. Ministerrådet fastsetter videre en EF-tilbaketrekningspris som kan være mellom 70 pst og 90 pst av orienteringsprisen. Tilbaketrekningsordningen trer i virksomhet når prisene på markedet faller under det fastsatte nivået.

Produsentorganisasjonene i EF kan fastsette egne tilbaketrekningspriser i førstehåndsomsetningen. Disse må ikke avvike vesentlig fra EFs tilbaketrekningspriser. I korte trekk går ordningen ut på at når markedsprisen går

under produsentorganisasjonens tilbaketrekningspris, trekkes fisken tilbake fra markedet mot godtgjørelse til fiskeren. Formålet er å motvirke negativ prisutvikling på et fiskeslag ved å regulere tilbudet av fisk i markedet.

Tilbaketrekningsordningen gir fiskerne rett til godtgjørelse fra et intervensjonsfond som finansieres av medlemslandene og av de kontingenter som innbetales av fiskerne selv.

Etter nærmere regler refunderer medlemslandene en del av de utgiftene produsentorganisasjonene har hatt i forbindelse med godtgjørelse til fiskerne.

Medlemslandene får refundert opp til 85 pst. av utgiftene fra EF. Prosenten er avhengig av mengden av tilbaketrukket fisk. Dette er begrunnet i ønsket om å tilpasse mengden av fanget fisk med markedsetterspørselen.

For noen fiskeslag yter EF lagrings- og frysestøtte. Dette er et alternativ til oppmaling, og ordningen gjør det mulig å avvente bedringer i markedsforholdene etter en tid, slik at fisken kan komme i ordinær omsetning.

Norske salgslags reguleringsfullmakter - fastsetting av minstepriser

Salgslagenes reguleringsfullmakter gjelder bl.a. godkjenning av kjøpere, visse former for fangstregulering, dirigering av fangster, regulering av levering av norskfanget fisk på fangstfeltet og i utenlandsk havn og salgslagenes reguleringer av utenlandske landinger i norske havner.

I Norge fastsettes minsteprisen for fisk etter drøftinger mellom salgslaget og kjøpergruppene. Oppnås ikke enighet, fastsettes prisen endelig av salgslaget.

Den minstepris som fastsettes, vil normalt avspeile eller være i underkant av markedsprisen. Prisen er i avtagende grad differensiert etter sesong eller geografisk område for den enkelte fiskearten. Det er i praksis fri prisdannelse for fisk over minsteprisnivået, og en del salgslag praktiserer en auksjonsordning. Prisfastsettingen for fisk i Norge er i prinsippet uavhengig av offentlige pristilskuddsordninger.

4.6.3 Etablering og investering i fiskeflåten

Etter bestemmelsene i lov 20 juni 1893 nr. 1 om sjøfarten (sjøfartsloven) § 1, i fiskerigrenselovens § 2, lov 16 juni 1972 nr. 57 om regulering av deltakelsen i fisket (deltakerloven) § 4 og i lov 17 desember 1976 nr. 91 om Norges økonomiske sone § 3 stilles det krav for å kunne eie norsk fiskefartøy over 15 meter om at seks tideler av eierandelene skal innehas av norske statsborgere. For selskaper med be-

grenset ansvar stilles det dessuten krav om at styret i selskapet består av her i riket bosatte norske statsborgere som er aksje- eller andelseiere, og at selskapets hovedkontor og styrets sete er i Norge. For fartøy under 15 meter er det tilstrekkelig å være bosatt i Norge.

Forøvrig kan ingen eie norsk fiskefartøy uten etter tillatelse fra Fiskeridirektoratet.

4.6.4 Forhandlingsprosessen

Markedsadgang

Da forhandlingene om EØS-avtalen begynte sommeren 1990, ble kravet om frihandel for fiskevarer fremlagt av EFTA-landene. Slik EFTA så det, var det naturlig at frihandel med fisk skulle finne sted innenfor EØS, all den stund det var frihandel internt både i EFTA og EF.

Det var likevel klart at dette spørsmålet, på grunn av EFs krav om at tollettelser på fiskeriområdet bare kunne gis mot økte fiskekvoter, ville bli særlig vanskelig å håndtere.

EF så også handel med fisk i sammenheng med handel med landbruksprodukter som områder der det var behov for beskyttelse, og aksepterte i utgangspunktet ikke målsettingen om full liberalisering av markedsadgang for fisk fra EFTA-landene på EF-markedet.

I løpet av våren 1991 foregikk det hyppige sonderinger mellom partene.

På ministermøtet i Luxembourg 20 juni 1991 ble det oppnådd politisk enighet om hovedtrekkene i en løsning av fiskerispørsmålet. Det viste seg imidlertid etter møtet at EF og EFTA-landene hadde ulik fortolkning av det resultat som var oppnådd. EFTA-landene holdt fast ved at man som ledd i en samlet fiskeriløsning, hadde oppnådd en politisk enighet som innebar full frihandel med fisk og fiskeprodukter. EF fortolket dette annerledes.

Fra irsk og senere fra andre medlemslands side ble det bl.a. presisert at det ikke ville være akseptabelt å innrømme tollreduksjon for laks, sild og makrell. Dette var fiskearter som ble ansett å være «sensitive».

Forut for det parallelle ministermøtet i Brussel 29. - 31. juli 1991, var det hyppig kontakt mellom partene med sikte på å oppnå fri markedsadgang for fisk og fiskeprodukter. Samtidig var det drøftinger mellom Norge og EF om å utvide samarbeidet under den bilaterale avtalen av 1980 om ressursamarbeid.

Brüssel-møtet førte ikke til noen enighet om fiskerispørsmålet. EFs tilbud om markedsadgang var ennå ikke godt nok for EFTA-landene. Dessuten avviste EFTA-landene EFs krav om en kvote på 30.000 tonn torsk i EFTA-landenes fiskerisoner.

Det forhold at flere EF-land hadde reservert

seg mot overhodet å gi noen tollettelser for laks, sild og makrell kompliserte forhandlingssituasjonen betydelig. Dette var fiskevarer av særlig interesse for norske fiskere og eksportører. Det var videre et behov innen EFTA for en forhandlingsløsning med en tilfredsstillende profil m.h.t. hvilke fiskeprodukter som ble omfattet av tollettelserne.

Forhandlingene om tollreduksjoner ble gjenopptatt i september 1991, og endelig avsluttet i det parallelle ministermøte som ble holdt i Luxembourg 21. oktober s.å.

Med sikte på å nå frem til en akseptabel forhandlingsløsning ble det fra norsk side arbeidet med alternative forslag som tok sikte på en gradvis innføring av tollfrihet for fiskevarer: 0-toll for bearbejdede fiskeprodukter fra 1 januar 1993, tollnedtrapping til 0-toll i 1997 for de øvrige fiskevarene, tollfrie perioder eller kvoter for de «sensitive» artene. De produkter som ikke fikk 0-toll fra 1 januar 1997 skulle dekkes av en utviklingsklausul.

EF arbeidet fremdeles ut fra den tidligere fremlagte liste med tollettelser, men signaliserte at Fellesskapet kunne øke rammen for tollettelserne noe, og at en dertil kunne se nærmere på produktsammensetningen. Det viste seg imidlertid snart at EF ikke ville akseptere EFTA-landenes prioriteringer, selv om de ville ligge innenfor den liberaliseringsramme EF hadde trukket opp.

Fra EFTAs side ble det understreket at videreforedlete varer og ferske fileter var viktige. I tillegg til sild, laks og makrell, viste det seg at EF nå definerte også reker, kamskjell (Coquilles St. Jacques) og sjøkreps som «sensitive» fra EFs side. Foran ministermøtet i Luxembourg 21 oktober 1991 var derfor avstanden fremdeles svært stor.

Anti-dumping og konkurranseregler

Et spørsmål av stor betydning for Norge var å oppnå enighet om at anti-dumpingtiltak ikke skulle anvendes mot norsk fiskeeksport. Spørsmålet om konkurranse- og omsetningsreguleringer ble derfor særlig viktig. EF ville i utgangspunktet ikke akseptere å avstå fra anti-dumpingtiltak, dersom det ikke ble etablert like konkurransevilkår i form av ensartete regler.

Allerede på et tidlig tidspunkt i forhandlingene stilte EF krav om felles regelverk for konkurranse og omsetning som betingelse for å gi tollettelser.

Det ble fra EF-kommisjonen reist spørsmål om de norske omsetningsordninger og om de norske salgslagene med enerett til omsetning var monopoler, og således uforenlig med konkurransereglene. Dette ble begrunnet med at omsetning gjennom EFs produsentorganisa-

sjoner for fiskere var frivillig, mens omsetning gjennom de norske salgslagene var obligatorisk. I denne sammenhengen ble det fra norsk side vist til at EFs markedsforordning åpner for at produsentorganisasjonenes virkeområde kan utvides til å gjelde fiskere som ikke er medlemmer av organisasjonen. EF aksepterte etter hvert dette synspunktet, men forbeholdt seg retten til en detaljert gjennomgang av norsk regelverk og praksis.

Fra norsk side ble det under forhandlingene framholdt at EFs og Norges regelverk på konkurranse- og omsetningssiden måtte kunne eksistere side om side, fordi de to regelverkene i utgangspunktet hadde store likhetstrekk. I løpet av forhandlingene ble det akseptert av EF at Norge og EFTA ikke ville overta EFs lovgivning på disse områdene, og at det bare kunne være aktuelt med tilpasninger med sikte på å unngå konkurransevridninger.

Investering og etablering

Et av de vanskeligste spørsmålene Norge og Island stod overfor i forhandlingene, var EFs krav om adgang til fri investering i fiskerieringen på grunnlag av de generelle prinsippene om fri etablering og fri kapitalbevegelse.

Island og Norge reservertet seg mot fri investering og etablering i fiskeflåten, og fremmet krav om særordninger på dette punktet. Islands reservasjon gjaldt investeringer i all fiskerirelatert virksomhet, mens Norges reservasjon gjaldt investering i fiskefartøyer, ikke investeringer i anlegg på land. På norsk side ønsket man investeringer fra andre EØS-land i fiskeindustrien på land. Begge land begrundet sin reservasjon med ønsket om å bevare herredømmet over ressursene.

EF gikk inn for fri adgang til investeringer også i fiskerisektoren. Dette spørsmålet ble særlig aktualisert etter at EF-domstolen i en kjennelse sommeren 1991 fant at britisk lovgivning på dette området ikke var i samsvar med EF-retten. EF-retten aksepterer ikke at det knytter seg betingelser om eiers nasjonalitet til registrering av fiskebåter. Det kan kreves at fartøyet skal ha en reell økonomisk forbindelse med det enkelte distrikt i medlemslandene. Andre betingelser, som f.eks. at fartøyet skal bestyres og at driften skal ledes og kontrolleres fra vedkommende land er akseptable.

Transitt.

Spørsmålet om adgang til transitt av fisk gjennom Norge ble reist fra EFs side i forhandlingene. EF viste til GATTs artikkel V

om fri transitt for varer som passerer over et lands territorium som ledd i en fullstendig reise som begynner og slutter utenfor territoriet, og hevdet at denne GATT-bestemmelsen gir EF rett til fri transitt av fisk gjennom Norge.

EF var opptatt av å kunne sikre sin foredlingsindustri tilførsel av råvarer fisket av EF-fartøyer ved å sende sine fangster landeveien gjennom Norge for bearbeiding i EF.

Fra norsk side avviste man EFs fortolkning av GATTs bestemmelser. Transitt er i følge GATTs artikkel V transport fra et lands tollområde gjennom et annet til et tredje lands tollområde. Transport gjennom Norge etter landing her vil således ikke være *transitt* gjennom et lands tollterritorium. Oppkjøpere fra EF-land kan imidlertid etablere seg i norske havner og kjøpe opp fisk på linje med andre. Dessuten kan EF kjøpe fisk i et tredjeland og transittere den gjennom Norge. Dette vil være transitt i henhold til GATTs definisjon.

Norge var ikke enig i at fiskefartøyer fra EF-land eller fra tredjeland skulle kunne lande fisk i norske havner med tanke på transitt, uten å gå gjennom de lovbestemte ordninger med organisert førstehåndsomsetning gjennom fiskernes salgslag. Når det gjaldt landinger fra tredjelands side, ble det fra norsk side fremholdt at slike rettigheter ville falle utenfor rammen av EØS-forhandlingene.

4.6.5 Forhandlingsresultat

Protokoll 9

Artikkel 20 i EØS-avtalen viser til at bestemmelser som får anvendelse på fisk og andre marine produkter er fastsatt i Avtalens Protokoll 9.

Protokoll nr. 9 inneholder i tillegg til EØS-bestemmelsene om tollettelser også bestemmelsene om statsstøtte, konkurranseregler og omsetningsregler.

Markedsadgang

Under det felles ministermøtet i Luxembourg 21. oktober 1991 ble det oppnådd enighet om en fiskeriløsning.

Som det fremgår av art. 2 i EØS-avtalens Protokoll 9 (S.v. 1 s. 143), ble fiskevarene som eksporteres til EF fra EFTA-land delt inn i 3 kategorier:

- fisk som omfattes av tollfrihet fra 1. januar 1993
- fisk der tollene skal reduseres med 70 pst. innen 1. januar 1997
- fisk som ikke omfattes av tollreduksjoner

EØS-avtalen innebærer at EF vil fjerne toll for fersk og frossen torsk, hyse og sei, samt kveite og blåkveite fra 1. januar 1993. Tollen på disse varene til konsumentmarkedet er nå på 12 pst. og til industrimarkedet 3,7 pst. Unntak fra dette er kveite som har 8 pst. toll. EF vil fra samme dato også innføre tollfrihet for ferske fileter av disse artene. Tollen på disse varene er nå 18 pst.

I tillegg innfører EF fra 1. januar 1993 tollfrihet for saltfisk og tørrfisk av torsk hvor normaltollen er på 13 pst. og saltede fileter av torsk og annen hvitfisk, hvor normaltollen er på 16 - 20 pst. Selv om EF i dag har spesielle importkvoter for disse produkter når de eksporteres fra Norge, har disse kvoter, særlig for saltfisk, vært utilstrekkelige for å dekke norsk eksport.

Det er videre oppnådd tollfrihet fra 1. januar 1993 for bearbeidede fiskevarer som fiskepinner og kaviar etter ligninger. Fiskepinner er et viktig produkt for fryseindustrien.

Tollen for sild, makrell, laks, reker, kamskjell (Coquilles St. Jacques), sjøkreps, fiskeemel og fiskeolje er ikke redusert.

For de øvrige fiskeproduktene, bl.a. levende fisk, fersk og frossen fisk, øvrige fiskefileter, skalldyr og bløtdyr, og de gjenstående bearbeidede produktene, herunder brisling og hermetikk, vil det skje en gradvis tollnedtrapping med 70 pst. av den toll disse produktene har i dag fra 1. januar 1993 frem til 1. januar 1997. Tollen på hvert enkelt av disse produktene vil reduseres årlig med 14 pst. i forhold til den tollsats som gjelder 31 desember 1992 inntil reduksjonen på 70 pst. er nådd 1 januar 1997.

Alle bearbeidede produkter av blant annet torsk, hyse, sei, lange, brosme, enten de er hermetisert, frosne, saltet, røkt eller bearbeidet i form av ferdigretter o.l. vil altså nyte godt av tilsvarende tollnedsettelse.

For oppdrettsfisk vil toll på fersk og frossen laks fremdeles være 2 pst. Men tollnedtrappingen på 70 pst. vil omfatte alle produkter av ørret, røye, steinbit, havabbor, ulike flyndrearter og skjellarter. Dette betyr en reduksjon av tollsatsene ned til mellom 2,4 og 6,9 pst. For de fleste produkter vil toll ligge i størrelsesorden 0,9 - 4 pst. Oppdrettet kveite og torsk vil få nulltoll fra 1. januar 1993. Avtalens Protokoll 46 (S.v. 1 s. 186) inneholder en utviklingsklausul hvor partene ved gjennomgang annethvert år vil søke å utvikle samarbeidet på en harmonisk, gjensidig fordelaktig basis innenfor rammene av partenes fiskeripolitikk. Dette åpner også for å fremme ønske om ytterligere tollreduksjoner.

Den nye tollsituasjonen vil imidlertid samlet åpne for betydelige nye muligheter for økt

eksport til EF-land. For det første har EFs tollsats i stor grad hindret eksport. Norske leverandører vil nå få muligheten til å komme inn på markedet med et vesentlig bredere produktspekter. Dernest har tollsatsene hatt en struktur som har gitt EFs fiskeindustri konkurransemessige fortrinn. Under dagens regime er f.eks. norsk torsk som skal brukes som råvare i EFs fiskeindustri belagt med 3,7 pst. toll, mens samme vare til ferskkonsum belastes med 12 pst. for fersk fisk og 18 pst. for fileter. Disse produktene oppnår nå tollfrihet.

Den oppnådde markedsløsning vil derfor sette norsk fiskeindustri i stand til å styrke sin posisjon på det europeiske markedet. Den nye tollsituasjonen for fersk fisk og filet vil gjøre det mulig for norske fiskere og eksportører å betjene det kjøpekraftige ferskfiskmarkedet i Europa. Mens Island hittil har hatt bedre markedsadgang enn Norge, vil markedsvilkårene i EØS i hovedsak være like for samtlige EFTA-land. Eksisterende bilaterale ordninger, som gir bedre vilkår, vil bli videreført.

EFTA-landene vil avvikle gjenværende toll på fiskevarer fra EF 1. januar 1993. Dette betyr at EF får samme betingelser som gjeldende frihandelsregime i EFTA, med tilsvarende unntak, jfr. art. 1 i Protokoll 9.

Norge legger i dag bare en toll på kr. 0,25 pr. kg. på bearbeidede produkter av fisk, og mellom kr. 0,37 og kr. 1,- på krepsdyr.

Sverige, Finland og Sveits har for enkelte fiskeslag fått overgangsordninger for avviklingen av toll og mengdemessige begrensninger, tilsvarende de ordninger som ble avtalt da EFTA-landene med virkning fra 1.7.90 innførte frihandel med fisk seg imellom, jf. St.prp. nr. 77 (1989-90).

Ordningene innebærer at Sverige inntil 31. desember 1992 kan opprettholde mengdemessige begrensninger på import av sild og torsk. Finland skal innen 31. desember 1993 legge frem en plan for avvikling av importbegrensningene på laks og østersjøsild. Sveits har forpliktet seg til innen 1. januar 1993 å gjennomgå sine tollsats på ferskvannsfisk.

Innenfor EØS vil det gjelde samme opprinnelsesregler som i nåværende ordninger med EF. Det betyr at fiskevarer får full opprinnelse når råstoffet er av EØS-opprinnelse. Bestemmelsene er beskrevet i Avtalens Protokoll 4 (S.v. 1 s. 44), jfr. art. 3 i Protokoll 9. Det vises forøvrig til kapittel 6.7. om opprinnelsesregler.

Omsetningsordninger

Et sentralt forhandlingsmål var å skape et konkurransemessig ensartet marked innen-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

for hele EØSområdet for fisk og fiskeprodukter slik at det kunne oppnås så høy grad av fri varebevegelse som mulig. For å nå dette målet måtte konkurransevridende statsstøtte og omsetningsordninger tilpasses en felles norm. Dette framgår av artikkel 4 nr. 1 og 2 i Protokoll 9, som lyder slik:

1. Støtte gitt av statsmidler til fiskerisektoren som vrir konkurransen, skal avskaffes.
2. Lovgivning som gjelder markedsordningen i fiskerisektoren, skal endres for ikke å vri konkurransen.

I felleserklæringen med omforent fortolkning av artikkel 4 nr. 1 og 2 i Protokoll 9 fremgår det at EFTA-landene ikke kommer til å overta EFs regelverk, og at eventuell konkurransevridning som følge av det enkelte EFTA-landets lovgivning skal vurderes i lys av prinsippene for EFs lovgivning om markedsorganisering.

Bestemmelser i lovgivningen som EFTA-landene har eller vil innføre om omsetningsorganer, i felleserklæringen kalt produsentorganisasjoner, er uten videre i samsvar med EFs regler dersom omsetningsorganene:

- er opprettet etter initiativ av produsentene
- har valgfritt medlemskap
- ikke er markedsdominerende, medmindre dette er nødvendig for å nå mål som samsvarer med de mål som er satt i artikkel 39 i Roma-traktaten.

I de tilfeller der lovgivningen i et EFTA-land fastsetter at salgsorganisasjonenes reguleringer også skal gjelde for fiskere som ikke er medlemmer av organisasjonene, er EFTA og EF enige om at en eventuell konkurransevridning vil bli bedømt med bakgrunn i tilsvarende bestemmelser i EFs markedsforordning. Dessuten er partene enige om at bestemmelser om intervensjoner for å støtte prisene skal samsvare med hverandre. Minsteprisfastsettelsen betraktes ikke som en prisintervensjonsordning og vil dermed kunne fortsette.

Det lyktes derfor EFTA-landene å få gjennomslag for bestemmelser om at EFs omsetningsordninger ikke skal overtas. Den norske ordningen med lovbeskyttelse for visse salgslagsfunksjoner har vesentlige felles trekk med EFs markedsordning. Det er lagt til grunn at Norges og EFs ordninger om lovregulert omsetning i utgangspunktet skal kunne eksistere side om side. Det er enighet om at ordninger og praksis som virker konkurransevridende skal endres. Det er EFs markedsordning som er målestokk for hva som kan sies å være konkurransevridende.

Som et resultat av forhandlingene vil det være nødvendig å foreta visse justeringer i råfisklovens ordlyd og i forskriften til loven. Dessuten vil det være behov for å foreta endringer i enkelte av salgslagenes vedtekter. De funksjonene som salgslagene utfører vil i hovedsak kunne videreføres uavhengig av EØS-avtalen. Salgslagenes adgang til å fastsette minstepris for all fisk som landes innen deres områder, til å fastsette alminnelige salgsvilkår, til å foreta visse former for fangstreguleringer og til å dirigere fangster når mottaket tilsier det, vil bli videreført.

Anti-dumping

Et spørsmål av avgjørende betydning for Norge var å oppnå enighet om at anti-dumpingtiltak ikke skulle anvendes mot norsk fiskeeksport.

For industrivarer sier EØS-avtalens Artikkel 26 at anti-dumpingtiltak og liknende tiltak ikke skal settes i verk innenfor EØS. I Avtalens Protokoll 13 (S.v. 1 s. 154) er det imidlertid fastsatt at denne bestemmelsen bare får virkning for de områder der EFs regler fullt ut er innarbeidet i Avtalen. Da EFs fiskerilovgivning ikke inngår i EØS-avtalen vil Artikkel 26 i utgangspunktet ikke gjelde fisk og fiskevarer.

For fisk og fiskevarer gjelder artikkel 4 nr. 3 i Protokoll 9, som lyder slik:

«Avtalepartene skal gjøre sitt beste for å sikre konkurransevilkår som gjør det mulig for de andre avtalepartene å avstå fra å anvende anti-dumping-tiltak og utjevningstoll.»

EFs regelverk for omsetning av fisk og fiskevarer skal ikke inngå i EØS-avtalen. EF vil før ikrafttredelse av avtalen sammen med aktuelle EFTA-land likevel foreta nærmere undersøkelser med henblikk på å finne fram til om betingelsene er tilstede for å la Avtalens Artikkel 26 få anvendelse for fisk og fiskevarer, uavhengig av hva som følger av Protokoll 13, dvs. uavhengig av om regelverket er fullt innarbeidet i Avtalen.

Statsstøtte

Det vil ikke bli etablert et felles regelverk for statsstøtte i fiskerisektoren. I Protokoll 9 artikkel 4.1 er EFTA og EF imidlertid enige om at statsstøtte til fiskerisektoren som virker konkurransevridende, skal avskaffes. Statsstøtte skal vurderes i sammenheng med Roma-traktatens artikler 92 og 93 og i forhold til relevante bestemmelser i EFs avledede regelverk om fiskeripolitikken. Dette omfatter også innholdet i felleserklæringen om at lav befolkningstetthet er et selvstendig kriterium

ved avgrensning av geografiske virkeområder for statsstøtte.

Ettersom EFTAs regelverk om statsstøtte til fiskerisektoren i store trekk er som EFs regelverk, og på enkelte områder er mer restriktiv, vil EØS-avtalen ikke innebære ytterligere omlegginger for Norge enn de som en allerede er forpliktet til gjennom EFTAs regelverk. Tilpasningen vil imidlertid gjennom EØS-avtalen måtte skje ett år tidligere, dvs. f.o.m. 1. januar 1993.

Statsstøtten til fiskerinæringen i Norge er de siste årene gradvis redusert både som følge av bedret lønnsomhet i næringen og som følge av en tilpasning til internasjonale forpliktelser. Pristilskudd på fisk er under avvikling. Det samme gjelder generelle ordninger som f.eks. agntilskudd, ferietilskudd og dekning av assurancepremie for fiskere.

EF har ikke egne regler for hvilke sosiale ordninger til fiskerne som er tillatt. Vanligvis er de sosiale ordninger til fiskerne i EF en integrert del av de ordninger som gjelder for andre arbeidstakere. Når det gjelder de norske sosiale ordninger som a-trygd og garantilott, arbeides det med at fiskerne så langt som mulig kan føres inn under de sosiale ordninger som gjelder i arbeidslivet generelt, jf. St. meld. nr. 32 (1990-91). De norske ordningene vurderes å være forenlige med statsstøtteregelverket i EØS.

Støtteordninger som strukturtiltak, effektiviseringstiltak, kompetansetiltak og markedstiltak vil fortsatt være tillatt.

Det vil også være adgang til regionale støttetiltak såfremt denne støtten ikke virker konkurransevridende eller motvirker fiskerimessige hensyn. Fortsatt bruk av føringstilskudd vil måtte vurderes i en slik sammenheng. Avgrensningen av geografisk virkeområde vil måtte tilpasses den områdeinndeling som kan legges til grunn for regionalstøtte forøvrig i Norge.

Både ut fra statsfinansielle årsaker og ut fra våre forpliktelser i EFTA, er det nødvendig med en reduksjon i subsidiebruken overfor fiskerinæringen og en omlegging av de økonomiske virkemidlene. Det arbeides aktivt for raskt å få ned nivået på de statlige overføringene til fiskerinæringen, samtidig som det parallelt legges vekt på å styrke forutsetningene for å oppnå lønnsomhet uten generell statsstøtte, bl.a. kapasitetsreduserende tiltak og effektiv ressursforvaltning. Målet er å gjøre næringen selvberende og uavhengig av statsstøtte. Fiskerne bør så langt som mulig føres inn under de sosiale ordningene som gjelder i arbeidslivet generelt. Økonomisk støtte ut fra distriktspolitiske hensyn bør vurderes innenfor en næringsnøytral ramme og ikke som en

del av fiskeripolitikken isolert. Fiskeridepartementet vil i 1992 foreta en ny gjennomgang av støttebruken til fiskerinæringen i Norge.

Investering og etablering i fiskeindustrien og i fiskeflåten

Etter EØS-avtalens Artikkel 31 skal det ikke være restriksjoner på etableringsadgangen for statsborgere fra en av EFs medlemsstater eller en EFTA-stat på en av disse statenes territorium. I henhold til vedlegg VIII til denne artikkel har imidlertid Norge rett til å opprettholde kravet om at utlendinger ikke kan eie mer enn fire tideler i et norsk fiskefartøy.

Etter Artikkel 40 i EØS-avtalen skal det mellom avtalepartene ikke være noen restriksjoner på overføring av kapital tilhørende personer som er bosatt i EFs medlemsstater eller EFTA-statene, og ingen forskjellsbehandling på grunn av partenes statsborgerskap, bosted eller stedet for kapitalanbringelsen. Vedlegg XII til denne artikkel inneholder imidlertid følgende unntaksbestemmelse som lyder slik:

«Uten hensyn til avtalens Artikkel 40 og bestemmelsene i dette vedlegg kan Norge fortsette å anvende restriksjoner som gjelder den dag avtalen undertegnes, på utenlandske statsborgeres rett til å eie fiskefartøyer.

Restriksjonene skal ikke være til hinder for at utenlandske statsborgere investerer i landbasert fiskeforedling eller i selskaper som bare er indirekte engasjert i fiske. Nasjonale myndigheter skal ha rett til å pålegge selskaper som helt eller delvis er ervervet av utenlandske statsborgere, å avvikle investeringer i fiskefartøyer.»

Norge kan derfor opprettholde någjeldende bestemmelser om at utenlandske statsborgere eller selskaper bare skal kunne eie fire tideler i et norsk fiskefartøy. Derimot kan utenlandske statsborgere eller selskaper investere i landbasert fiskeindustri eller i selskap som indirekte er engasjert i fiske.

Dette innebærer at det vil være i samsvar med nåværende regler at en eier av et fiskeforedlingsanlegg med inntil fire tideler eierskap fra statsborgere fra et EØS-land kan gis tillatelse til å erverve et norsk fiskefartøy. Eies et anlegg helt av utenlandsk EØS-kapital, vil eierne bare kunne gå inn i et rederi med fire tideler kapital for å kunne få ervervstillatelse til et norsk fartøy. Det samme vil også gjelde om landanlegget eies med mer enn fire tideler av utenlandske EØS-borgere. Spesielt vil dette gjelde i det tilfellet landanleggets eier har 50 pst. eierandel i anlegget, idet en slik eierandel vil medføre full rådighet over fartøyet.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

Etter fiskerigrenselovens § 2, annet ledd kan det i særlige tilfelle gis tillatelse til at et fiskefartøy eies av et aksjeselskap, eller annet selskap med begrenset ansvar, med utenlandsk kapital ut over fire tideler. Slik dispensasjon kan bare gis for fiskefartøy med virksomhet som har naturlig tilknytning til industri- og næringsvirksomhet.

Videre vil Norge kunne pålegge utenlandske borgere eller selskaper som investerer i landbasert fiskeforedling eller selskaper som er engasjert i fiske, å avvikle investeringer i fiskefartøy som ikke er forenlig med reglene i fiskerigrenseloven om adgangen til å eie norsk fiskefartøy.

Landinger i norsk havn fra EØS-fartøyer. Omlastinger og transitt

I artikkel 5 i Protokoll 9 heter det om landinger av fisk innenfor EØS-området:

«Avtalepartene skal treffe de nødvendige tiltak for å sikre at alle fiskefartøyer som fører andre avtaleparters flagg, har samme adgang som deres egne fartøyer til havner og første- og andrehånds markedsinnretninger samt tilknyttet utstyr og tekniske installasjoner.

Uten hensyn til bestemmelsene i foregående ledd kan en avtalepart nekte ilandføring av fisk av en fiskebestand av felles interesse når det foreligger alvorlig uenighet om forvaltningen av den.»

Etter dette kan en ikke lenger praktisere forbudet i fiskerigrenselovens § 8 mot å føre i land fra fangstfeltet fiskefangster som ikke er fanget med norske fartøyer, så lenge fartøyet fører flagget fra et EØS-land. Fiskerigrenselovens § 8 er foreslått endret i en annen sammenheng.

Spørsmålet om transitt ble ikke endelig avklart i EØS-forhandlingene. Partene er imidlertid enige om å fortsette drøftingene med sikte på å nå frem til en akseptabel løsning før EØS-avtalens ikrafttredelse. Dette er nedfelt i et omforent møtereferat om transitt i fiskerisektoren (S.v. 1 s. 421).

I tillegg har EF i en ensidig erklæring gitt uttrykk for at dersom man ikke når frem til et gjensidig akseptabelt arrangement for transitt, er det EFs forståelse at saken kan tas opp i EØS-komiteen i henhold til Artikkel 6 i fiskeriprotokollen (Protokoll 9). Dersom enighet heller ikke oppnås i EØS-komiteen henviser Protokoll 9, Artikkel 6 til Avtalens Artikkel 114.

Konsekvensene for lovgivningen m.v. om organisering av fiskeomsetningen

EFTA-landene overtar som nevnt ovenfor ikke EFs regler om organisering av markedet for fisk og fiskeprodukter. Den felles erklæring i tilknytning til Protokoll 9 om handelen med fisk og fiskeprodukter legger til grunn at konkurransevridning ikke skal finne sted som følge av forskjeller i regelverket. Norske regler skal vurderes opp mot prinsippene i EFs regelverk. Behovet for tilpasning i det norske regelverket må ses i dette lys.

En salgsorganisasjon som er stiftet på initiativ av fiskerne, vil uten videre være i samsvar med regelverket i EØS på dette området. Medlemskap i EFs produsentorganisasjoner er frivillig. Dette er også tilfelle for de fleste norske salgslag, som har som sitt høyeste organ et representantskap valgt av distriktsorganisasjoner under Norges Fiskarlag og Norsk Sjømannsforbund, som i sin tur er frivillige organisasjoner.

Departementet godkjenner vedtektene for salgslagene. Fiskeridepartementet vil se til at salgslagene innarbeider en mulighet for fiskere til å reservere seg mot medlemskap. De salgslag som har vedtektsbestemt automatisk medlemskap vil derfor måtte endre sine vedtekter på dette punktet. En fisker som lander sin fangst i Norge, må respektere salgslagets omsetningsordning uansett om han er medlem i laget eller ikke.

Etter EFs markedsordning kan en produsentorganisasjon ikke inneha en dominerende stilling på EFs marked, medmindre dette anses for å være nødvendig for å søke å oppnå målene som er omtalt i Romatraktatens artikkel 39. De norske salgslagene i dag kan neppe sies å ha noen dominerende posisjon for omsetningen av bestemte fiskeslag på det europeiske markedet. Det er derfor ikke nødvendig med noen endring i salgslagsordningen av hensyn til dette forholdet.

Bestemmelser i vedtekter og forretningsregler for salgslagene som måtte virke konkurransevridende, vil måtte tilpasses en mer åpen konkurranse. Eventuell forskjellsbehandling som måtte forekomme i forhold til nasjonalitet, må avvikes. Derimot vil det fremdeles kunne stilles vilkår på ikkediskriminerende grunnlag om etablering i Norge uten at dette vil være i strid med EØS-avtalen.

I følge Felleserklæringen til Protokoll 9 skal en salgsorganisasjon uten videre sies å være i samsvar med EFs regelverk, dersom lovgivningen som gjelder for organisasjonen korresponderer med prinsippene i artikkel 7 i EFs markedsforordning. Den gjelder i de tilfellene der salgsorganisasjonenes reguleringer er utvidet til å gjelde ikke-medlemmer, slik ord-

ningen i praksis er for de norske salgslag. Det er her samsvar mellom regelverket for produsentorganisasjoner i EF og regelverket for de norske salgslagene.

Det ligger i partenes felleserklæring ingen forpliktelse for Norge til å overta EFs regelverk om prisstøtte. Dette regelverket er ikke gjort til del av EØS-regelverket, heller ikke EFs tilbaketrekningsordninger. Dermed vil bestemmelsene om prisfastsettelse og prisstøtte i Avtalens kapittel III i markedsforordningen ikke få noen virkning for Norge så lenge Norge ikke innfører EFs system for prisfastsettelse.

Fangstregulering av hensyn til avtaket etter bestemmelsene i Råfisklovens § 5 vil kunne fortsette etter den praksis som har utviklet seg.

EØS-avtalen utelukker ikke muligheten for å dirigere fangster når dette er nødvendig av hensyn til begrensninger i avtaket. Slike inngrep i fiskerens rett til selv å velge kjøper og avtale pris omfattes ikke av EØS-avtalen. Det vil imidlertid være nødvendig å etablere et kontrollsystem, slik at likebehandling blir sikret. Fiskeridepartementet vil derfor foreslå innført adgang til å påklage dirigeringsvedtak som salgslagene gjør til myndighetene.

Den norske Råfisklovens reguleringer retter seg mot landinger som foretas av fiskere i de enkelte salgslags virkeområde. Reguleringer etter Råfiskloven er gjort gjeldende uansett om en fisker er medlem eller ikke av det salgslaget som forestår førstehåndsomsetningen i området. Medlemskap i salgslagene har i realiteten ikke spilt noen rolle i forhold til Råfisklovens reguleringer. Salgslagenes virksomhet knytter seg til hvorvidt fisken landes i lagets distrikt eller ikke, uansett om det er medlemmene eller andre fiskere som leverer fisken. Landes fisken i utenlandsk havn, skal salgslaget i distriktet der fartøyet er registrert ha hånd om avsetningen.

Bestemmelser i vårt regelverk om at reguleringene også gjelder for direktelandinger i utlandet, vil ha en funksjon i forhold til ressurs- og kontrollhensyn. Så lenge de ikke praktiseres på en handelsvridende måte, vil de kunne opprettholdes overfor de fiskere som er medlemmer av salgslagene. Derimot vil ikke salgslagenes reguleringer kunne gjøres gjeldende overfor leveringer i utlandet som foretas av fiskere som ikke er medlemmer av salgslagene. Fiskeridepartementet vil etablere praktiske løsninger for å ivareta ressurs- og kontrollhensynene, som kan gjennomføres uten å at disse virker handelsvridende. Det er av vesentlig betydning at norske fiskeres ressursuttak registreres av norske myndigheter. Salgslagene spiller en sentral rolle i selve regi-

streringsvirksomheten. Fiskeridepartementet vil videreføre registreringsordningene også for fisk som leveres i utlandet, og vil utferdige de nødvendige forskriftene for en slik kontroll.

Norge vil gi fartøy fra andre EØS-land rett til landing i norsk havn på like vilkår med egne fartøyer. Dette innebærer at Fiskerigranselovens § 8 må endres. Et liknende endringsforslag har vært forelagt de berørte partene i en annen sammenheng. Fiskeridepartementet har lagt fram et endringsforslag.

Oppsummering

Det var et viktig mål for EFTA å oppnå full frihandel med fisk og fiskevarer innenfor EØS.

EF aksepterte ikke full frihandel med fisk. Det var sterke beskyttelsesinteresser, særlig knyttet til laks, sild, makrell og reker hvor EF ikke var beredt til å gi tollreduksjoner.

Forhandlingsresultatet medfører likevel en gjennomgripende forbedring av tollbetingelsene på EFmarkedet og innebærer 0-toll for de viktigste hvitfiskartene fra 1. januar 1993, samt en 70 pst. reduksjon av eksisterende toll for de fleste øvrige fiskevarene, også bearbejdede produkter, innen 1. januar 1997.

Når det gjelder statsstøtte, konkurranseregler og reguleringer av omsetningen av fiskevarer, skal EFTA-landene og EF påse at det ikke forekommer ordninger som virker konkurransevridende. EFTA-landene fikk gjennomslag for at offentlig støtte til tynt befolkede områder kan fortsette. Dette er også tatt inn i Felleserklæringen til Protokoll 9.

Konkurransen innen EØS skal finne sted på likeverdige vilkår. Både EFTA-landene og EF skal påse at statsstøttepraksis og de bestemmelsene som regulerer omsetningen, ikke virker konkurransevridende. Da samarbeidet ikke vil skje på basis av et felles regelverk, vil tvistesporsmål i praksis måtte finne sin løsning i EØS-komiteen.

Det var viktig for Norge å fjerne den usikkerhet som ligger i at EF kan bruke anti-dumpingtiltak i fiskerisektoren. Avtalen inneholder bestemmelser om at partene skal ha som mål å avstå fra slike virkemidler. Norge og EF skal i denne sammenheng foreta en gjennomgang av eksisterende konkurranseregler for å undersøke om de er likeverdige. Dersom vilkårene er oppfylt, er det forutsetningen at EØS-avtalens generelle bestemmelser om ikke-bruk av anti-dumpingtiltak skal gjelde. Det er meningen å fullføre gjennomgangen før avtalen trer i kraft. Det er lagt opp til at denne gjennomgangen kan gjøres bilateralt mellom ett eller flere EFTA-land på den ene

side og EF på den andre, slik at den ikke trenger å omfatte alle EFTAs medlemsland.

Norge kan opprettholde nasjonal lovgivning om etablering og investering i fiskeflåten.

Det ble lagt til grunn at EØS-avtalen ikke omfatter lovgivning og forvaltningspraksis for fiskerireguleringer, kvotefastsettelse og andre regler for utøvelse av fisket. EF hevdet i en innledende fase av forhandlingene at også slike regler kunne ha konkurransevridende virkning, og derfor i prinsippet burde omfattes av forhandlingene. Det ble imidlertid enighet om å holde området utenfor forhandlingene.

Spørsmålet om adgang til fri transitt av fisk over norsk territorium ble tatt opp fra EFs side. Norge kunne ikke innrømme EF denne adgang under forhandlingene. Partene er enig om at spørsmålet skal drøftes videre med sikte på en gjensidig tilfredsstillende løsning før EØS-avtalen trer i kraft.

4.7 TOLL- OG OPPRINNELSES-SPØRSMÅL

En tollunion er en avtale om å etablere et felles tollområde. Det innebærer at de land som deltar i tollunionen fjerner toll og andre direkte handelshindre seg imellom, samt at de innfører felles ytre tollsatser og etablerer felles handelspolitikk overfor tredjeland. En vare som importeres til et land i en tollunion fra et tredjeland det ikke er inngått preferanseavtale med, må det normalt betales toll for på tollunionens yttergrense. Varen sirkulerer deretter fritt innenfor tollunionen. Det er dermed ikke behov for opprinnelsesregler for den interne samhandel i en tollunion.

Et frihandelsområde er en avtale om å etablere frihandel med varer som er produsert i området. Toll og andre direkte handelshindre blir fjernet mellom de land som deltar i frihandelsområdet, men de enkelte land kan ha ulike tollsatser og ulike handelsreguleringer overfor tredjeland. Forskjellen i ytre handelspolitikk medfører at det er nødvendig med opprinnelsesregler i et frihandelsområde.

Formålet med opprinnelsesreglene er å begrense tollfrihet/ preferansebehandling til de varer som omfattes av frihandelsordningen og å forebygge forvridning av samhandelen på grunn av ulikheter i de enkelte avtaleparters tollsatser overfor tredjeland. Det må derfor godtgjøres at varen er tilstrekkelig bearbeidet eller har opprinnelse i det eksporterende landet. Hvis ikke vil import fra tredjeland kunne komme inn i de av landene i frihandelsområdet som har lavest tollsatser, for senere å bli eksportert til de andre landene i fri-

handelsområdet. Derved vil de ytre tollmurene i disse landene bli omgått.

Autonome eller nasjonale opprinnelsesregler har ingen operativ funksjon i et frihandelsområde. De benyttes hovedsakelig for statistiske formål overfor tredjeland og er knyttet til handelspolitiske virkemidler som import-/eksportrestriksjoner og lisensiering. De benyttes også til å fastlegge varers opprinnelse i forbindelse med dumpingprosedyrer overfor tredjeland. De autonome opprinnelsesreglene i Norge er langt enklere enn de detaljerte preferanseopprinnelsesreglene i frihandelsavtalen. I EF, som er en tollunion, er de autonome opprinnelsesreglene mer omfattende og benyttes aktivt i den ytre handelspolitikken.

4.7.1 Opprinnelsesreglene

Opprinnelsesreglene angir kriterier som må oppfylles for at en vare skal få status som frihandelsvare, dvs. ha redusert toll eller være tollfri og gis fri sirkulasjon i frihandelsområdet. Varer som ikke har dokumentasjon for opprinnelse i overensstemmelse med regelverket, må det betales toll for etter de satser som gjelder i det land varen skal innføres.

EØS-avtalen innebærer for varebyttet en utvidet frihandelsordning, og avtalepartene beholder dermed sine nasjonale tolltariffer overfor tredjeland. På toll- og opprinnelsesområdet gjøres EFs regelverk ikke til EØS-forpliktelser. Det har derfor vært forhandlet om hvilke opprinnelsesregler som skal gjelde i EØS.

Utgangspunkt for forhandlingene om opprinnelsesregler i EØS var det felles regelverk i Protokoll 3 i de seks bilaterale frihandelsavtalene av 1973 mellom EFTA-landene og EF, jfr. St.prp. nr. 126 (1972-73). Disse reglene er tilnærmet identiske med opprinnelsesreglene i EFTA-konvensjonen som gjelder i handelsforholdet mellom EFTA-landene.

I henhold til bestemmelsene i frihandelsavtalene av 1973 får varer som i sin helhet er produsert i frihandelsområdet, uten innsatsvarer fra tredjeland, opprinnelsesstatus. Opprinnelsesreglene regulerer først og fremst samhandel med varer der det benyttes råvarer eller innsatsvarer fra tredjeland.

En hovedregel er at innsatsvarer som importeres til frihandelsområdet må bearbeides så mye at varen skifter posisjon i tollnomenklaturen, som er basert på Det harmoniserte system (jfr. St.prp. nr. 100 (1986-87)). Det skal i prinsippet ikke benyttes råvarer eller deler fra tredjeland som kommer under samme posisjon som den ferdige vare. Det finnes imidlertid mange unntak fra denne regelen. I et vedlegg til Opprinnelsesprotokollen, den såkalte Prosesslisten (Vedlegg II til Protokoll 3 i Frihandelsavtalen av 1973), beskrives den be-

arbeiding som er nødvendig for at det ferdige produkt skal få opprinnelsesstatus og dermed oppnå preferanse-tollbehandling. Denne listen har jevnlig vært endret gjennom vedtak i Den blandete komite under Frihandelsavtalen av 1973, bl.a. for å ta hensyn til nye produksjonsprosesser.

For å oppnå preferansebehandling/tollfrihet innen frihandelsområdet må det utstedes dokumentasjon som bekrefter en vares opprinnelse. Denne dokumentasjonen skal enten være et varesertifikat EUR. 1, eller en fakturaerklæring utstedt i samsvar med de fastsatte regler. Tollmyndighetene i eksportlandet kan kontrollere riktigheten av slik dokumentasjon før varen utføres. Vanligvis foretas slike kontroller i etterhånd på bakgrunn av forespørslar fra importlandets tollmyndigheter. Tollmyndighetene i EFTA- og EF-landene har et nært samarbeid på dette området. Opprinnelsesreglene omfatter også tiltak mot overtredelse av reglene, inkludert forhold der det gis uriktige opplysninger.

4.7.2 Viktige spørsmål i forhandlingene

Målsettingen for EØS-forhandlingene på dette området har vært å oppnå forenkling og forbedring av gjeldende opprinnelsesregler i frihandelsavtalene av 1973. Flere av reglene er tekniske og kompliserte. EFTA-landene har lagt vekt på å få substansielle forbedringer på dette området. Flere forslag med sikte på å forenkle regelverket og skape så like rammebetingelser som mulig for produsenter i EFTA og EF har vært fremmet fra EFTA-landenes side. Sentrale forhandlingstemaer har vært kumulasjonsreglene, alternative prosentregler, forenkling av opprinnelsesdokumentasjon samt muligheter for å bearbeide varer utenfor frihandelsområdet.

4.7.3 Forhandlingsresultat

I EØS er det oppnådd forenkling og forbedring av opprinnelsesreglene i forhold til gjeldende regelverk. Årsaken til at opprinnelsesreglene ikke kan fjernes er at EØS vil være et frihandelsområde og ikke en tollunion. Nødvendige tilpasninger vil bli gjort i Tolltariffen og i nasjonale gjennomføringsbestemmelser.

Under Avtalen vil samarbeid om forbedring og forenkling av opprinnelsesreglene videreføres gjennom en egen utviklingsklausul. En første gjennomgang skal foretas innen utgangen av 1993. Deretter skal reglene gjennomgås annethvert år.

Opprinnelsesreglene i EØS fremgår av Avtalens Protokoll 4 (S.v. 1 s. 44). Reglene bygger på det felles regelverk i frihandelsavtalene av 1973, men er gitt en mer oversiktlig og bru-

kervennlig form sammenlignet med gjeldende regelverk. Det reviderte regelverk vil være mer praktisk i bruk og innebærer dermed besparelser både for bedrifter og myndigheter.

Resultat av forhandlingene kan oppsummeres i fem punkter:

- Gjeldende regelverk i Protokoll 3 til frihandelsavtalene av 1973 inneholder bestemmelser som gir mulighet til å bearbeide en vare i flere avtaleland og derved få opprinnelsesstatus. Dette kalles *kumulasjon*. En forutsetning er at det benyttes innsatsvarer som allerede har opprinnelse i EF/EFTA-området.

EØS-avtalen innebærer en betydelig forbedring på dette punkt. Artikkel 2 nr. 1 i Protokoll 4 gir anledning til *full kumulasjon*. Dette innebærer at samtlige produksjonsprosesser i EØS kan legges sammen også på *innsatsvarer fra tredjeland* slik at det ferdige produkt oppnår tollfrihet. Under gjeldende regelverk er det ikke mulig med slik kumulasjon på grunnlag av innsatsmaterialer fra tredjeland.

Endringen gir produsenter i EFTA-landene samme vilkår som EFs produsenter har hatt i en årrekke. Ordningen åpner for nye muligheter gjennom større grad av arbeidsdeling mellom produsenter i hele EØS. Produksjonssamarbeid mellom bedrifter i EFTA- og EF-land vil dermed kunne øke.

- I gjeldende regelverk i Protokoll 3 til frihandelsavtalene av 1973 finnes enkelte såkalte «*alternative prosentregler*». Disse reglene fremgår av prosesslisten til Tillegg II til Protokoll 4 (S.v. 1 s. 58) og angir en prosentgrense for hvor mye tredjelandsmaterialer som kan benyttes. Regelen er et alternativ til de mer kompliserte bearbeidingsreglene i Prosesslisten eller kravet til posisjonsskifte (skifte av posisjon i Tollnomenklaturen) som i mange tilfelle er vanskelige å praktisere. For maskiner, apparater og instrumenter ble det i 1984 innført alternative regler på henholdsvis 40, 30 og 25 pst. (Tolltariffens kapitler 84 - 91). Det innebærer at inntil 40, 30 og 25 pst. av den ferdige varens verdi kan være innsatsvarer fra tredjeland. Ved å benytte denne alternative regelen unngår en produsent å måtte ta hensyn til de spesifikke bearbeidingskrav.

EFTA-landenes utgangspunkt for forhandlingene på dette punkt var å foreta en generell forenkling ved å fastsette en alternativ regel med lik sats for alle varer. En slik regel ville for en del varer medføre en forbedring, for andre varer opprettholdelse

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

av status quo eller et dårligere utgangspunkt enn gjeldende regler i Prosesslisten. Regelen ville derfor innebære et reelt alternativ til gjeldende regelverk. Forslaget innebar imidlertid for EF's del et omfattende arbeid for å vurdere bl.a. de økonomiske konsekvenser av en slik generell forenkling, herunder innvirkning på sensitive sektorer.

I EØS-avtalen er bruk av alternative regler i Prosesslisten utvidet til å omfatte kjemiske produkter (Tolltariffens kapitler 28, 29 og 31 - 38) der prosentsatsen er satt til 40, samt plast og plastprodukter (Tolltariffens kapittel 39) der satsen er satt til 25. Til tross for at hovedmålsettingen ikke ble nådd på dette punkt, representerer forhandlingsresultatet en forenkling for de berørte produsenter. Arbeidet med å utvide områdene for de alternative prosentregler vil fortsette.

- Gjeldende opprinnelsesregler i Protokoll 3 til frihandelsavtalene av 1973, spesielt regelen om posisjonskifte, kan gi uønskede virkninger. Anvendelse av nødvendige, men helt minimale mengder tredjeland materialer kan medføre at en vare ikke oppnår opprinnelsesstatus. For å rette opp denne skjevheten er det i Protokoll 4, artikkel 4.2. innført en såkalt «*generell toleranseregulering*». Med visse begrensninger muliggjør denne bestemmelsen å benytte inntil 10 pst. materialer fra tredjeland uten at dette påvirker ferdigvarens opprinnelse. Sammen med de alternative prosentregler, øker den generelle toleranseregelen fleksibiliteten i opprinnelsesreglene. I tilfeller der det gjelder en bearbeidingsregel, såkalt prosessregel, eller krav om posisjonskifte, kan det anvendes inntil 10 pst. tredjeland materialer utover det som fremgår av de øvrige reglene. Tekstilvarer er imidlertid unntatt fra denne regelen hvor EF inntar en spesielt restriktiv holdning av hensyn til egen industri. En noe mer begrenset «*toleranseregulering*», som finnes i nåværende regler for visse tekstilvarer, vil fortsatt gjelde innen EØS, jfr. note 6.1, Vedlegg I til Protokoll 4.
- Hvis en vare sendes utenfor EF/EFTA-området mister den i henhold til gjeldende regelverk i Protokoll 3 til frihandelsavtalene av 1973 sin opprinnelse og taper dermed muligheten til tollfrihet ved eventuell reimport, det såkalte *territorialprinsippet*. Det betyr at en vare som var tollfri før den ble eksportert ilegges full tredjelandstoll hvis den gjeninnføres til frihandelsområdet. En vare som har vært utenfor EF/EFTA-området kan derimot opprettholde sin opprinnelsesstatus ved reimport dersom

det blir godtgjort at det er samme vare og i ubearbeidet form som gjeninnføres.

For å skape større fleksibilitet på dette punkt foreslo EFTA-landene i EØS-forhandlingene at det skulle innføres unntak fra territorialprinsippet. Hovedprinsippet er videreført i Avtalens Protokoll 4, men som resultat av forhandlingene er det innført et unntak fra denne regelen i artikkel 11.

I artikkel 11 åpnes det adgang til på visse betingelser å foreta mindre bearbeiding på varer utenfor EØS-området uten at den ferdige varen mister sin opprinnelsesstatus. Bestemmelsen gjelder ikke for tekstilvarer. Det forutsettes bl.a. at den verdi som tilføres varen utenfor EØS ikke overstiger 10 pst. av verdien på den ferdige varen. Denne forbedringen av regelverket åpner for en viss grad av bearbeidelse utenfor EØS-området og kan bidra til samarbeid med bedrifter i tredjeland. Produsenter i EØS vil dermed kunne dra nytte av spesiell ekspertise som finnes i land utenfor EØS uten at dette fører til tollbelastning.

- I gjeldende regelverk i Protokoll 3 til frihandelsavtalene av 1973 må det bekreftes at en vare har opprinnelsesstatus og dermed er berettiget til preferansebehandling/tollfrihet. Til dette formål benyttes spesielle *opprinnelsesbevis*. Gjeldende opprinnelsesdokumentasjon er såkalte varesertifikater EUR. 1 som skal være attestert av tollmyndighetene før eksport. Ved forsendelser der verdien av varene er under en viss grense, kan det utstedes en erklæring på handelsfakturaen, såkalt fakturaerklæring. Eksportører som har spesiell autorisasjon kan benytte forenklete prosedyrer. De kan selv utstede varesertifikater EUR. 1 for enkeltforsendelser eller langtidssertifikater EUR. 1 med gyldighet i inntil et år. De kan også benytte fakturaerklæring uten verdibegrensning på forsendelsen.

Både EFTA- og EF-landene gikk i forhandlingene inn for å redusere antall dokumenter og forenkle bevisene som dokumenterer opprinnelse. I EØS vil utstedelse av varesertifikater EUR. 1 bli begrenset til de tilfeller der attestasjon er påkrevet fra tollvesenet. Grensen for å benytte fakturaerklæring er for mindre forsendelser øket til 6.000 ECU eller ca. 48.000 NOK, noe som er en mindre økning i forhold til gjeldende verdigrense. Autoriserte eksportører vil i tillegg til å kunne benytte fakturaerklæring uten verdibegrensning kunne la være å undertegne slike erklæringer. Dette forutsetter at eksportøren på forhånd har påtatt seg nødvendige forpliktelser.

Forenklingen for autoriserte eksportører

vil således være at bruken av alle former for varesertifikater EUR 1 faller bort, herunder langtidssertifisering. For eksportører som ikke har spesiell autorisasjon vil forenklingen bestå i noe økt verdigrænse for bruk av fakturaerklæring. Reglene for bruk av opprinnelses-dokumentasjon er tatt inn i Protokoll 4, avdeling V (S.v. 1 s. 49).

Etter forslag fra EFTA-landene ble det dessuten oppnådd enighet om en forenklet tekst på fakturaerklæringen. Teksten fremgår av Avtalens Protokoll 4, tillegg IV (S.v. 1 s. 135).

Gjeldende bestemmelser i frihandelsavtalene av 1973 om dokumentasjon av opprinnelse, vil for autoriserte eksportører kunne benyttes i en overgangsperiode på 2 år. Gjeldende fakturaerklæring vil kunne brukes i 6 måneder etter EØS-avtalens ikrafttredelse. Deretter vil bestemmelsene i Protokoll 4 gjelde.

Forenkling av opprinnelsesdokumentasjonen i EØS vil bidra til å redusere antall formularer, noe som vil bidra til å redusere kostnader for bedrifter og myndigheter.

4.7.4 Tekstilvarer

Betingelsen for å oppnå opprinnelse er strengere for tekstilvarer enn for andre varegrupper. Fra EFTAs side ble det i EØS-forhandlingene lagt vekt på å oppnå forbedringer på dette området. Da EØS er basert på en utvidet frihandelsordning som ikke innebærer felles ytre handelspolitikk, er det ikke oppnådd enighet om vesentlige forbedringer og forenklinger på tekstilområdet. EF inntar her en spesielt restriktiv holdning av hensyn til egen industri. En viss forbedring ligger i at tekstilvarer er omfattet av ordningen med full kumulasjon. Alternative prosentregler, generell toleranseregulering eller unntak fra territorialprinsippet gjelder derimot ikke for tekstilvarer.

I forhandlingene arbeidet EFTA-landene for å etablere et EØS-system med anledning til leiesøm for tekstiler i tredjeland uten endring av opprinnelsesstatus. Dette ville bety utvidelse til EFTA-landene av et gjeldende system i EF. Det ble ikke oppnådd enighet i forhandlingene på dette punkt. Dette har vært et særlig problem for Sveits og Østerrike. Arbeidet med å etablere en slik ordning vil imidlertid fortsette.

4.7.5 Opprinnelsesregler for landbruksprodukter og fisk

Når det gjelder landbruksprodukter, fisk og fiskevarer, innebærer EØS-avtalen at man må forholde seg både til nye opprinnelsesregler i

Protokoll 4 til EØS-avtalen og gamle opprinnelsesregler i Protokoll 3 til frihandelsavtalene av 1973.

Bearbeidete landbruksprodukter som omfattes av EØS-avtalen fremgår av Avtalens Protokoll 3 (S.v. 1 s. 34). Opprinnelsesregler for disse varene er innarbeidet i Protokoll 4. Disse reglene bygger også på gjeldende opprinnelsesregler i Protokoll 3 til frihandelsavtalene av 1973. Imidlertid er vareomfanget under EØS-avtalen noe utvidet i forhold til nåværende Protokoll 2 til Frihandelsavtalen av 1973 om bearbeidete landbruksvarer. Det er bl.a. derfor avtalt opprinnelsesregler for disse nye produktene. For å oppnå preferansebehandling som forutsatt i Avtalens Protokoll 3 om bearbeidete landbruksvarer, må det følge både en innholdsdeklarasjon og et opprinnelsesbevis med landbruksproduktene.

En faktor som har komplisert utarbeidelsen av opprinnelsesregler for bearbeidete landbruksprodukter er at gjeldende bilaterale Protokoll 2 til Frihandelsavtalen av 1973 fortsatt vil bestå innen EØS. Det har derfor vært nødvendig å tilpasse opprinnelsesreglene for produktene som omfattes av denne protokollen. Dette er løst ved at en revidert utgave av gjeldende Protokoll 3 om opprinnelsesreglene inngår i frihandelsavtalene av 1973.

Bestemmelsene i Avtalens Protokoll 4 om administrativt samarbeid og dokumentasjon av opprinnelse vil også gjelde for landbruksprodukter.

For de bilaterale landbruksavtalene som er forhandlet i tilknytning til EØS-avtalen er det utarbeidet egne opprinnelsesregler basert på prinsippet om at alle landbruksprodukter som inngår i et produkt skal være fremstilt i sin helhet i eksportlandet.

Disse reglene er tatt inn i Avtalens Protokoll 3. Vareomfanget i disse bilaterale avtalene varierer fra EFTA-land til EFTA-land. I den grad samme varer inngår i de bilaterale jordbruksavtaler med EF, er opprinnelsesreglene identiske for disse varene.

Samhandelen med fisk og fiskeprodukter er idag tollfri mellom EFTA-landene. Internt i EF er det heller ikke tollbelastning for noen varer.

Fisk og fiskeprodukter som omfattes av EØS-avtalen fremgår av Avtalens Protokoll 9 (S.v. 1 s. 143). Viktige fiskevarer vil være tollfrie i henhold til denne protokollen ved eksport fra EFTA til EF. Andre varer vil få en tolllettelse på inntil 70 pst. innen 1997 ved eksport til EF. Enkelte viktige fiskearter får ikke redusert toll.

Fisk og fiskeprodukter som omfattes av EØS-avtalen er dekket av opprinnelsesreglene i Protokoll 4. All fisk og andre marine produkter som anvendes skal være fremstilt i sin

helhet i EØS. Det er imidlertid åpnet adgang til full kumulasjon med fisk og marine produkter som er fremstilt i sin helhet innen området. Fiskevarer produsert av råvarer som har opprinnelse i tredjeland, vil få full toll ved eksport til EF.

Fisk fanget av EF-fartøyer kan bearbeides i Norge og det ferdige produkt vil ha opprinnelsesstatus i EØS og derved være berettiget til preferansebehandling. Preferansebehandling etter EØS-avtalen ved eksport til EF gjelder imidlertid bare for fisk og fiskevarer som er omfattet av avtalen. EF vil således ikke få noen konkurransefordel ved å lande fisk og bearbeide den i Norge. For fisk som landes av EF-fartøyer i EF, kommer opprinnelsesreglene i Protokoll 4 ikke til anvendelse.

Gjeldende bilaterale avtaler om markedsadgang for fisk i Frihandelsavtalen av 1973 og senere brevvekslinger vil bestå i EØS. Norge vil fortsatt nyte godt av eksisterende tollpreferanser i forhold til EF for fisk som ikke er omfattet av tollfrihet i EØS. Dette innebærer også at opprinnelsesreglene i disse bilaterale avtalene vil bestå.

For å oppnå opprinnelse etter disse bilaterale avtalene må all fisk eller bearbejdede fiskevarer i sin helhet være fremstilt i Norge. Etter disse reglene oppnås ikke preferansebehandling hvis det benyttes fisk fra andre EØS-land eller tredjeland.

En årsak til at bestemmelsene i disse avtalene vil bli videreført er at de bl.a. omfatter fiskesorter som ikke er inkludert i EØS-avtalen. Artikkel 7 i Protokoll 9 slår fast at bestemmelsene i de bilaterale avtalene går foran EØS-avtalen der disse reglene er mer gunstige for de berørte EFTA-land.

4.7.6 Tollspørsmål

Da EØS-avtalen ikke oppretter en tollunion, vil kontroll av reisende og meldeplikt for vareforsendelser til og fra utlandet bli videreført som idag, uavhengig av om innførsel skjer fra et EF- eller EFTA-land eller til/fra et land utenfor EØS-området.

For å forenkle det frie varebytte har det i tilknytning til EØS vært forhandlet to avtaler som inngår som integrerte deler av EØS-avtalen. Den ene avtalen fremgår av Avtalens Protokoll 10 (S.v. 1 s. 148) om forenkling av tollformaliteter og kontrollprosedyrer i forbindelse med godstransport over landegrensene. Den andre avtalen fremgår av Avtalens Protokoll 11 (S.v. 1 s. 151) om samarbeid mellom tollmyndighetene i EØS-området for å sikre at tollavgivningen blir effektivt overholdt.

Forenkling av grenseformaliteter.

Formålet med Avtalen om forenkling av tollformaliteter og kontroll i forbindelse med godstransport over landegrensene er å sikre mest mulig smidig og rasjonell trafikkavvikling ved grensepasseringer i hele EØS-området samtidig som mulighetene til grensekontroll opprettholdes.

Kontrollen vil bli opprettholdt og styrket gjennom økt administrativt samarbeid og nye metoder for avdekking av ureglementerte grensepasseringer og omgåelse av gjeldende regelverk. Kontrollbehovet gjelder først og fremst ved grensepassering av høyt beskattede varer, landbruksvarer, andre inn- og utførselregulerte varer samt varer som er underlagt importforbud, f.eks. narkotiske stoffer.

Avtalen omfatter bl.a. metoder for stikkprøvekontroll, etablering av felles tollstasjoner, harmonisering av åpningstider ved tollstasjoner, samt enklere grensepassering for varetransporter under spesielle tollforsendelsesprosedyrer. Når det gjelder innførsel av planter og dyr vil det praktiske samarbeid mellom landene i EØS, bli videreutviklet bl.a. gjennom fremtidige felles godkjennelsesordninger. For norsk transportnæring vil avtalen få størst betydning ved passering av grenser inn til EF eller til EFTA-land på kontinentet.

Som følge av mangeårig samarbeid er det på grenseoverganger mellom Norge og henholdsvis Finland og Sverige allerede gjennomført en rekke forenklingstiltak. Det er bl.a. etablert felles grensestasjoner der det ene landet foretar ekspedisjoner på vegne av begge land.

Initiativ til forhandlingene av denne avtalen ble tatt av de nordiske landene. Avtalen er basert på en avtale om forenkling av grenseformaliteter mellom EF og Sveits. Denne avtalen trådte i kraft 1. juli 1991.

Gjensidig bistand i tollsaker

Styrking av tollsamarbeidet over landegrensene er nødvendig for at toll- og avgiftsmyndighetene skal kunne opprettholde ønsket grad av kontroll. Slik kontroll må til for å sikre innbetaling av toll og avgifter og påse at inn- og utførselsforbud og andre restriksjoner blir overholdt. Betydningen av slikt samarbeid blir viktigere når handel og transport over landegrensene øker og det innføres lettelser for bevegelighet av varer.

For å bedre dette samarbeidet, tok EF et initiativ overfor EFTA-landene med sikte på å forhandle en multilateral avtale om gjensidig bistand i tollsaker. I løpet av EØS-forhandlingene ble det enighet om at avtalen om samar-

beid mellom tollmyndighetene i EØS-området skulle inngå som en del av EØS-avtalen.

Avtalen åpner for bedre informasjonsutveksling mellom tollmyndighetene. Den gir også muligheter for gjensidig presentasjon av andre lands krav om toll og avgifter overfor personer og bedrifter i de enkelte land.

Informasjonsutveksling i henhold til denne avtalen er begrenset til områder som er i samsvar med tollovgivningen til de enkelte avtaleparter. Avtalen gjelder ikke informasjon som er fremskaffet av andre myndigheter uten samtykke. Det er også regler om konfidensiell behandling av informasjon. Unntak fra informasjonsutvekslingen kan gjøres blant annet ut fra hensynet til nasjonal sikkerhet, industrihemmeligheter og datavern.

Informasjonsutveksling og forespørslers skal som hovedregel skje mellom de sentrale tollmyndigheter i de respektive EFTA- og EF-land. I tilfeller hvor flere EF-land er berørt, skal imidlertid informasjonsutveksling og forespørslers skje via EF-Kommisjonen.

Avtalens Protokoll 11, som inneholder bestemmelsene om dette tollsamarbeidet, vil inngå som et supplement til allerede eksisterende bilaterale avtaler inngått mellom EFTA- og EF-land. Protokollen er heller ikke til hinder for inngåelse av nye bilaterale avtaler om gjensidig bistand i tollsaker eller at slike avtaler eventuelt går lenger på dette området enn EØS-avtalen.

4.7.7 TEDIS-programmet

EF iverksatte i 1988 det såkalte TEDIS-programmet (Trade Electronic Data Interchange). Programmet har som målsetting å sammenkople bransjevise elektroniske løsninger for overføring av data i et felles kommunikasjonssystem ved hjelp av elektronisk datautveksling (EDI). Programmet skal spesielt sørge for at EDI tas i bruk i forbindelse med handelstransaksjoner. EFTA-landene forhandlet samlet med EF om deltakelse i programmet i løpet av 1989.

Stortinget ga samtykke til inngåelse av en avtale mellom Norge og EF om TEDIS-programmet i desember 1989 på basis av St. prp. nr. 36 (1989-1991). Avtalen trådte ikraft 1. februar 1990. De øvrige EFTA-land har inngått likelydende avtaler med EF.

St.prp. nr. 36 fastslår at en forlengelse av TEDIS-avtalen mellom Norge og EF skal skje etter en vurdering av resultater oppnådd i første fase.

En rekke aktiviteter med stor betydning for EDI-utviklingen i de enkelte land er satt igang under TEDIS-programmet. Det er gjennomført 12 europeiske pilotprosjekter hvor

TEDIS har bistått europeisk næringsliv med å ta i bruk EDI innenfor sektorer som transport, kjemisk industri, bilindustri og bank. Dessuten har kartlegging og defineringskrav i EFTA- og EF-landene i forbindelse med transaksjoner av kommersiell karakter, blitt foretatt i forbindelse med overgang til EDI. Det arbeides med standardiserte telekommunikasjonsløsninger som er en forutsetning for bruk av EDI på europeisk basis. Programmet er knyttet opp til standardiseringsarbeidet som pågår i FNs økonomiske kommisjon for Europa (ECE). Mye arbeid er lagt ned for å løse sikkerhetsspørsmål knyttet til elektronisk overføring av data. EFTA-landenes erfaringer med første fase av TEDIS-programmet har vært meget positive. De nordiske land har vært spesielt aktive i gjennomføringen av programmet.

Norsk oppfølging av avtalen er organisert som et prosjekt, Norsk TEDIS, som aktivt har arbeidet overfor myndigheter og bedrifter for å gjøre EDI kjent. Norsk TEDIS deltar likeledes aktivt i det internasjonale standardiseringsarbeidet på området.

Viktige spørsmål i forhandlingene

EF vedtok 22. juli 1991 å forlenge programmet til 1. juli 1994. I denne treårs-perioden vil arbeidet i stor grad gå ut på å videreføre de aktiviteter som er igangsatt under første fase av programmet. Hovedvekten vil bli lagt på gjennomføringen av prosjekter på tvers av landegrensene. EF har nedsatt en egen rådgivende komite bestående av nasjonale eksperter som skal bistå Kommisjonen i gjennomføringen av annen fase av TEDIS-programmet.

Forhandlingsresultater

EFTA-landenes deltakelse i videreføringen av TEDIS-programmet, har vært et element i forhandlingene om EØS-avtalen. EF-kommisjonen er meddelt at man fra norsk side legger opp til en forlengelse av den bilaterale avtalen med EF. Et forbehold om videreføring av den bilaterale avtalen er imidlertid tatt i lys av de forpliktelser som ligger i St. prp. nr. 36 om å forelegge Stortinget spørsmålet om videreføring av TEDIS-programmet.

Etter EØS-avtalens Artikkel 21, punkt 3, skal partene styrke og utvide samarbeidet med henblikk på å forenkle prosedyrer for varehandelen, særlig i sammenheng med Felleskapets programmer, prosjekter og tiltak med sikte på tilrettelegge handelen, i samsvar med bestemmelsene i Avtalens Artikkel 82. EFTA-landene er invitert til et nærmere samarbeid med den rådgivende komité. Det vises til nærmere omtale i kapittel 9.

TEDIS-programmet er et slikt Fellesskapsprogram for å tilrettelegge handelen. Med artikkel 21, punkt 3 forankres TEDIS-programmet i EØS-avtalen. I lys av at TEDIS-programmet i realiteten blir en del av EØS, tilsier dette at den bilaterale avtalen mellom Norge og EF forlenges. De norske erfaringene under TEDIS-programmet har vært meget positive. Den nasjonale strukturen er vel etablert. Et videre internasjonalt samarbeid om EDI oppfattes som meget viktig i det innføring av EDI ses på som et konkurransefortrinn, samtidig som de komparative ulempene norsk næringsliv har ved å befinne seg langt fra de sentrale markeder reduseres.

Størrelsen på EFTA-landenes bidrag til TEDIS-programets annen fase er beregnet på basis av bruttonasjonalprodukt.

Den totale kostnadsrammen til annen fase av TEDIS-programmet er fastsatt til 192,5 mill. NOK. Kostnadsrammen for 1991 og 1992 er imidlertid 79 mill. NOK. Etter BNP-beregninger er EFTA-landenes betalingsandel fastsatt til 13,91 pst. Ut fra BNP beregninger er Norges andel fastsatt til 1,72 pst. Norges bidrag for 1991 og 1992 blir dermed 1.395 mill. NOK. EFTA-landenes bidrag til TEDIS-programmet for 1991 og 1992 er allerede avsatt i EFTA-budsjettet og krever dermed ikke særskilt bevilgning fra norsk side for disse årene. Bidrag for 1993 og 1994 vil bli innberegnet i Norges bidrag til EFTA-budsjettet for disse årene.

Oppsummering

Opprinnelsesreglene i EØS bygger på det felles regelverk i Protokoll 3 til EFTA-landenes bilaterale frihandelsavtaler av 1973 med EF.

Som resultat av EØS-forhandlingene er det foretatt flere forenklinger og forbedringer i det någjeldende regelverk for opprinnelse. Dette gjelder bl.a. full kumulasjon, alternative prosentregler og forenklet dokumentasjon. EFTA-landene la i forhandlingene vekt på så langt som mulig å gi produsenter i EFTA samme rammevilkår som EF-produsenter. Det reviderte regelverk vil være mer praktisk i bruk, og innebærer dermed besparelser både for bedrifter og myndigheter.

På tollområdet har det i forbindelse med EØS vært forhandlet to avtaler som inngår som integrerte deler av EØS-avtalen. Den ene avtalen dreier seg om forenkling av tollformaliteter og kontroll i forbindelse med gods-transport over landegrensene. Den andre avtalen gjelder gjensidig bistand i tollsaker og åpner for bedre informasjonsutveksling mellom tollmyndighetene.

EØS-avtalen legger opp til at partene skal styrke og utvide samarbeidet med henblikk på å forenkle prosedyrer for varehandelen i sammenheng med EFs programmer, prosjekter etc. (artikkel 21, punkt 3). I lys av dette er det naturlig å videreføre den bilaterale avtale Norge har inngått med EF om TEDIS-programmet til også å gjelde annen fase av programmet. EF innledet annen fase av TEDIS-programmet 22. juli 1991.

4.8 TEKNISKE HANDELSHINDRINGER

Innledning

Lover, forskrifter og standarder er forskjellige fra land til land. Dette fører til ulike produktkrav og godkjennings- og kontrollordninger som begrenser handelen mellom landene. Flere metoder benyttes for å avvikle og forebygge slike tekniske handelshindringer. De viktigste er:

- utvidet samarbeid mellom de nasjonale myndigheter for å sikre et bedre samsvar mellom forskriftene i de enkelte land,
- utarbeiding av felles regler for prøving, gjensidig godkjenning og kontroll av produktene
- prosedyrer for informasjon landene imellom om nye tekniske forskrifter og standarder.

Arbeidet med å fjerne tekniske handelshindringer pågår både i GATT, på europeisk og på nordisk nivå. Utviklingen av et felles regelverk har vært en høyt prioritert oppgave i EF, og stått sentralt som ledd i gjennomføringen av det indre marked. Siden 1984 har EFTA-landene og EF samarbeidet om spørsmål knyttet til avvikling av tekniske handelshindre.

Nedenfor følger en nærmere gjennomgang av utviklingen i EF og i EFTA/EF-samarbeidet.

4.8.1 Arbeidet med felles produktkrav

I 1985 vedtok EF sin plan for gjennomføringen av det indre marked innen utgangen av 1992. Planen inneholdt forslag til 280 tiltak for å realisere ett felles marked. I 1986 ble det besluttet å endre Romatraktaten slik at direktiv som hovedregel kan vedtas med kvalifisert flertall. Med flertallsavgjørelser oppnås en mer effektiv beslutningsprosess.

Likeledes ble det i mai 1985 vedtatt nye prinsipper for harmonisering av regelverket - den såkalte «nye metode». Metoden går ut på at de generelle krav til helse, sikkerhet og miljø fastsettes i et rammedirektiv. Deretter overlates det til de europeiske standardiseringsorganisasjonene CEN (Den europeiske standar-

diseringskomite), CENELEC (Den europeiske komite for elektroteknisk standardisering) og ETSI (Det europeiske standardiseringsinstitutt for telekommunikasjoner) å utarbeide de utfyllende tekniske spesifikasjoner i form av europeiske standarder. Produkter som er regulert med «nye metode» direktiv, og som er produsert etter europeisk standard, kan omsettes fritt mellom EF-landene. Dette gjelder i de tilfeller der standarder dekker alle direktivets sikkerhetskrav og der en referanse til standarden er publisert i EF-tidende. Det er imidlertid fortsatt slik at produsentene kan velge å bruke andre produktspesifikasjoner enn de europeiske standardene. For at disse produktene skal kunne markedsføres og omsettes, blir det stilt strenge krav til prøving av produktet. Produsenten må kunne bevise at produktet tilfredsstiller rammedirektivets krav. I de fleste tilfeller vil det derfor være fordelaktig for produsenten å benytte europeiske standarder.

EF har så langt benyttet den «nye metode» til å regulere produktområder som maskiner, byggevarer, teleterminal-utstyr, personlig verneutstyr, medisinsk utstyr og leketøy. Det foreligger planer om å regulere andre produktområder som fritidsbåter, skipsutstyr, rørledninger, taubaner og stoppede møbler etter de samme prinsipper.

På andre produktområder har EF utviklet mer detaljerte fellesskapsbestemmelser. Slikt detaljert regelverk finnes for produktområdene næringsmidler, kjemikalier, kjøretøy, legemidler m.v. På disse områdene vil EF i større grad enn tidligere benytte rammedirektiver som vil bli supplert med utfyllende bestemmelser fastsatt i egne særdirrektiv. Her vil altså ikke de europeiske standardiseringsorganene få i oppdrag å utarbeide de tekniske spesifikasjoner.

Gjennom «Luxembourg-prosessen» er det innledet et nært samarbeid mellom EFTA og EF om felles tiltak for å lette handelen og øke innsynet i regelverksarbeidet både i EFTA og i EF-landene. Samarbeidet har i første rekke vært knyttet til informasjons-utveksling og til de områder der EF har utarbeidet direktiv etter den «nye metoden». EFTA-landene og EF utarbeider bl.a. felles mandater til de europeiske standardiseringsorganene for å utarbeide utfyllende standarder til de ulike «nye metode» direktivene. Norge, i likhet med øvrige EFTA og EF-land, deltar som fullverdig medlem i disse organisasjonene.

EØS-avtalen innebærer et nært samarbeid mellom avtalepartene om utvikling av nytt felles regelverk. Et felles regelverk på dette området vil gi ensartede produktkrav og kontrollordninger for produkter og danne grunn-

lag for fri omsettelighet av varer innenfor EØS-området.

4.8.2 Kontrollsystemer og bruk av CE-merket

Felles produktregler og standarder har vist seg ikke alene å være tilstrekkelige for å sikre fri omsettelighet av produkter mellom landene. For å påse at kravene i direktivet og de tekniske spesifikasjoner i en standard faktisk er oppfylt, er det nødvendig med kontrollsystemer som kan bekrefte dette. I EF er det derfor utarbeidet generelle retningslinjer for prøving og kontroll. Retningslinjene baserer seg på felles krav til laboratorier og kvalitetssikringssystemer. Det forutsettes et nært samarbeid mellom de nasjonale institusjoner for prøving og kontroll. Et nært samarbeid er en forutsetning for å skape tillit til de prøvinger og inspeksjoner som utføres av institusjoner i andre land. Akkreditering er en metode for å fastslå at prøvingsorgan og kontrollordninger oppfyller gjeldende europeiske krav. Akkreditering av laboratorier og kvalitetssikringssystemer vil i større grad gi sikkerhet for at prøvinger og kontroller utført i andre land er til å stole på. Nasjonale akkrediteringsordninger er nå i ferd med å bli etablert i de enkelte europeiske land.

På produkter som reguleres av EFs «nye metode» direktiv, vil samsvar med sikkerhetskravene bli bekreftet med et CE-merke. Merket må benyttes for å kunne markedsføre produktet i EF. CE-merket gir ikke garanti for varens kvalitet, men forutsetter at produktet er produsert i samsvar med EFs sikkerhetskrav.

Der produkter er regulert etter «nye metode» direktiv, vil omsetning på grunnlag av europeiske standarder gjelde hele EØS-området. På disse områdene innebærer EØS-samarbeidet at norske og øvrige EFTA-lands produsenter kan benytte «CE-merket» på produktene, og dermed være sikret fri adgang til markedene i hele EØS-området. Eventuelle avtaler med tredje land utenfor EØS-området om bruk av CE-merket vil bli forhandlet av EF. Det forutsettes at EFTA-landene inngår tilsvarende avtaler om bruk av «CE-merket» med de aktuelle tredjelands. Ved inngåelse av slike tredjelandsavtaler vil EØS-avtalens prosedyrer for informasjon og samarbeid mellom avtalepartene bli benyttet, jfr. Avtalens Protokoll 12 (S.v. 1 s. 154).

Mellom EFTA-landene ble det i 1988 inngått en konvensjon for å fremme samarbeidet om gjensidig godkjenning av prøvingsresultater (jfr. St. prp. nr. 28 -1989/90). Et av siktemålene med konvensjonen er å åpne for et samarbeid

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

med EF på feltet. Siden flere av konvensjonens oppgaver nå vil bli ivaretatt gjennom EØS-avtalen, vil en internt i EFTA nærmere vurdere dens fremtidige rolle.

4.8.3 Informasjonsprosedyren for tekniske forskrifter.

For å forebygge nye tekniske handelshindre ble det i juli 1989 inngått en avtale mellom EFTA og EF om at nye forslag til tekniske forskrifter fra det enkelte EFTA- og EF-land skal sirkuleres med en tre måneders kommentarfrist (jfr St. prp. nr. 81 1989/90). Notifiseringene skal skje på et tidlig tidspunkt slik at det fortsatt kan foretas endringer i forslaget. Dersom tungtveiende hensyn til helse, sikkerhet m.v. gjør det nødvendig å innføre forskrifter på kort varsel, kan en forskrift likevel gjennomføres umiddelbart. Slike tiltak må imidlertid nøye begrunnes. Informasjonsprosedyren for tekniske forskrifter omfatter årlig om lag 600 forskriftsforslag. Norge notifiserte i 1991 20 forskriftsforslag.

Den nåværende informasjonsprosedyre for sirkulasjon av forslag til tekniske forskrifter mellom EFTA-landene og EF vil bli videreført under EØS-avtalen.

4.8.4 Helse, sikkerhet og miljø og avviklingen av tekniske handelshindringer

I EFs arbeid for å utvikle og forebygge tekniske handelshindre, legges det stor vekt på å holde et høyt nivå for helse, sikkerhet, miljø og forbrukerbeskyttelse. I Romatraktatens art. 100a, 3. ledd, forutsettes det at Kommisjonens forslag til regelverk skal bygge på et høyt beskyttelsesnivå. Videre er det i et stort antall direktiv innarbeidet en sikkerhetsklausul som innebærer at prinsippet om fri sirkulasjon av varer kan tilsidesettes, dersom hensynet til sikkerhet eller helse tilsier det. Av direktivene fremgår også hvilke kontrollordninger som gjelder på det aktuelle produktområdet. Dersom et land ønsker å hindre omsetning av et produkt, må dette nærmere begrunnes i henhold til bestemmelsene i direktivet.

EF er i ferd med å utarbeide et generelt direktiv om produktsikkerhet. Målsettingen med direktivet er å definere en felles norm for produktsikkerhet, samt fastlegge prosedyrer for inngrep mot farlige produkter i medlemslandene og i Fellesskapet. Direktivet vil få konsekvenser for kontrollen av produkter som ikke er regulert gjennom spesifikke fellesskapsbestemmelser. EFTA-landene har allerede nasjonale bestemmelser om produktsikkerhet. Når EF-direktivet om produktsikkerhet er vedtatt, vil reglene bli vurdert i EØS.

EF har allerede iverksatt et generelt direktiv om produsentansvar, Rdir 85/374 (14). Direktivet fastsetter at produsentene innenfor EØS-området skal være ansvarlige for de produktene som omsettes på markedet. EF er i slutfasen med utarbeidelsen av et generelt produktsikkerhetsdirektiv. Direktivet vil pålegge de nasjonale myndigheter å iverksette tilstrekkelige produktkontrollordninger. Produktlovgivningen, det generelle direktiv for produktsikkerhet som er under utarbeidelse og det eksisterende direktiv for produktansvar, skal bidra til å sikre at de produkter som omsettes på EØS-markedet tilfredsstillt kravene til helse, sikkerhet og miljø.

I EØS-avtalen er «føre var»-prinsippet slått fast i Avtalens innledning. Prinsippet vil likeledes bli en del av Romatraktaten når endringsforslagene fra traktatkonferansene i Maastricht er ratifisert av EFs medlemsland. Det fastslås nå i den reviderte artikkel 130r at Fellesskapets miljøpolitikk skal være basert på «føre var»-prinsippet, og at miljøvernkrav må integreres ved fastleggelsen og gjennomføringen av Fellesskapets politikk på andre områder, herunder den frie varebevegelse.

Omsetning av varer som ikke er regulert av fellesskapslovgivning - Cassis-de-Dijon-dommen m.v.

En handelsstrid mellom Forbundsrepublikk Tyskland og Frankrike er bakgrunnen for «Cassis de Dijon-prinsippet». Konflikten gjaldt salg av solbærlikør i Tyskland, produsert i Frankrike etter de franske krav. Solbærlikøren ble nektet omsatt i Tyskland siden den inneholdt for lite alkohol i forhold til hva som kunne selges som solbærlikør i Tyskland. EF-domstolen ga det franske foretaket rett til å selge solbærlikør i Tyskland med et lavere innhold av alkohol (Sak 120/78 av 20 februar 1979). Dommen fastlegger et prinsipp om at et produkt som er produsert etter hjemlandets bestemmelser og lovlig markedsført der, fritt skal kunne markedsføres i et annet EF-land.

Den frie omsetning av produkter begrenses imidlertid, etter EF-domstolens fortolkning av Romatraktatens artikkel 30, av nasjonale tiltak som et land kan iverksette for å beskytte helse, sikkerhet, miljø og andre viktige samfunnshensyn. Et land kan ut fra disse hensyn nekte et produkt omsatt. Tiltakene som blir iverksatt med begrunnelse i helse, sikkerhet og miljø m.v. skal imidlertid ikke være skjulte handelshindre for å beskytte det nasjonale marked eller være av en slik karakter at de fører til vilkårlig forskjellsbehandling. De nasjonale tiltak må stå i rimelig forhold til det tilsiktede formål. I valget mellom

ulike tiltak, skal nasjonale myndigheter velge det tiltak som minst hindrer den frie handel.

EF-domstolen har vist i senere dommer at miljøhensyn tillegges betydelig vekt, og at tiltak som er begrunnet i reelle miljøhensyn blir akseptert. EF-domstolen la i den såkalte «flaskepant-dommen» (Sak 302/86 av 20. februar 1988) vekt på de reelle miljøhensyn og bekreftet at et obligatorisk pant- og retursystem i Danmark kunne opprettholdes. I en annen EF-dom fikk Frankrike medhold i, ut fra miljøhensyn, å nekte et selskap å selge spillolje til forbrenning (Sak 240/83 av 2. juli 1985). I denne dommen fastslo EF-domstolen at miljøbeskyttelse er et av EFs grunnleggende mål.

Det element som synes avgjørende i hver enkelt sak er avveiningen mellom miljøhensyn og de begrensninger for handelen som tiltakene vil medføre. I «Cassis de Dijon-dommen» fastslår EF-domstolen at tiltak som ikke er reelt forankret i helse-, sikkerhet- og miljø- eller andre viktige samfunnshensyn ikke kan opprettholdes. Miljøhensynene ble funnet å være reelle og viktige i flaskepant og spilloljesaken.

Det er viktig å merke seg at «Cassis de Dijon-prinsippet» kun kommer til anvendelse på områder som ikke omfattes av et harmonisert EF-regelverk. Siden stadig flere produktområder blir regulert av fellesskapsregler, vil dette prinsippet få redusert betydning for produktomsetningen. For næringsmiddelområdet vil prinsippet også i fremtiden ha betydning.

4.8.5 Nasjonale tiltak for standardisering og prøving

I EØS vil enkelte produktområder være regulert med rammedirektiver som skal utfylles med europeiske standarder. Et produkt produsert etter en slik standard skal CE-merkes og produktet er sikret fri omsettelighet i EØS-området. Denne arbeidsdelingen mellom lovgivning, forskrift og standarder er ikke ny i det norske regelverksarbeidet, men det europeiske standardiseringsarbeidet vil få økt betydning fremover som følge av et økende antall EF-direktiver etter den såkalte nye metode.

Norske produsentinteresser og krav til helse, sikkerhet og miljø vil være viktig å ivareta i det europeiske standardiseringsarbeidet. Stortinget ga 13. juni 1990 sin tilslutning til tiltak for å effektivisere og styrke samordningen av norsk deltagelse i det europeiske standardiseringsarbeidet (St.prp. nr. 106 - 1989/90). Regjeringen vil vurdere hvordan de ulike interessegrupper, herunder arbeidstakeres, deltakelse i dette arbeidet ytterligere kan

styrkes. Som ledd i oppfølgingen av Stortingets vedtak har Norges Standardiseringsforbund (NSF) fått i oppgave å koordinere standardiseringsarbeidet i Norge. Dette har medført en reorganisering av standardiseringsarbeidet. NSF vil ikke lenger delta i fagstandardiseringen. Ansvaret for det konkrete standardiseringsarbeidet er delt mellom Norges Byggstandardiseringsråd, Norsk Elektroteknisk Komite, Norsk Verkstedsindustri Standardiserings-sentral og Statens Teleforvaltning, samt et nyopprettet fagorgan; Norsk Allmennstandardisering. Norsk Allmennstandardisering (NAS) skal ivareta fagstandardiseringen på områder som ikke faller inn under de øvrige fagorganers ansvar. Arbeid er likeledes igang for å opprette egne koordineringsråd med tilhørende sekretariater på flerfaglige områder som miljø og sikkerhet, landbruk, forbrukersaker, informasjonsteknologi og kvalitetssikringssystemer.

Under Stortingets behandling av St.prp. nr. 106 (1989/90) ble det lagt vekt på å sikre at norske bedrifter, prøvingsinstitusjoner og fagmyndigheter kan delta på likeverdig basis i det europeiske arbeidet om gjensidig godkjenning av prøvinger og sertifikater. I EFs politikk for prøving og sertifisering legges det opp til at hvert enkelt land etablerer en nasjonal akkrediteringsordning som vil legge grunnlaget for at tillit til prøvingslaboratorier og bedriftenes kvalitetssikringssystem kan oppnås. Som ledd i arbeidet med å tilrettelegge forholdene i Norge, vedtok Regjeringen i 1991 å utvide den norske akkrediteringsordning for kalibrerings- og prøvingslaboratorier til også å omfatte sertifiserings- og inspeksjonsorgan. Den norske akkrediteringsordning - Norsk Akkreditering - er lagt til Direktoratet for måleteknikk.

4.8.6 De enkelte områder

EF har en meget omfattende fellesskapslovgivning som stiller krav til produktene. Lovgivningen omfatter nærmere 650 EF-rettsakter. Et stort antall berører næringsmidler (150), kjemikalier (50), kjøretøy (47) og traktorer (37). Denne EF-lovgivningen inngår i det felles EØS-regelverk med en del avvik som er nærmere definert i Avtalens Vedlegg II.

Motor kjøretøy

Både det norske og EFs regelverk for motor kjøretøy er i stor grad basert på resultatene fra arbeidet i FN's økonomiske samarbeidsorgan for Europa (Economic Commission for Europe). EØS-avtalens bestemmelser baserer seg på 45 rettsakter med diverse endringer. Disse er fastsatt i Avtalens Vedlegg II (S.v. 1,

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

s. 225). Kravene til tekniske kjøretøybestemmelser er derfor ofte sammenfallende, og som følge av EØS-avtalen vil det bare være behov for mindre justeringer av de norske forskriftene. For avgasser og bilbelter, er det behov for spesielle overgangsordninger.

– *Avgasskrav for veitrafikk*

Det er et viktig mål i miljøpolitikken å redusere avgassutslippene fra motorkjøretøy.

For forskjellige kategorier av lette kjøretøy (totalvekt opp til 3,5 tonn) er det i Norge innført eller under innføring avgasskrav på nivå med amerikanske bestemmelser. EF har vedtatt nye regler for kjøretøy under 2,5 tonn, mens det ventes et forslag for kategorien mellom 2,5 tonn og 3,5 tonn. De vedtatte kravene varierer noe mellom Norge og EF avhengig av bilenes størrelse. EF vil ha tilnærmet samme utslippsnivå som Norge for lette kjøretøy under 2,5 tonn fra 1. januar 1995.

For tunge kjøretøy (totalvekt over 3,5 tonn) har EF vedtatt nye krav i to trinn, fra 1. oktober 1993 og 1. oktober 1996. I Norge vil det fra samme tidspunkt bli innført tilsvarende krav.

– *Tekniske kjøretøybestemmelser*

Norge har gjennom ECE-samarbeidet langt på vei harmonisert sine kjøretøytekniske bestemmelser med resten av Europa. Det norske kravet om automatisk tenning av kjørelys erstattes av et krav om bruk av kjørelys. Norge og de andre nordiske land har ut fra sikkerhetsmessige hensyn krav om trepunkts bilbelte i baksete (unntatt midtplass). EF vil innføre tilsvarende krav fra 1. juli 1997. Fram til dette tidspunkt kan Norge nekte omsatt biler som ikke tilfredsstillte de norske kravene.

Innenfor rammen av EØS-samarbeidet vil det bli arbeidet videre med forslag om høyt-sittende stopplys, lyktepussere/spylere og nye klassifiserings- og opplæringsregler for henholdsvis motorsykler og motorsykkelførelere.

– *Støykrav til kjøretøy*

Norge har i dag samme krav til støy fra kjøretøy som EF. Et utkast til nytt støy-direktiv diskuteres nå i EF. De foreslåtte grenseverdiene er i samsvar med de mål Norge har for skjerping av regelverket.

– *Vekter og dimensjoner*

EF har vedtatt harmoniserte bestemmelser med hensyn til vekter og dimensjoner på ulike typer lastebiler og tilhengere for internasjonal transport, dvs for transport mellom medlemslandene. Norge tillater høyere totalvekt og større lengde på vogntog og semitrai-

ler enn EF. EØS-bestemmelsene er basert på EF's regelverk og gir hjemmel for nasjonale avvik. Norge kan derfor beholde de nasjonale vekter og dimensjoner for kjøring internt i Norge. Det vil være mulig å få unntak fra EØS-bestemmelsene for internasjonal kjøring dersom dette er hjemlet i avtaler mellom naboland. Det kan bli aktuelt med slike avtaler mellom Norge, Sverige, Finland og muligens Danmark. Som eksempel kan nevnes at i dag tillates biler med totalvekt opp til 50 tonn mellom Norge og Sverige, mens EF opererer med tillatt vekt på 40 tonn for vogntog.

– *Traktorer*

EF har et omfattende regelverk for traktorer. Bestemmelsene gitt i 23 direktiver dekkes av Arbeidsmiljølovens forskrift om traktorer av 20. april 1977 og Vegdirektoratets forskrift om krav til kjøretøy av 25. januar 1991. EF's traktordirektiver er noe foreldet og reflekterer ikke utviklingen av standarder i OECD og ECE. Disse standardene benyttes i dag i de fleste EFTA- og EF-land og aksepteres som oppfyllelse av kravene i EF-direktivene.

Avtalens bestemmelser vedrørende traktorer er fastsatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel II (S.v. 1 s. 234). I EØS vil en traktorprodusent kunne velge om en traktor skal godkjennes etter EØS-bestemmelsene eller nasjonale bestemmelser. En traktor godkjent etter EØS bestemmelsene kan omsettes fritt i EØS-området. EØS-bestemmelsene vil innebære visse endringer i forskriftene med bl.a. innføring av en hastighetsbegrensning i definisjonen av traktorer. Disse endringene vil ha liten praktisk betydning for sikkerhetsnivået for nye traktorer, eller for trafikksikkerheten. Traktorer som faller utenfor EF-direktivets definisjon, vil bli definert som en «mobil maskin» og regulert etter kravene i EF's maskindirektiv, Rdir. 89/392 (15).

Kjemikalier

Dette området omfatter regler om klassifisering, merking og restriksjoner på markedsføring og bruk av farlige stoffer og produkter.

En totalvurdering av reglene på kjemikalieområdet viser at det er mange likhetstrekk mellom den norske lovgivningen og EF's regelverk. På enkelte områder har Norge og de andre nordiske EFTA-land mer utviklede regler enn i EF-landene.

Norge har strengere regler for klassifisering og merking av kjemikalier for bedre å forebygge langtidsvirkninger som kan føre til kreft, fosterskader og skader på fruktbarheten, samt løsemiddelskader. Dette er gjort ved å gradere merking og advarsler etter hvor skadelige stoffene antas å være. I dette arbei-

det bygger Norge i sterkere grad enn EF på antagelser om at stoffer som er kreftfremkallende på dyr også kan være det på mennesker. Et av hovedprinsippene i norsk kjemikalielovgivning er «føre-var»-prinsippet, hvilket innebærer at klassifiseringen bør foretas selv om det ikke er observert effekter på mennesker og miljø. Videre har Norge vurdert flere stoffer med hensyn til kreft og allergi enn EF-landene. Norge har også satset mer på kontroll og har etablert et produktregister over alle helseskadelige produkter på markedet. I Norge skal stoffer og produkter som inneholder bl.a. organiske løsemidler og produkter merkes med et symbol som angir de yrkeshygieniske krav til luft ved arbeidsoperasjoner (YL-merking). I EF er det ikke vanlig med slike produktregistre, eller systemer for faremerking av løsemidler.

Samlet kan en si at Norge har kriterier for klassifisering og helsefaremerking som innebærer en mindre streng bevisbyrde enn i EF for at stoffer skal merkes som helsefarlige. For de stoffer som er spesialregulerte i EF ut fra særlig fare, har Norge bestemmelser som innebærer et totalforbud for enkelte produktgrupper som asbest og kvikksølv i batterier.

Et sentralt spørsmål vedrørende kjemikalier under EØS-forhandlingene har vært om Norge og de andre EFTA-land skal kunne beholde og eventuelt videreutvikle de regler der disse landene har strengere krav og et høyere beskyttelsesnivå enn i EF.

Fra norsk side har det vært viktig:

- å beholde norske kriterier for å gradere stoffer som kreftfremkallende, arvestoffskadelige, fosterskadelige og fruktbarhetsreducerende etter hvor skadelige de er.
- å opprettholde merkingen av 120 flere stoffer som kreftfremkallende, 45 flere stoffer som fremkaller allergi og 60 andre stoffer som er gradert strengere i Norge enn i EF.
- å opprettholde det norske strengere system for å beregne et produkts farlighet ut fra de stoffer som inngår i produktet.
- å bruke det norske register over sammensetningene av kjemiske produkter (Produktregisteret), til prioriteringer av innsats, kontrollformål og vurdering av mulig helse- og miljøskadelige stoffer og produkter.
- å få tilslutning til Norges plan om å kreve merking av miljøskadelige stoffer og produkter.
- å kunne opprettholde forbud mot bl.a. PCB og asbest, samt kvikksølv i batterier.
- å sørge for frihet til eventuelt å forby stoffer som er prioritert på vår miljøgiftliste og

stoffer oppført på lister i Nordsjødeklarasjonen under Paris-konvensjonen.

- å beholde de norske reglene om YL-merking for bruk av løsemidler, eller utvikle et tilsvarende system for å sikre en tilfredsstillende utlufting av organiske løsemidler på arbeidsplassen,

EØS-avtalens bestemmelser vedrørende kjemikalier er fastsatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel XV (S.v. 1 s. 258). Hovedkonklusjonen fra forhandlingene er at Norge og øvrige EFTA-land kan videreføre nasjonale regler for klassifisering, pakking og merking av farlige kjemiske stoffer og produkter frem til 1995 (jf. Vedlegg II, kapitel XV, punktene 1 og 10). Det er enighet om målsettingen om felles bestemmelser for kjemiske stoffer og produkter fra 1. januar 1995. Det skal innledes et nært samarbeid på dette felt, og situasjonen skal vurderes i løpet av 1994. Dersom et EFTA-land konkluderer at det fortsatt er behov for et unntak fra EØS-regelverket, skal disse reglene ikke gjelde i vedkommende land med mindre EØS-komiteen kommer til enighet om et annet resultat. En løsning kan være at EØS-komiteen kommer fram til enighet om en ny tidsplan for videre samarbeid i retning av harmonisering.

Når det gjelder stoffer som er regulert i EF ut fra særlig fare, ble det under forhandlingene oppnådd enighet om at EFTA-landene stilles fritt til å begrense tilførsel til sine markeder av følgende:

- klorerte organiske løsemidler
- asbest
- kvikksølvforbindelser
- arsenforbindelser
- tinnorganiske forbindelser
- pentaklorfenol
- kadmium
- batterier

Jf. Vedlegg II, kapittel XV, punktene 4 og 11.

Når det gjelder endel miljøgifter nevnt i Nordsjø-deklarasjonen vil arbeidet med dette bli videreført gjennom de samarbeidsstrukturer som EØS-avtalen legger opp til.

Kunstgjødsel

Gjennom Nordsjødeklarasjonen har Norge støttet målsettingene om å redusere utslippene av en rekke miljøgifter, deriblant kadmium, med 50 pst. innen 1995 med 1985 som basisår. Det nasjonale målet for kadmium er en reduksjon på 70 pst. innen 1995. En viktig kilde for kadmiumtilførsel til Nordsjøen er fra kunstgjødsel.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

EF har en relativt omfattende lovgivning for kunstgjødsel, men uten grenseverdier for kadmium i kunstgjødsel. Norge har tilsvarende lovgivning gjennom Lov av 4. desember 1970 nr. 83 om handel med gjødsel og jordforbedringsmidler m.v., men vil i løpet av 1992 innføre forskrifter som regulerer kadmiuminnholdet i kunstgjødsel. EØS-avtalens bestemmelser om kunstgjødsel er inntatt i Avtalens Vedlegg II, kapitel XIV (S.v. 1 s. 258).

EFTA-landene kan videreføre nasjonale regler for kadmium i kunstgjødsel som gjelder ved avtalens ikrafttredelse. EFTA-landene og EF skal i fellesskap gjennomgå saken i løpet av 1995.

Plantevernmidler

Plantevernmidler som markedsføres på det norske markedet skal godkjennes etter lov av 5. april 1963 nr. 9 om plantevernmidler (Plantevernmidelloven) m.v., samt forskrift fastsatt ved Kongelig resolusjon av 5. oktober 1984. Preparatene skal fareklassifiseres i en av fire fareklasser. I Norge må også alle som vil tilvirke, importere eller forhandle plantevernmidler være godkjent. EFs tidligere direktiv inneholder ikke krav om godkjenning, men opererer i stedet med en liste over hva preparatene kan inneholde. EF klassifiserer preparatene i tre fareklasser. EFs merkingsbestemmelser er heller ikke så utviklet som de norske. EFs regelverk for plantevernmidler som inngår i EØS avtalen er utilfredstillende for Norge og øvrige EFTA-land. Det ble derfor under forhandlingene oppnådd enighet om at partene kan benytte den nasjonale lovgivning som er gjeldene ved avtalens ikrafttredelse i en ikke-tidsbegrenset overgangsperiode. EØS-avtalens bestemmelser om plantevernmidler er inntatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel XV, punktene 5 og 6 (S.v. 1 s. 260).

EFs nye direktiv om markedsføring av plantevernmidler, ble vedtatt 15 juli 1991 og omfatter bl.a en felles godkjenningsordning. Den viktigste målsettingen med det nye direktivet er å sikre at plantevernmidler som er godkjent i ett medlemsland, skal kunne markedsføres i et annet dersom de naturgitte forhold er like. Det nye regelverket er på flere punkter sammenfallende med de norske bestemmelsene. Hensynet til miljøet skal inngå som en viktig del av vurderingen ved godkjenning. Dette direktivet ble vedtatt for sent til å komme med i Vedlegg II over regelverk som skal gjelde i EØS-avtalen. Direktivet vil bli behandlet etter de prosedyrene som er fastlagt i Avtalen.

Ozonnedbrytende stoffer

Målet for forhandlingene har vært å kunne opprettholde norske krav til nivå og tempo-plan for utfasing av ozon-ødeleggende stoffer. Vedtatte og planlagte norske krav på dette område er for de fleste regulerte stoffer strengere enn EFs krav. Både Norge og EF har strengere krav enn det som er nedfelt i FN's Montreal-protokoll om ozon-ødeleggende stoffer.

Den norske målsettingen for bruk av klorfluorkarboner (KFK) er å nå 90 pst. - 100 pst. reduksjon innen utgangen av 1995. EFs vedtatte plan er utfasing innen 1. juli 1997. For haloner ønsker Norge å stoppe forbruket så raskt som mulig og senest i 1995, EFs målsetting for haloner er å nå en 50 pst. reduksjon fra januar 1995, og full utfasing fra 2000. EF arbeider imidlertid nå med planer om en raskere utfasing av KFK og haloner. I de norske bestemmelsene (forskrift av 21. januar 1991 om tilvirkning, innførsel, utførsel og bruk av klorfluorkarboner (KFK) og haloner) er det innført et generelt forbud mot bruk av KFK og haloner. I perioden fram til 1995 vil det bli gitt dispensasjoner for bruksområder hvor alternative stoffer eller produksjonsmetoder ikke finnes. Det tas sikte på å regulere haloner til brannslukking i løpet av 1992.

EØS-avtalens bestemmelser om ozonnedbrytende stoffer, er inntatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel XV pkt. 12 (S.v. 1 s. 261). Bestemmelsene innebærer at EFTA-landene kan følge de nasjonale regler som eksisterer på det tidspunkt avtalen trer i kraft. Samtidig er det ønskelig med samarbeid mellom EFTA og EF også på dette området. EØS-avtalen fastsetter at EØS-landene skal finne praktiske måter å samarbeide på, og at avtalepartene i fellesskap skal gjennomgå saken i løpet av 1995.

4.8.7 Andre reguleringer

EØS-avtalens bestemmelser om krav til bly og benzen i bensin er fastsatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel XVII (S.v. 1 s. 262). Bestemmelsene medfører ingen endringer i det tilsvarende norske regelverk. Kravet til svovelinholdet i fyringsolje må imidlertid skjerpes noe. Det må utarbeides nye forskrifter om støyende produkter (husholdningsmaskiner og bygg- og anleggsutstyr) som idag ikke reguleres i Norge. EØS-avtalens bestemmelser om begrensning av støy fra subsoniske fly medfører ingen endringer i det norske regelverket.

4.8.8 Næringsmidler

EF har et omfattende regelverk på næringsmiddelområdet. Av 280 tiltak i EFs hvitbok

for gjennomføringen av EFs indre marked, angår ca. 50 rettsakter næringsmidler.

EFs regelverk på næringsmiddelområdet består av mange detaljerte direktiver og forordninger. I de eldste direktivene er det fastsatt detaljerte krav til et produkt eller produktområde. I EF, som i Norge, er arbeid i gang med å forenkle regelverket i retning av å lage overgripende, generelle regler. EF har som målsetting at store deler av det igangsatte revisjonsarbeid på næringsmiddelområdet skal være ferdig innen 1993. Strategien EF har valgt for å nå målsettingen er;

- å innføre fellesskapsbestemmelser på områder som er viktige med hensyn til helse, forbrukerbeskyttelse og miljø (generelle bestemmelser).
- å gjennomføre der det ikke finnes fellesskapsregler, prinsippet om gjensidig godkjenning av en vare som er lovlig omsatt i et annet EF-land. Dette betyr at «Cassis de Dijon-prinsippet» legges til grunn og innebærer et mindre behov for å utarbeide standarder for de enkelte produkter på europeisk nivå.
- å avskaffe grensekontroll i EF.

Produksjon og omsetning av næringsmidler i Norge reguleres i hovedsak av følgende lover:

- Lov av 19. mai 1933 nr. 3 om tilsyn med næringsmidler m.v.,
- Lov av 17. juni 1932 nr. 6 om kvalitetskontroll med landbruksvarer m.v.,
- Lov av 28. mai 1959 nr. 12 om kvalitetskontroll med fisk og fiskevarer o.a.,
- Lov av 12. april 1957 nr. 2 om slakterier, kjøttindustri og offentlig kjøttkontroll m.v.,
- Lov av 17. mars 1978 nr. 6 om samordnet næringsmiddelkontroll.

I tilknytning til lovene finnes det en rekke forskrifter. Karakteristisk for næringsmiddel-forskriftene er at de til dels er svært tekniske og detaljerte.

Både EF-landene og alle nordiske land deltar i Codex Alimentarius i regi av Verdens Helseorganisasjon (WHO) og Verdens Matvareorganisasjon (FAO). Codex-arbeidet har som hovedmålsetting å harmonisere lovgivningen på næringsmiddelområdet for å lette verdenshandelen med matvarer og samtidig beskytte forbrukernes helse. Codex-standarder utgjør i betydelig grad grunnlaget for de europeiske lands næringsmiddelbestemmelser og EFs arbeid med å harmonisere næringsmiddelovngivningen. Norge har deltatt

aktivt i det internasjonale regelutviklingsarbeidet og fortløpende oppdatert den nasjonale lovgivning i tråd med de internasjonale anbefalinger. Norsk næringsmiddelovngivning er derfor på de fleste områder i overensstemmelse med EF-reglene. Både i Norge og i EF er det en målsetting å sikre helse, kvalitet og forbrukerinteresser gjennom næringsmiddelovngivningen. I tillegg er ernæringsaspektet et viktig element ved utarbeidelse av regler i Norge.

På nordisk nivå har det vært et aktivt samarbeid på næringsmiddelområdet i den nordiske embetsmannskomiteen for næringsmidler (EK-LIVS). Embetsmannskomiteen har utarbeidet et eget samarbeidsprogram på næringsmiddelområdet for å styrke regelharmoniseringen i Norden.

EØS-avtalens bestemmelser om næringsmidler er fastsatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel XII (S.v. 1 s. 248). Det inneholder bestemmelser om tilsetningsstoffer, merking, rester av plantevernmidler i matvarer, dypfrysede matvarer, emballasje og næringsmiddelkontroll.

En del av EFs regelverk, bl. a. listene over tilsetningsstoffer er under revisjon. Nye regler vil bli fastlagt etter de prosedyrer som er fastlagt i Avtalen.

Revisjonsarbeidet i EF har så langt resultert i et nytt rammedirektiv for *tilsetningsstoffer* Rdir 89/107 (16) som fastsetter prinsippene for godkjenning og bruk av tilsetningsstoffer. Som i Norge legges de vanlige anerkjente prinsipper av helsemessig og teknologisk karakter til grunn for regelverksarbeidet. Direktivet vil bli utfyllt med særdirrektiver på forskjellige områder som fargestoffer og konserveringsmidler. EF har målsetting om å ferdigstille særdirrektivene innen 1. januar 1993. Disse direktivene vil bli behandlet etter de prosedyrene som er fastlagt i Avtalen.

EFs rammedirektiv om *merking* Rdir 79/112 (17) er i likhet med de norske reglene basert på Codex-standarder.

EFs regler for *analysemetoder* er i tråd med internasjonale prinsipper. Det samme gjelder regler for *dypfrysede matvarer*.

EF har utarbeidet flere direktiv for bestemte varegrupper som sukker, syltetøy, kaffeekstrakt, honning, frukt-juice, sjokolade, dietetiske næringsmidler, visse melkeprodukter og naturlig mineralvann. De norske reglene for syltetøy er forskjellig fra EFs, bl.a. når det gjelder maksimum- og minimumsgrenser for sukkerinnhold. EFs regelverk er i samsvar med internasjonale (Codex) regler. EF-direktivet forutsetter at det skal utarbeides særskilte regler for produksjon av varer med lave sukkerinnhold, herunder slike som det ty-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

piske norske syltetøy. Omsetningen av norsk syltetøy etter eksisterende nasjonale regler kan videreføres i Norge. Det er forøvrig i Norge fastsatt enkelte regler for enkeltprodukter som EF ikke har, og som er forankret i ernæringshensyn, bl.a. regler for maksimuminnholdet av fett i visse basisvarer. De nåværende norske normer for drikkevann anses å tilsvare EØS-avtalens krav, som er basert på EFs direktiv om kvalitet på drikkevann. Det vil imidlertid være behov for en viss opprustning av drikkevannsforsyningen i Norge, og spesielt ledningsnett, for å sikre at drikkevann tilfredstiller kvalitetskravene. For produsenter av næringsmidler vil det være av stor betydning at kravene til drikkevannskvaliteten er oppfylt slik at norskproduserte næringsmidler tilfredsstiller kvalitetskravene både på hjemmemarkedet og eksportmarkedet. Det vises for øvrig til kapittel 9.2.

EF har bestemmelser om rester av plantevernmidler i matvarer Kdir 79/700 (18). EØS-regler som regulerer disse forhold vil bety en skjerpelse av nåværende norsk praksis.

EF har et omfattende regelverk for emballasje og kontaminanter som kan komme i kontakt med matvarer. Norge har ingen tilsvarende regler. EØS-regler vil bety en styrking av det norske regelverket.

Kontrollordninger

Det indre marked forutsetter at grensekontroll av matvarer mellom EF-landene faller bort. Næringsmiddelkontroll skal skje ved produksjonssted i utførselslandet. Som ledd i dette har EF fastsatt et omfattende regelverk for hygienebestemmelser og næringsmiddelkontroll generelt, Rdir 89/397 (19). EFs regler for kontroll og hygienekrav er mer detaljert enn nåværende norske regler. De norske reglene må derfor endres slik at kontrollen styrkes. Kontrollen skal skje på produksjonsstedet selv om det i en overgangsperiode også kan foregå kontroll på bestemmelsessted. Produksjonskontrollen skal være en kombinasjon mellom egen kontroll hos produsentene og offentlig kontroll.

Det vil bli stilt økte krav til kvalitetssikring og laboratorienes kompetanse for å sikre korrekte analyse-resultater som underlag for avrapportering og utstedelse av sertifikater. Ensartet kontroll kan sikres gjennom omfattende opplæringsprogram.

Den offentlige kontroll vil bli utviklet i retning av overvåkingsprogram og prosjektkontroll basert på statistisk fundert prøvetaking med avrapportering og oppfølging.

Selv om grensekontrollen mellom EF-landene vil opphøre, vil den bestå mellom EFTA-landene og EF-landene. Kontroll i forbindelse med import kan derfor videreføres.

Hensikten med harmonisering av kontrollreglene er bl.a. å øke tilliten mellom nasjonale kontrollorgan samt å utvikle en ensartet kontroll. EØS-avtalen vil integrere EFs avledede regelverk på ovennevnte områder og føre til behov for følgende norske regelverksendringer:

Merkingsbestemmelser

- innføring av obligatoriske bestemmelser om merking av næringsmidler for å identifisere varepartiet i tilfelle matvarer må trekkes ut av omsetning av helsemessige eller andre årsaker.

Næringsmidler bestemt til spesielle ernæringsmessige formål

- dette regleverket omfatter dietetiske matvarer, m.v.. Norge har ikke tilsvarende regler. Nye forskrifter må derfor utarbeides.

Analysemetoder for næringsmidler

- slike bestemmelser må forskriftfestes i Norge.

Kontaminanter

- i Norge finnes få slike detaljbestemmelser. Det blir derfor nødvendig å utarbeide forskrifter.

Produktkrav

- I EØS vil man legge til grunn EFs bestemmelser om dypfrysede næringsmidler, naturlig mineralvann, melk og melkeprodukter samt syltetøy. Dessuten må mindre endringer foretas for frukt-juice, honning og sukker.

Med EØS-avtalen vil det bli innledet et nært samarbeid om utviklingen av nye bestemmelser for næringsmidler.

4.8.9 Legemidler

I Norge er legemidler og omsetning av disse regulert ved Lov av 20. juni 1964 nr. 5 om legemidler m.v. (Legemiddeloven) og i Lov av 21. juni 1963 nr. 17 om drift av apotek m.v. (Apotekloven), begge med tilhørende forskrifter.

EF har et omfattende regelverk for human og veterinærmedisin. Regelverket er under stadig utvikling. EØS-avtalens bestemmelser vedrørende legemidler er fastsatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel XIII (S.v. 1 s. 256). Reglene bygger i hovedsak på EFs regler.

EFs regelverk er i stor grad sammenfallende med nordiske og norske retningslinjer for produksjon, omsetning, registrering og kontroll av legemidler. På nordisk nivå har det

vært et utstrakt samarbeid for å effektivisere registrering og kontroll av legemidler.

EF har som målsetting å etablere et felles marked som også skal omfatte legemidler. Dette innebærer at flere aktører gis mulighet til å delta i markedet. Det arbeides bl.a. med en sentral registreringsordning av nye legemidler i EF. Det nye systemet vil tidligst tre i kraft fra 1995.

Norsk Medisinaldepot (NMD) har i dag enerett til import og engrosomsetning av legemidler, herunder veterinærmedisiner. Norge er det eneste landet i Vest-Europa som har en ordning som NMD, ref. kapittel 4.4 om statlige handelsmonopoler.

Norge har som tidligere omtalt nedfelt et behovskriterium ved godkjenning av legemidler i sin legemiddellov. Den såkalte behovsparagrafen (§ 14 i Legemiddelloven) innebærer at myndighetene skal vurdere om det er behov for et nytt preparat ut over de som allerede finnes på markedet. I EF gjelder kravene til preparatets kvalitet, effekt og sikkerhet som grunnlag for registrering av legemidler. Kvalitetskravene for godkjenning av legemidler i EF tilsvarer de som gjelder i Norge. Norge og Island er de eneste land i Europa som i tillegg har behovskriteriet.

Fra norsk side har de vesentlige spørsmål i forhandlingene vært knyttet til godkjenning og import av legemidler. Endringer på legemiddeldområdet vil primært være knyttet til NMDs enerett til innførsel og engrosomsetning av legemidler og opphevelsen av behovsparagrafen.

En konsekvens av EØS er at NMDs enerett til import av legemidler ikke vil kunne videreføres. Dette innebærer at andre legemiddelgrossister vil få mulighet til å levere medisiner på det norske markedet. Slike etableringer vil kunne føre til reell priskonkurrans på legemidler i engrosleddet. Det vil fortsatt bli anledning til statlig styring med legemiddelpriser. Det offentlige kan f.eks. fastsette apotekenes utsalgspriser. Det vil likeledes bli gjennomført tiltak som sikrer tilfredstillende forsyning av legemidler i hele landet. Det vises også til kap. 4.4.

Forsyning av legemidler og andre forvaltningsmessige tjenester vil fortsatt kunne utføres av NMD, men det kan være naturlig at utgiftene til de forvaltningsmessige tjenester finansieres på en annen måte enn idag. De legemiddelpolitiske målsettinger som i dag ivaretas gjennom denne ordningen vil stå fast. Andre virkemidler vil bli tatt i bruk for å oppfylle målsettingene. Sosialdepartementet arbeider i samarbeid med NMD med spørsmål om fremtidig organisasjonsform for NMD.

Behovskravet ved godkjenning av legemidler som er nedfelt i Legemiddelloven, vil bortfalle. Det vil imidlertid ikke finne sted endringer i de strenge betingelser som stilles til legemidlers kvalitet, virkning og sikkerhet før godkjenning innvilges. Antallet legemidler i Norge i dag ligger på ca. 2.200. Det norske legemiddelmarkedet er svært lite i internasjonal sammenheng. Kombinert med avgifter til registrering og utgifter til markedsføring, vil dette kunne begrense industriens motivasjon for å registrere legemidler. Øket bruk av billigere legemidler vil også påvirkre industriens insitament til å innføre nye legemidler. Antallet legemidler på markedet forventes å øke noe. I Sverige som ikke har noen behovsparagraf, ligger antallet legemidler på ca. 3000.

Visse endringer vil bli foretatt når det gjelder saksgang og behandlingstid for legemiddelregistrering ved Statens legemiddelkontroll (SLK). Dette vil bli stilt krav om maksimal behandlingstid for registreringssøknader. Det vil også bli stilt krav til økt informasjon til publikum bl.a. gjennom bruk av pakningsvedlegg. Videre vil det bli lagt opp til øket kontroll med hele distribusjonsskjeden for legemidler. SLK er foreløpig rustet opp for å møte de økte krav til effektivitet, informasjon og kontroll. Bestemmelser som er relatert til sera og vaksiner til dyr vil bli overført fra landbrukslovgivningen til legemiddel-lovgivningen. Som en konsekvens av endringene i Legemiddelloven, vil Apotekloven med forskrifter gjennomgå visse tekniske konsekvensendringer.

Avtalen vil bare i liten utstrekning påvirke reseptregler o.l. Alle legemidler som inneholder nye kjemiske substanser vil bli reseptpliktige. Reseptstatus på middelet vil bli bestemt ved registreringen.

Myndighetene vil fortsatt fastsette de regler som skal gjelde for trygdens refusjon av utgifter til viktige legemidler. I regi av Rikstrygdeverket er det opprettet et eget utvalg som skal vurdere de helse-økonomiske virkninger av nye legemidler og gjennomføre egne prisforhandlinger for nye legemidler. Både når det gjelder regler for trygderefusjon og prisfastsettelse vil det være krav om åpenhet og innsyn i beslutningsprosessen. Med EØS vil offentlig regulering, registrering og kontroll av legemidler fortsatt gjelde innenfor legemiddelsektoren. Legemiddelloven og tilhørende forskrifter må imidlertid revideres.

I EØS vil det gjelde strenge regler for legemiddelreklame. Reklame for reseptfrie legemidler vil være tillatt i samtlige massemedia. Som en del av innpakningen, har EF påbudt et pakningsvedlegg med informasjon om legemidlet til brukerne.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

4.8.10 Elektrisk utstyr

EF har ett sentralt direktiv som regulerer omsetning av elektrisk utstyr, det såkalte lavspenningsdirektivet Rdir 73/23 (20). På området foreligger et stort antall standarder. EFTA- og EF-landene har arbeidet aktivt med fastsettelse av tekniske krav til elektrisk utstyr både i den internasjonale elektrotekniske komite (IEC) og den europeiske standardiseringsorganisasjon (CENELEC).

EØS-avtalens bestemmelser er fastsatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel X (S.v. 1 s. 246). Med utgangspunkt i EFs lavspenningsdirektiv ble det allerede i 1984 innledet et nasjonalt revisjonsarbeid av forskriftene for elektrisk utstyr. Med hjemmel i Lov av 24. mai 1929 nr. 4 om tilsyn med elektriske anlegg ble en ny kontrollordning for elektrisk utstyr iverksatt fra 1. januar 1991. Forskriften er et ledd i arbeidet for etablering av et felles marked for elektrisk utstyr. Forskriften inneholder overgangsbestemmelser slik at overensstemmelse med EØS-reglene vedrørende sikkerhet for elektrisk utstyr og elektromagnetisk støy vil foreligge fra 1. januar 1993.

Den norske revisjonen av regelverket innebærer at Norges Elektriske Materiellekontroll (NEMKO) særstilling som nasjonal godkjenningssinstans for elektriske artikler opphører.

4.8.11 Produktområder med nye metode direktiv

Som tidligere nevnt medfører EFs nye metode fra 1985 at de generelle krav til helse, sikkerhet og miljø blir fastsatt i rammedirektiv. Det overlates til de europeiske standardiseringsorganisasjonene å utarbeide utfyllende tekniske spesifikasjoner. Nedenfor følger en nærmere omtale på de viktigste produktområdene med slike direktiver.

Maskiner

Avtalens bestemmelser er fastsatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel XXIV (S.v. 1 s. 266). Maskindirektivet Rdir 89/392 (15) gir anvisninger til konstruktør og til produsent om hvilke krav som skal stilles til en maskin for at denne skal omsettes fritt i EF. Direktivet er utvidet til å omfatte mobile maskiner og løfteutstyr, samt forslag om å inkludere brukte maskiner. Tilpasning til maskindirektivet vil kun føre til en mindre endring i Lov av 4. desember 1977 nr. 4 om arbeidsmiljø (Arbeidsmiljøloven) paragraf 17 når det gjelder utstilling av maskiner. I forskriftene til Arbeidsmiljøloven fastsettes detaljerte krav til ulike typer maskiner som presser, trebearbeidingsmaskiner m.v. På grunnlag av det europeiske

standardiseringsarbeidet vil produktkravene i slike forskrifter bli erstattet med en referanse til nasjonale standarder som gjennomfører europeiske standarder. Det er innledet et nært samarbeid mellom fagmyndighetene, Fellesforbundet, Teknologiindustriens bransjeforening og Norsk verkstedsindustri standardiseringsentral i oppfølgingen av direktivet og det europeiske standardiseringsarbeidet for å bedre ivareta våre sikkerhetskrav.

EF har forøvrig utarbeidet regler om bruk av maskiner for å ivareta helse og sikkerhet på arbeidsplassen. Dette er minimumsdirektiv som åpner adgang for medlemslandene til å innføre strengere bestemmelser.

Byggevare

EØS-avtalens bestemmelser vedrørende byggevare er fastsatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel XXI (S.v. 1 s. 265). Byggevaredirektiv Rdir 89/106 (21), skal sikre harmonisering av de grunnleggende krav som nasjonale regelverk setter til bygninger og konstruksjoner. De grunnleggende krav er utformet slik at det enkelte lands myndighet selv skal kunne velge forskriftsnivå ut fra nærmere spesifiserte klasser. Det er innledet nære EFTA/EF-kontakter om gjennomføringen av byggevaredirektivet.

Direktivet bygger på de samme prinsipper for krav til forskrifter og utfyllende standarder som er blitt benyttet i Norge i over 20 år. Det har vært et nært samarbeid mellom Norges Byggstandardiseringsråd, forskriftsmyndighetene, arbeidstaker- og næringslivsorganisasjonene. Siden direktivet omfatter de samme forhold som dagens norske regelverk, vil våre krav til helse, sikkerhet, miljø og energiøkonomisering bli videreført under EØS-avtalen. Tilpasningen vil ikke kreve endringer i Lov av 14. juni 1985 nr. 77 om plan- og bygg (Plan- og byggeloven).

Måleinstrumenter

Alle EFTA- og EF-land er medlemmer av Den internasjonale organisasjon for legal metrologi (OIML). Både Norge og EF har benyttet resultatene fra denne organisasjonen i sitt regelverksarbeid for måleinstrumenter.

Hittil har EF utarbeidet ett direktiv Rdir 90/384 (22) etter prinsippene for den nye metode. Dette gjelder for ikke-automatiske vekter. EF er i ferd med å utarbeide et rammedirektiv for måleinstrumenter. EF forutsetter at direktivene skal utfylles med europeiske standarder som skal være identiske med de aktuelle anbefalingene fra OIML. EFs regelverk ligger til grunn for EØS-bestemmelsene på området.

Det vil ikke være problemer med å gjennomføre EØS-bestemmelsene. Bestemmelsene er fastsatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel IX (S.v. 1 s. 240).

Det vil være fri omsetning av måleinstrumenter i EØS-området på basis av kravene i EFs direktiv. En tilpasning vil medføre endring i Lov av 31. oktober 1946 nr. 2 om mål og vekt, og Norge må innføre justerplikt (offentlig kontroll) for flere typer måleinstrumenter enn i dag. EØS-avtalen vil føre til at de eksisterende ordninger med forhåndskontroll i Norge vil få redusert omfang, og bli erstattet med mer omfattende etterkontroll av måleinstrumenter på bruksstedet.

Medisinsk utstyr

Medisinsk utstyr omfatter en stor og differensiert varegruppe. I Norge er medisinsk utstyr delvis regulert ved forskrifter. De forskrifter som finnes er hjemlet i forskjellige lover. De viktigste er:

- Lov av 20. juni 1964 nr.5 om legemidler med videre,
- Lov av 24. mai 1929 nr. 4 om tilsyn med elektriske anlegg og elektriske utstyr,
- Lov av 18. juni 1938 nr. 1 om bruk av røntgenstråler og radium m.v.

EØS-avtalens regler er fastsatt i Vedlegg II, kapittel XIII (S.v. 1 s. 256). EF vil innføre tre direktiver etter den «nye metode»-modellen for medisinsk utstyr. Direktivet som regulerer aktivt implanterbart utstyr er allerede vedtatt og er iferd med å bli iverksatt. Direktivet om medisinsk utstyr er kommet langt i beslutningsprosessen i EF, men er ennå ikke vedtatt. Arbeid er igang med et direktiv om in-vitro diagnostica. Ovennevnte direktiver og tilhørende standarder vil regulere området for medisinsk utstyr, herunder elektromedisinsk utstyr til humanmedisinsk bruk.

Likeledes er direktivet for elektromedisinsk utstyr under revisjon i EF. Direktivet vil kun bli gjort gjeldende for veterinærmedisinsk utstyr.

Norge har med deltagelsen i EFTAs ekspertgruppe for medisinsk utstyr samt gjennom samarbeidet mellom EFTA og EF, deltatt i utformingen av direktivene på området medisinsk utstyr. Direktivene vil bli drøftet i EØS i henhold til Avtalens bestemmelser.

Det anses foreløpig ikke nødvendig å foreta endringer i norsk lovgivning på bakgrunn av det vedtatte direktiv om aktivt implanterbart utstyr. Ved eventuell gjennomføring av dette regelverk vil norske myndigheter utarbeide forslag til rammelovgivning for å dekke ret-

tigheter og plikter som følge av regelverket. EFs regler for medisinsk utstyr vil bl.a. pålegge fagmyndighetene å etablere tilfredstillende nasjonale kontrollordninger for utstyr som omsettes på det norske markedet. Innlemmelsen av direktivene i Avtalen vil innebære at flere produktområder i Norge blir regulert gjennom forskrifter.

Leketøy

EFs leketøydirektiv Rdir 88/378 (23) fastsetter generelle krav til sikkerhet og markedsføring av leketøy. Direktivet inngår i Avtalens Vedlegg II, kapittel XXIII (S.v. 1 s. 265).

I Norge foreligger det retningslinjer for fremstilling og omsetning av leketøy. Norge har en overgangsperiode frem til 1. januar 1995 for å iverksette EØS-avtalens bestemmelser på dette punkt.

Det er allerede fastsatt flere europeiske standarder for leketøy. I 1991 ble det innledet et omfattende arbeid med å utvikle nye, og å revidere eksisterende, europeiske standarder for leketøy. I overgangsperioden vil en aktiv deltakelse i det europeiske standardiseringsarbeidet være nødvendig. Det vil bli lagt vekt på å styrke eksisterende standarder og arbeide for å innta faktorer som støy, allergi, brennbarhet og kjemiske egenskaper m.v. I forhold til kjemiske egenskaper i leketøy vil de samme bestemmelser gjelde som for kjemikalier i EØS-avtalen.

Direktivet fastsetter at myndighetene skal føre tilsyn med omsetningen av leketøy. I Norge er et organisert tilsyn ennå ikke igangsatt. I overgangsperioden vil et apparat for markedsovervåking, tilsyn og kontroll bli vurdert i sammenheng med det generelle arbeidet med produktsikkerhet og markedskontroll i Norge.

Teleterminalutstyr

EF har vedtatt et direktiv Rdir 91/263 (24) om gjensidig godkjenning av teleutstyr som vil erstatte et tidligere direktiv på området. Det nye direktivet er et ledd i EFs målsetning om å etablere et felles marked for teleutstyr (terminalutstyr, huserterminaler, m.v.) i EF. Direktivet innebærer at teleutstyr godkjent i ett land fritt kan omsettes i de øvrige EF-land uten fornyet prøving og godkjenning. Som de øvrige nye metode-direktivene, er dette direktivet et rammedirektiv som inneholder definisjoner, krav til godkjenning, merking og kontroll. Teleutstyr som omsettes i EF skal kunne koples til det offentlige telenett uten at skade påføres bruker eller telenettet. Dette krever at utstyret oppfyller visse tekniske basiskrav. De tekniske basiskravene vil bli nedfelt i eu-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

ropeiske standarder, men må av hensyn til telenettet gjøres bindene for produsentene. Derfor vil enkelte europeiske standarder eller deler av standarder bli fastsatt som tekniske bindende forskrifter på fellesskapsplan, såkalte felles tekniske forskrifter (CTR). Disse er nødvendige for at et felles teleutstyrsmarked skal etableres. Direktivet er inntatt i EØS-avtalens Vedlegg II, kapittel XVIII (S.v. 1 s. 262).

Samarbeid er igangsatt mellom EFTA og EF om oppfølgingen av direktivet. Det vil bli lagt særlig vekt på å delta i det internasjonale standardiseringsarbeidet og i andre europeiske samarbeidsfora hvor de tekniske løsninger for teleutstyr utarbeides. Direktivet vil bli innarbeidet i norsk regelverk.

I Norge foretar Statens Teleforvaltning (STF) godkjenning av teleutstyr. Alt utstyr som omsettes i Norge må først godkjennes av STF. EØS-avtalen innebærer at godkjenninger foretatt i andre land innenfor EØS må aksepteres som grunnlag for markedsføring også i Norge. STF må tilpasse sin virksomhet for å ta hensyn til dette forhold.

4.8.12 Andre områder

Tobakk

I Norge er salg av tobakksvarer regulert ved Lov av 9. mars 1973 nr. 14 om vern mot tobakkskader m.v. med tilhørende forskrifter. EFs regelverk på tobakkområdet er nytt.

EF har vedtatt et direktiv Rdir 89/622 (25) om merking av tobakksvarer. Direktivet innfører fra 1. januar 1993 et enhetlig system for advarsels- og innholdsmerking av tobakksvarer. Direktivet fastsetter krav til merking av tjære og nikotin, bruk av generell helse-advarselsmerking, alternative advarselsmerkinger samt merkingens plassering og utforming.

Det er allerede utarbeidet forslag til endringer av direktivet i form av flere alternative advarselstekster og større prosentandel advarselmerking på eskene. Endringsforslaget er ennå ikke ferdigbehandlet i EF.

EF vedtok likeledes i 1990 et direktiv om maksimalgrenser for tjæreinnhold i sigaretter Rdir 90/239 (26). Grensen for tjære er fastsatt til 15mg.

Direktivene inngår i EØS-avtalens regler gjennom Avtalens Vedlegg II, kapittel XXV (S.v. 1 s. 266).

Kravene i Norge til bruk av symbol, advarselstekst, deklarasjon av karbonmonoksyd i sigaretter og bruk av målemetode er noe forskjellig fra EFs. Dette medfører at forskriftene på disse punkter må justeres i forhold til EØS-regelverket. Norge har ennå ikke fastsatt grenser for tjæreinnhold i sigaretter. To-

bakksloven gir allerede Sosialdepartementet myndighet til å gi forskrifter om tobakkvarers innhold. Som en følge av EØS-avtalen vil slike grenser bli innført.

EFs regelverk om tobakk vil bli ytterligere styrket. Arbeidet med forslagene til et direktiv som vil forby all tobakks-reklame og til et direktiv som vil forby enkelte typer snus, er kommet langt. Direktivene vil bli behandlet etter de prosedyrer som er fastlagt i Avtalen.

Kosmetiske produkter

EF har fellesskapsregler for fremstilling og sammensetning av kosmetika, samt bruk av analysemetoder. Reglene inngår i EØS-avtalen gjennom Avtalens Vedlegg II, kapittel XVI (S.v. 1 s. 261).

Med hjemmel i Lov av 19. mai 1933 om tilsyn med næringsmidler er det utarbeidet forskrifter som regulerer produksjon, import og salg m. v. av kosmetiske produkter. Forskriftene for kosmetiske produkter er i det alt vesentlige utarbeidet på basis av EFs bestemmelser.

Direktivene som regulerer kosmetika oppdateres og revideres regelmessig. EFTA-landene har nedsatt en ekspertgruppe for kosmetiske produkter som skal overvåke videre regelverksarbeid på området.

Informasjonsteknologi, telekommunikasjoner og databehandling

EØS-avtalens regler innenfor tele- og datakommunikasjon faller i to grupper, regelverk som gjelder omsetting av varer og regelverk for tjenester. Avtalens regler for tjenester er omhandlet i proposisjonens kapittel 5. Avtalens regler for informasjonsteknologi, telekommunikasjoner og databehandling er inntatt i Avtalens Vedlegg II, kapittel XVIII (S.v. 1 s. 262). Regelverket er lite utbygget. Det inneholder målsettinger for standardiseringsarbeidet og bruk av spesifikke standarder for kringkasting, digital mobiltelefoni (GSM), trådløs telekommunikasjon (DECT) og tjenesteintegreert digitalt telenett (ISDN).

For at et felles marked skal kunne etableres på dette omfattende området, er bruk av felles standarder en avgjørende faktor. Hvert enkelt land har imidlertid et omfattende regelverk på telesiden som fastsetter de tekniske spesifikasjoner for teleutstyr og nettverk som skal gjelde nasjonalt. På data- og informasjonsområdet finnes det i liten grad reguleringer verken nasjonalt eller på fellesskapsplan. Her har industrien tradisjonelt fastsatt de tekniske løsninger. De senere år har EF i flere handlingsplaner og programmer slått fast målsettingen om å etablere et felles mar-

ked for informasjonsteknologi-, teletjenester og teleutstyr. Denne målsettingen vil også være et viktig grunnlag for et fremtidig EØS-regelverk for tjenester og utstyr for data og telekommunikasjoner.

Alkoholholdige drikkevarer

EFs regler for vin og brennevin inneholder bestemmelser om fremstilling, definisjoner, bruk av tilsetningsstoffer, merking m.v. EF har valgt å regulere vin- og brennevins-området med forordninger, dvs rettsakter som er direkte bindende i EFs medlemsland. I EØS vil EFTA-landene inkorporere forordningene i nasjonal lovgivning.

EFs regelverk for vin og brennevin skal ivareta både landbruks- og handelspolitiske målsettinger. EØS-avtalen omfatter ikke landbrukspolitikken. Under forhandlingene har det derfor vært viktig å finne en løsning som ivaretar EFTA-landenes handelspolitiske interesser, samtidig som landbrukspolitikken ikke berøres.

Norge er i likhet med øvrige EFTA-land brennevinsprodusent. Østerrike og Sveits er dessuten store vinprodusenter og har et omfattende regelverk for vin. I Norge er det i liten grad fastsatt bindende regler for fremstilling og omsetning av vin- og brennevin. Dette området har vært regulert med retningslinjer basert på EFs gjeldende bestemmelser. De overordnede nasjonale retningslinjer finnes i Lov av 5. april 1927 om innførsel og omsetning av brennevin, vin, fruktvin, mjød og øl.

EF har utarbeidet tre forordninger som omhandler produksjonsbetingelser, definisjoner og merking av brennevin. Forordningene fastlegger regelverket for fri omsetning av brennevin, og inngår i EØS-avtalen gjennom Avtalens Vedlegg II, kapittel XXVII (S.v. 1 s. 266). For innenlandsk produksjon og omsetning av brennevin kan imidlertid gjeldende norske bestemmelser legges til grunn.

I Norge produseres brennevin på basis av poteter. I andre land brukes i hovedsak korn og melasse som innsatsvarer i produksjonen. Det er enighet om at Finland, Island, Sverige og Norge kan forby markedsføring av vodka produsert på basis av andre råvarer enn korn og poteter.

Betegnelsen «Norsk Vodka» og «Norsk Aquavit» vil i EØS være merkebeskyttet.

EFTA-landene kan på en ikke-diskriminerende måte opprettholde forbudet mot markedsføring av alkohol over 60 pst. styrke til ikke-teknisk bruk.

Det fremkommer i en Felleserklæring mellom partene (S.v. 1 s. 417) at når EF iverksetter arbeid med nytt regelverk skal det innledes samarbeid mellom kontrollmyndighete-

ne. EFTA-landene skal trekkes med i dette arbeidet i henhold til de prosedyrer som er fastlagt i avtalen.

EF har et omfattende regelverk for fremstilling, prøving og merking av vin. Store deler av regelverket er knyttet til EFs landbrukslovgivning.

Norge har ikke kvalitetsforskrifter for fremstilling av vin. Norge har inngått flere bilaterale avtaler om leveranser av vin fra vinproduserende land. De bilaterale avtaler kan videreføres under EØS-avtalen. Avtaler med land innenfor EØS må være i overensstemmelse med Avtalens Protokoll 47 (S.v. 1 s. 186).

EØS-regelverket for vin, som er basert på EFs regelverk, inngår i avtalen i form av en protokoll (Protokoll 47). Norge kan for nasjonal omsetning benytte eksisterende regelverk for vin og brennevin. For handelen med EF og mellom EFTA-landene må kravene i EØS-regelverk legges til grunn slik det er fastlagt i forhandlingene, ref. vedlegget til Protokoll 47. Sveits og Østerrike, som vinproduserende land i EFTA, kan derfor for den nasjonale omsetning beholde de tradisjonelle fremstillingsmetoder som er nedfelt i nasjonale bestemmelser.

Flaskestørrelsene som blir brukt av A/S Vinmonopolet ved tapping av vin og brennevin er ikke i overensstemmelse med de flaskestørrelser som vil bli tillatt i henhold til EØS-regelverket. Det er oppnådd en fire års overgangstid frem til 31. desember 1996 for tilpassing av flaskestørrelser.

Den norske ølloven inneholder en bestemmelse om at øl brygget på andre materialer enn vann, malt, humle og gjær ikke tillates innført uten særskilt samtykke. Det er etter ølloven gitt forskrifter som setter krav til påfyllingsrominnholdet og merking av øl. Innførselsrestriksjonen antas å stride mot EØS-avtalens Artikkel 11. Det tas imidlertid sikte på å opprettholde krav til merking av skattekasse/alkoholinnhold.

Oppsummering

Lover, forskrifter og standarder er forskjellige fra land til land. EF har en omfattende lovgivning for å lette produktomsetningen. Denne lovgivningen vil i hovedsak inngå i det felles EØS-regelverk og danne grunnlag for fri omsettelighet av varer innenfor EØS-området. EØS-avtalens Vedlegg II omfatter nærmere 650 rettsakter. Et stort antall er innen næringsmidler (150), kjemikalier (50), kjøretøy (47) og traktorer (37).

Med EØS-avtalen vil nasjonale regler for klassifisering, pakking og merking av farlige kjemiske stoffer og produkter kunne videreføres fram til 1995. Målsettingen er felles regler

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

fra 1. januar 1995, men det vil fortsatt være adgang til å videreføre nasjonal lovgivning etter dette tidspunkt.

For kjøretøy vil EF ha tilnærmet samme utslippsnivå som Norge for lette kjøretøy under 2,5 tonn fra 1. januar 1995. For tunge kjøretøy (totalvekt over 3,5 tonn) har EF vedtatt nye krav i to trinn, fra 1. oktober 1993 og 1. oktober 1996. I Norge vil det fra samme tidspunkt bli innført tilsvarende krav.

På sentrale områder som kjemikalier, legemidler, næringsmidler og kjøretøy, blir produktkravene i EF fastsatt i det harmoniserte regelverket.

På andre viktige områder som maskiner, byggevarer og teleutstyr har EF valgt å utarbeide rammedirektiver. Det blir her overlatt til de europeiske standardiseringsorganisasjonene å utarbeide de tekniske spesifikasjonene og produktkravene. På disse områdene vil det innenfor EØS være fri omsetning på grunnlag av de europeiske standardene. EØS-samarbeidet medfører at norske og øvrige EF-TA-lands produsenter kan benytte «CE-merket» på sine produkter, og dermed være sikret fri adgang til markedene i hele EØS-området.

Gjennom EØS-avtalen vil det bli innledet et nært samarbeid om nytt felles regelverk. Ved utarbeidelse av nye bestemmelser vil det bli lagt vekt på at forslagene bygger på et høyt beskyttelsesnivå. «Føre var»-prinsippet er også slått fast i EØS-avtalens innledning.

4.9 PRODUKTANSVAR

EØS-avtalens art. 23 viser til Avtalens Vedlegg III (S.v. 1 s. 269) vedrørende reglene for produktansvar. Lov av 23. desember 1988 nr. 104 om produktansvar (Produktansvarsloven) bygger på EF-direktivet om produktansvar, Rdir 85/374 (14). Enkelte justeringer er likevel nødvendige. Bl.a. må det innføres en selvrisiko for tingsskader samt kortere foreldelsesfrister. Betydningen for skadelidte av disse endringer reduseres ved at skadelidte ved siden av loven gis adgang til å påberope seg det ulovfestede skyldansvar.

EØS-avtalen vil føre til opphevelse av importøransvaret for import fra land innen EØS etterhvert som landene ratifiserer *Lugano-konvensjonen* om anerkjennelse og fullbyrdelse av sivile dommer. Lugano-konvensjonen vil ventelig bli ratifisert av Norge i løpet av 1992, og den gjør det mulig for skadelidte å få en dom mot en produsent i et annet EØS-land anerkjent og fyllbyrdet i produsentens hjemland, slik at det blir unødvendig å trekke importøren til ansvar.

4.10 ENERGI

4.10.1 Beskrivelse av saksfelt, herunder EFs regelverk

Norske energiresurser i EØS-sammenheng

Innledning

Norges energiresurser er betydelige i vest-europeisk målestokk. Oljeproduksjonen, som har nådd 2 mill. fat pr. dag, utgjør over 40 pst. av Vest-Europas samlede oljeutvinning. Gassproduksjonen på 26 mrd. m³ pr. år dekker i dag 12 pst. av Vest-Europas gassforbruk eller en tredjedel av EF-områdetets gassimport fra land utenfor EF. Inngåtte kontraktsforpliktelser kan bringe de norske gassleveranser opp i ca. 45 mrd. m³ årlig rundt århundreskiftet.

Vannkraften er fortsatt ryggraden i den innenlandske energiforsyning. Den utgjør nærmere en fjerdedel av Vest-Europas vannkraftproduksjon. Normalt eksporteres tilfeldig kraft til våre naboland. Eksportvolumet avhenger særlig av tilsigsforholdene.

Samlet utgjør norsk energiproduksjon vel 15 pst. av primær energiproduksjon i Vest-Europa, mens vi har vel 1 pst. av folkemengden. Energiproduksjonen er mer enn 6 ganger vårt innenlandske forbruk. Energoverskuddet går i hovedsak inn i Vest-Europas energiforsyning og er vår viktigste eksportvare.

Med omlag halvparten av Vest-Europas gjenværende påviste petroleumsreserver, har vi et forholdsvis langt tidsperspektiv for virksomheten på sokkelen og særlig for produksjon av gass.

Norges betydelige rolle som energileverandør til Vest-Europa ligger først og fremst i vårt ressursgrunnlag, markedsnærhet og forsyningsikkerhet. Våre energiresurser danner også grunnlaget for viktige eksportindustrier som metallproduksjon, treforedling og petrokjemi. Hovedmarkedet for denne energikrevende vareeksport er også EF-landene. Utviklingen av rammevilkårene for energiforsyningen innenfor EF vil derfor være av stor betydning for Norge.

4.10.2 Energipolitikken innen EF

Energipolitikken i Europa har vært sterkt preget av nasjonale mål og interesser. Mynighetene har spilt en sentral rolle i energiforsyningen, særlig innen kraftsektoren. Energiforsyningens nasjonale karakter innen EF har endret seg lite over årene. Romtraktaten har ingen konkrete mål eller retningslinjer for energipolitikken. Et forslag om å ta inn et eget energikapittel i Romtraktaten fikk ikke tilslutning på EFs Traktatkonferanse i Maastricht i desember 1991. Men EF vil arbeide videre med dette.

I EFs arbeid med det indre marked er energipolitiske problemstillinger skjøvet sterkere frem. Det legges vekt på å integrere energi i det felles marked. Ved å skape mer likartede konkurranseforhold for produksjon og markedsføring av energi, forventer EF en mer rasjonell ressursutnytting og økonomiske gevinster for Fellesskapet. Bedret transittdag, nedbygging av monopolordninger og handelshindre samt harmonisering av energiavgifter er av de forhold som oppmerksomheten rettes mot.

Romatraktaten har flere bestemmelser som kan komme til anvendelse på energiområdet. Det gjelder bl.a. det generelle forbud mot forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet. Videre gjelder det konkurranseregler, regler for statsstøtte, og avvikling av restriksjoner på handelen mellom landene. Bestemmelsene er imidlertid for en stor del av generell og prinsipiell karakter og gir ikke uten videre klare svar på de praktiske problemstillinger.

Restriksjoner på handelen med energi, og spesielt de legale monopolers rolle i eksport/importammenheng, er ett av de områder EF-kommisjonen har tatt opp med medlemslandene med utgangspunkt i Romatraktatens artikler 30 og 31. Det er EF-kommisjonens syn at slike monopolordninger er uforenlig med EF-traktaten, og Kommisjonen har bedt berørte medlemsland fremlegge nærmere opplysninger og merknader.

EF har i tillegg en del spesielle energidirektiver og forordninger, jf. nedenfor.

4.10.3 Spesielle forordninger og direktiver for energisektoren

9 EF-forordninger og direktiver på energiområdet inngår i EØS-avtalen gjennom Avtalens Vedlegg IV (S.v. 1 s. 270). De fleste av disse EØS-forpliktelsene er basert på direktiver som ble vedtatt i 1970-årene for å møte den usikkerhet som oppsto rundt oljeforsyningen til Vest-Europa. Disse forpliktelsene får ingen betydning for norsk energipolitikk. Enkelte EØS-forpliktelser motsvarer tre direktiver som ble vedtatt i 1990/91. Dette regelverk må ses som et ledd i EF-kommisjonens arbeid for å integrere energisektoren i det indre marked. Heller ikke disse deler av EØS-avtalen får særlig innvirkning på norsk energipolitikk og energiforsyning.

Direktivet for offentlige innkjøp Rdir 90/531 (27) som også inngår i EØS-avtalen, anses ikke som et energidirektiv, men omfatter innkjøp til petroleums- og kraftsektoren. De nevnte forordninger/direktiver er gitt en kort omtale i det etterfølgende, innkjøpsdirektivet bare forsåvidt det berører energisektoren.

Rfo 72/1056 (28) endret ved Rfo 76/1215 (29) omhandler innrapportering til Kommisjonen av planlagte investeringer av interesse for fellesmarkedet innenfor olje-, gass- og elektrisitetsektorene. Bakgrunnen for forordningen er Kommisjonens ønske om å kunne følge med i de investeringer som planlegges i energisektoren. Innrapporteringene er av teknisk-statistisk karakter og gir ikke Kommisjonen adgang til å gripe inn i den planlegging og utbygging som foregår i medlemslandene.

Rdir 75/405 (30) omhandler begrensning av bruk av mineralolje i kraftverk. Direktivet må ses på bakgrunn av situasjonen på oljemarkedet i 1970-årene. Formålet er å sikre el-forsyningen innen fellesmarkedet, men samtidig begrense anvendelsen av olje for kraftproduksjon. Bygging av nye kraftverk eller ombygging av gamle som utelukkende eller i hovedsak skal baseres på olje, krever godkjenning av myndighetene.

Med vår tilgang på vannkraft har olje ikke framstått som noe reelt alternativt brensel for el-produksjon. Direktivets krav om at oljefyrt kraftverk må ha godkjenning fra myndighetene ivaretas av konsesjonsloven.

Rdir 76/491 (31) omhandler informasjon og konsultasjon vedrørende priser på råolje og mineraloljeprodukter. Direktivet søker å fremme større gjennomsiktighet mht omkostninger og priser på råolje og mineraloljeprodukter. Kunnskap om forsyningsforhold og priser anses som et grunnleggende element i et integrert energimarked.

Rdir 78/170 (32) og 82/885 (33) omhandler ytelsen i varmereproduserende anlegg i industribygg. Med bakgrunn i oljekrisen vedtok EFs Råd i 1974 en ny strategi med sikte på å redusere veksten i energiforbruket uten at den økonomiske og samfunnsmessige utvikling ble negativt berørt. Direktivet er en oppfølging av dette. Formålet er å bidra til energisparing i nye varmereproduserende anlegg som brukes til romoppvarming og produksjon av varmt vann.

Vi har i dag ingen kvantitative krav til varmereproduserende anlegg og heller ikke kontroll av ytelsen ved installasjon. Avtalen innebærer at krav om ytelse i varmereproduserende anlegg vil måtte tas inn i norsk regelverk.

Rfo 79/1893 (34) omhandler registrering av import av råolje og/eller mineraloljeprodukter. Forordningens siktemål er å bidra til å sikre fellesskapet forsyning av råolje og/eller mineraloljeprodukter til stabile priser. Forordningens virkeområde er imidlertid begrenset til innsamling av statistisk materiale.

Rdir 85/536 (35) og Rdir 87/441 (36) omhandler råoljebesparing ved anvendelse av erstatningsbrennstoff-komponenter i bensin. Di-

rektivenes formål er å begrense importen av råolje ved at medlemslandene ikke hemmer produksjon, markedsføring eller den frie omsetning av bensinblandinger som inneholder organiske oksygenater. Bruk av erstatningskomponenter kan redusere eller fjerne tilsetning av bly i bensinen. Direktivene vil ha liten eller ingen praktisk betydning for norske forhold.

Rdir 90/547 (37) omhandler transitt over høyspentnettet. En lettere adgang til transitt gjennom høyspentnettet innen EF er ment som et skritt mot et integrert kraftmarked. Men det forutsettes at det også tas hensyn til forsyningssikkerhet, miljø og kraftsektorens særpreg.

De transittrettigheter og plikter som er hjemlet i direktivet er begrenset til kraftselskaper som selv eier deler av det høyspente overføringsnett i medlemslandene. De aktuelle selskaper er ført opp i direktivet. Med vår geografiske beliggenhet kan Norge neppe være aktuelt som et transittland i egentlig forstand. Men ved eksport og import av kraft vil det norske høyspentnett inngå som en del av det samlede overføringssystem fram til den utenlandske kraftkjøper/selger.

Etter omorganisering av Statkraft er hovednettet (sentralnettet) med utenlandsforbindelser blitt skilt ut i et eget nettselskap organisert som statsforetak. Som eier med driftsansvar for det overføringsnettet som omfattes av transittdirektivet, er det naturlig at nettselskapet utpekes som «ansvarlig» transittselskap i Norge.

Ved tiltredelse til EØS-avtalen påtar norske myndigheter seg bl.a. en forpliktelse til å treffe de tiltak som er nødvendige for å følge opp transittdirektivet på norsk område. Det vil bli foreslått at hjemmelen for dette legges til den nye energilov.

Rdir 91/296 (38) omhandler transitt av naturgass gjennom hovedledningssystem. Transittdirektivet for naturgass har i hovedsak samme formål og innhold som tilsvarende direktiv for transitt av kraft. Et hovedmål er å bidra til å utvikle et integrert gassmarked ved å lette adgangen for transitt gjennom hovedledningene for naturgass innen EF-området. Ved å knytte sammen hovedrørssystemene i de enkelte land forventes at forsyningssikkerheten for gass bedres og kostnadene reduseres.

Slik direktivet er utformet er det et regelverk for transitt av naturgass i høytrykksrør mellom fordelingsnett. Ilandføringsrør fra sokkelen faller utenfor direktivet. Eierne av ilandføringsrør får derfor hverken transittrettigheter eller plikter etter direktivet.

Rdir 90/377 (39) omhandler prisinnsyn for gass og elektrisitet. Bakgrunnen for direkti-

vet er at det i dag er liten prisgjennomsiktighet i energimarkedene i EF. Dessuten er regler og praksis på dette området forskjellig i EF-landene. Dette virker hemmende på utviklingen av et indre energimarked i fellesmarkedet og kan gi grunnlag for skjult statsstøtte.

Direktivets formål er å øke innsynet i de priser ulike forbrukergrupper betaler for gass og elektrisitet. Dette forventes å øke prisbevisstheten ved kjøp av elektrisitet og gass.

Det vises samtidig forståelse for at den prisen mange industrier betaler for energi, kan være en viktig faktor for industriens konkurransevne. Opplysningene må derfor behandles fortrolig.

I følge direktivet skal de selskaper som leverer gass eller elektrisitet til sluttforbrukere i industrien innrapportere priser og salgsbetingelser, gjeldende prissystem og oversikt over forbrukere og de leverte mengder energi. Opplysningene skal kun rapporteres fra et utvalg representative geografiske områder. Visse leveranser er unntatt fra rapporteringsplikten.

For naturgass omfatter rapporteringsplikten ikke leveranser til industrikunder når distribusjonen skjer i rørledninger. Direktivet gjelder videre bare for markeder som er mer enn fem år gamle og kun i de tilfeller der det er minst tre forbrukere innen hver gruppe. Forbrukere som benytter gass i kraftproduksjon eller som råstoff (f.eks. petrokjemisk industri) er unntatt fra direktivet. Det samme gjelder alle forbrukere som bruker mer enn ca. 1 mrd. m³ gass årlig.

Direktivet antas å få liten praktisk betydning når det gjelder rapportering av innenlandske gasspriser i Norge.

Kraftprisene i Norge fremgår i dag i det alt vesentlige av offentlige tariffer. I praksis går prisåpenheten atskillig lengre enn det som kreves i EFs direktiv. Direktivet vil derfor ikke føre til at det gis mer detaljerte opplysninger om norske kraftpriser enn det som er offentlig tilgjengelig i dag.

Rdir 90/531 (27) omhandler offentlig innkjøp i vann-, energi-, transport- og telekommunikasjonssektoren. Disse sektorer har så langt ikke vært gjenstand for felles regelverk og omtales derfor som de ekskluderte sektorer.

I Norge utgjør petroleumsvirksomheten det viktigste området som kommer inn under direktivet for de ekskluderte sektorer. Kraftforsyningen kommer også inn under direktivet.

Norge har gjennom årene bygget opp en industri som i dag har betydelig kapasitet og kompetanse mht. leveranser til virksomheten på sokkelen. Med den åpne markedspolitikk

vi har ført, har petroleumssektoren vært sterkt eksponert for konkurranse utenfra. Dette forhold har bidratt til å styrke konkurranseevnen innenfor norsk petroleumsrettet industri. Reelle og likeverdige konkurranseforhold på alle offshoremærker innenfor EØS forventes å gi økte muligheter for norsk industri.

4.10.4 Viktige spørsmål i forhandlingene

Da EF i dag ikke har noen felles energipolitikk, har energisektoren ikke hatt noen framtreddende plass i EØS-forhandlingene. EØS-avtalen innebærer ikke at det legges opp til en felles energipolitikk.

Beredskapstiltak for å møte oljeforsyningskriser i fredstid har imidlertid vært gjenstand for omfattende drøftinger mellom EFTA-landene og EF. I likhet med de fleste EFTA- og EF-land deltar Norge i Det internasjonale energibyrås (IEAs) beredskapssystem, men under særskilt avtale. Hovedpunktet i avtalen er at Norges bidrag til IEAs fordelingsprogram i en krisesituasjon ikke iverksettes automatisk, men krever beslutning av norske myndigheter. EF-landene har et beredskapssystem som er lagt nær opp til IEAs beredskapsordning. Under EØS-forhandlingene har EF gått inn for at EFs beredskapssystem av prinsipielle grunner burde legges til grunn for EØS. EFTAs standpunkt har vært at EFs beredskapsdirektiver ikke er relevante for en EØS-avtale. Resultatet ble at EF frafalt sitt krav. EFs seks beredskapsdirektiver for å møte en oljekrise i fredstid er derfor ikke en del av EØS-avtalen.

I forhandlingene om offentlig innkjøp i de ekskluderte sektorer (energi, vann, telekommunikasjon og transport) har en fra norsk side vært særlig opptatt av petroleumssektoren.

4.10.5 Forhandlingsresultat

En vurdering av EØS-avtalens innvirkning på norsk energipolitikk bør omfatte både de spesielle energidirektiver og forordninger som inngår i Avtalen, og en del av Avtalens generelle bestemmelser som også kan komme til anvendelse på energiområdet.

Generelle bestemmelser i EØS-avtalen som kan anvendes på energisektoren.

En rekke bestemmelser i EØS-avtalen som angår markeds- og konkurranseforhold kan komme til anvendelse på energiområdet. Det gjelder i første rekke Avtalens Artikkel 4 (S.v. 1, s. 11) med generelt forbud mot forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet, Avtalens artikler 11 og 12 som forbyr kvantitative

begrensninger på import og eksport og alle tiltak med tilsvarende virkning, Avtalens Artikkel 16 som innebærer at statlige handelsmonopoler ikke skal kunne forskjellsbehandle på grunnlag av nasjonalitet, bestemmelsene om fri etableringsrett og frie kapitalbevegelser samt prinsippet om nasjonal behandling ved selskapsinvesteringer, nedfelt i artiklene 31, 34, 40 og 124, konkurransereglene i Avtalens artikler 53-60 og statsstøttebestemmelsene i Avtalens artikler 61-64. Bestemmelsene omtales bare i den grad de berører energisektoren.

Petroleumssektoren

Innen petroleumssektoren har norske oljeselskaper tidligere hatt enkelte lettelser og fordeler i forhold til utenlandske selskaper. Utenlandske oljeselskaper har måttet dekke leteomkostninger også for den statlige deltakelse. Når staten har økt sin andel ved drivverdige funn, har utenlandske selskaper fått redusert sin andel, noe norske selskaper i visse tilfeller har sluppet. Disse former for forskjellsbehandling er nå opphørt, og dagens praksis på dette område reiser ingen problemer i forhold til EØS-avtalen.

Rettighetshaverne eier og disponerer produsert olje og gass som tilfaller dem etter andelene i den enkelte utvinningstillatelse. Særlig når det gjelder gass har det ut fra hensynet til rasjonell ressursutnyttning og kostnader vært stort behov for samordning av produksjon, transport og salg. Det henger sammen med tekniske og transportmessige forhold. For å kunne etablere et rasjonelt opplegg for utvinning, injeksjon og transport av gass fra norsk kontinentalsokkel skal rettighetshaverne samarbeide gjennom Gassforhandlingsutvalget. Vilkårene for salg av gassen innenfor en utvinningstillatelse kan imidlertid variere mellom de enkelte rettighetshavere, dersom de kan oppnå bedre pris for sin andel av gassen, eller de skal bruke gassen i egne anlegg.

Ut fra hensynet til en optimal ressursutnyttning og en fortsatt rasjonell utbygging av norsk sokkel, vil det fra norsk side innenfor EØS-avtalens rammer bli lagt opp til et teknisk/operativt samarbeid om gassdisponering fra norsk sokkel.

Etter lov av 22. mars 1985, nr. 11 om petroleumsvirksomhet (Petroleumsloven) § 48 plikter rettighetshaver bl.a. å ha en organisasjon som er i stand til selvstendig å lede virksomheten fra Norge. Det er lagt særlig vekt på hensynet til effektivt myndighetstilsyn. Bestemmelsen må oppfattes som et krav om at visse beslutninger bør legges nær den fysiske aktivitet av operative og kontroll- og sikker-

hetsmessige grunner. På denne bakgrunn må bestemmelsen kunne opprettholdes.

Innkjøp av varer og tjenester vil bli regulert i særskilt lov og forskrift basert på EØS-regelverket for offentlige innkjøp. Det følger av dette regelverket at innkjøp skal skje på basis av anbudskonkurranse og likebehandling. Dette vil utvide markedsmulighetene for norske leverandører av varer og tjenester til petroleumsvirksomheten i andre land. Det vises til nærmere omtale i kapittel 4.13.

Etter gjeldende bestemmelser kan myndighetene pålegge rettighetshaverne å bruke bestemte baser for gitte felt. De forsyningstjenester basene yter, vil omfattes av regelverket for offentlige innkjøp. Oljeselskapenes kjøp av varer og tjenester fra basene kommer i samme stilling som kjøp av varer og tjenester for øvrig. Da de eksisterende baser er lokalisert med henblikk på å kunne gi en rasjonell og sikker forsyningstjeneste i forhold til de ulike deler av norsk kontinentalsokkel, forventes likevel at bruk av baser i all hovedsak vil bli som i dag.

Forskriftene til Petroleumsloven vil bli gjennomgått med sikte på harmonisering med de endringer som foreslås i loven.

Vannkraftsektoren

Det er et gjennomgående trekk innenfor EFTA-landene og EF at prisene til kraftintensiv industri er betydelig lavere enn prisene til alminnelig forsyning. Forskjeller m.h.t. forbruksmønster og spenningsnivå mellom brukergruppene tilsier da også en prisforskjell. De statskraftkontrakter vi har på dette området skiller seg i denne sammenheng ikke vesentlig fra det vi finner i de andre landene.

Også under en EØS-avtale vil staten ha et ansvar for å ivareta energipolitiske mål knyttet til en sikker og tilstrekkelig energiforsyning. Kraftutveksling med utlandet er i denne sammenheng viktig. Regjeringen har lagt fram forslag om gjennomføringen av utenlandshandelen som ivaretar slike hensyn og som samtidig ivaretar intensjonene i energiloven om et mer effektivt nasjonalt kraftmarked.

Konkurranseretten som er nedfelt i artiklene 53-60 i EØS-avtalen etablerer regler som skal sikre at konkurransen skjer på like vilkår. Bestemmelsene retter seg bl.a. mot avtaler og andre ordninger mellom foretak som kan begrense eller fordreie konkurransen og dermed påvirke samhandelen landene mellom. Reglene tar videre sikte på å hindre misbruk av markedsmakt. De gjelder imidlertid bare i saker der bedrifter fra minst to EØS-land er berørt. Tilsvarende forhold som bare berører bedrifter innenfor samme land be-

handles etter landets egen konkurranselov-givning.

Statsstøttereguleringene er viktige i konkurranse-sammenheng. Med enkelte unntak er statsstøtte uforenlig med EØS-avtalen når den kan føre til konkurransevridning og påvirke samhandelen mellom medlemslandene.

Når det gjelder overvåking og håndhevelse av EØS-avtalens konkurranse-regler og regler for statsstøtte, vises til proposisjonens kapittel 8.

Lov av 14. desember 1917, nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v. (Industrikonsesjonsloven) har i § 2 enkelte bestemmelser som gir myndighetene adgang til å fastsette konsesjonsvilkår som innebærer forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet. Bestemmelsene er ikke forenlige med EØS-avtalen. De har hatt liten praktisk betydning og er ikke i samsvar med målet om en mer markedsbasert kraftomsetning. Det vises til omtale i proposisjonens kapittel 5.

4.10.6 Ressursforvaltning og konsesjons-politikk

Petroleumssektoren

Det norske regelverk for utvinning av olje og gass på kontinentalsokkelen er bygget opp rundt et konsesjonssystem forankret i petroleumsloven. Petroleumsloven omfatter både ressursforvaltning i videste forstand og bestemmelser i tilknytning til konsesjonstil-deling og virksomhet på sokkelen.

Ressursforvaltningen omfatter bl.a. åpning av nye leteområder ut fra en vurdering av ønsket utbyggingstempo, fiskeriinteresser, miljø- og distriktshensyn og samfunnsøkonomisk lønnsomhet. Videre inngår valg av løsninger for feltutbygging og transportsystemer. Ressursforvaltningen er et nasjonalt ansvar som ikke omhandles av EØS-avtalen. Sikkerhetskrav fastsettes også av nasjonale myndighe-ter.

Norsk lovgivning slår fast at retten til under-sjøiske naturforekomster tilligger den norske stat. Det vil fortsatt være opp til nasjonale myndigheter å avgjøre den statlige deltakelse i virksomheten.

Med de store utfordringer vi har stått overfor på norsk sokkel, har det vært viktig å kunne opprettholde bred deltakelse av erfarne og kompetente norske og utenlandske oljeselskaper. Utfordringene fremover vil ikke bli mindre ettersom virksomheten rettes mot prospekter som forventes gradvis å avta i størrelse. De tekniske utfordringer vil øke som følge av leting i de nordligste farvann, boring etter dyptliggende forekomster og delvis manglende infrastruktur. Kostnadseffektiv

teknologi blir da stadig viktigere for en rasjonell ressursutnytting. Mot denne bakgrunn er det ønskelig med en fortsatt bred deltaking på norsk sokkel.

Mulighetene som petroleumsvirksomheten på sokkelen åpnet for norsk næringsutvikling gjorde det til et sentralt mål å bygge opp en bred og konkurransedyktig petroleumsideindustri basert på nasjonale oljeselskaper, en kompetent leverandørindustri og et forskningsmiljø rettet mot utfordringene på norsk sokkel. Norske oljeselskaper har bygget opp en kapasitet, kompetanse og erfaring som gjør at de er fullt konkurransedyktige med utenlandske oljeselskaper på norsk kontinentalsokkel.

Det norske konsesjonssystemet har som utgangspunkt oljeselskapenes søknader. Tildeling skjer ut fra en forvaltningsmessig helhetsvurdering i henhold til kunngjorte kriterier. Virksomheten må foregå på de vilkår som settes i tillatelsen, og forøvrig foregå i samsvar med petroleumsløven og annen norsk lovgivning. Systemet - i hovedsak basert på gjeldende faglige kriterier - vil kunne bli videreført. De relevante hensyn i forhold til EØS-avtalen vil kunne ivaretas innenfor et slikt system.

Enkelte kriterier som er knyttet til søkerens bidrag til å styrke norsk økonomi, bruk av konkurransedyktige norske varer og tjenester m.v. innebærer mulighet for forskjellsbehandling av norske og utenlandske bedrifter. Slike kriterier vil måtte utgå eller gis en form som samsvarer med regelverket i EØS-avtalen. Ovennevnte kriterier må sees i sammenheng med Petroleumsløvens §§ 8, 23 og 54 og tilhørende forskrifter. Med den vekt en i konsesjonssammenheng legger på teknologisk kompetanse til å møte utfordringene på norsk sokkel, vil oljeselskapene fortsatt dra fordel av industri- og forskningssamarbeid som styrker deres kompetanse i forhold til oppgavene på norsk sokkel. De endringer som vil bli foretatt i regelverket, vil ha begrenset betydning for hovedlinjen ved tildeling av utvinningstillatelser på norsk sokkel.

Hel eller delvis overdragelse av en tillatelse, eller annen interesseoverføring som kan gi bestemmende innflytelse over selskapet, krever samtykke av Olje- og energidepartementet. Bestemmelsen strider ikke mot prinsippene i EØS-avtalen.

Regelverket for offentlige innkjøp inneholder en særbestemmelse som berører konsesjonssystemet på sokkelen. Etter denne særbestemmelse kan oljeselskaper fritas for en nærmere angitt detaljert innkjøpsprosedyre dersom konsesjonstildelingen skjer på et objektivt grunnlag og myndighetene ikke har

mulighet for å påvirke oljeselskapenes innkjøpspolitikk gjennom sin konsesjonstildeling. Unntakene gjelder imidlertid bare prosedyrer. Oljeselskapene må også under den alternative ordning oppfylle kravene om likebehandling av konkurrerende anbydere innenfor EØS.

Adgangen til å søke om å benytte særbestemmelsen er ikke tidsbegrenset. Norske myndigheter har hittil ikke funnet grunnlag for å søke om unntak fra de EØS-bestemmelser som motsvarer innkjøpsdirektivets mer detaljerte regelverk. Saken vil bl.a. bli vurdert på bakgrunn av de ordninger som blir etablert på andre lands sokler og ut fra de krav som vil bli stilt til konsesjonssystemet.

EF-kommisjonen fremla 25. mars d.å. et forslag til direktiv om konsesjonstildelinger i olje- og gasssektoren. Forslaget legger til grunn at konsesjonstildeling skal skje på grunnlag av likebehandling, uansett selskapenes nasjonalitet og om de er statlige eller private.

Forslaget skal på vanlig måte behandles av EF's organer. Det er usikkert når et slikt direktiv vil være ferdigbehandlet, og det er også usikkert hvordan det endelige innhold vil bli, dersom det vedtas. Når EØS-avtalen trer i kraft, vil forslaget bli drøftet i EØS-komiteen i henhold til Avtalens regler om informasjon og rådslagning. Forslaget må vedtas med enstemmighet i EØS-komiteen for å bli EØS-regler.

Vannkraft

Kraftforsyningens hovedmål er å skaffe tilstrekkelig og sikker krafttilgang til lavest mulige kostnader og å effektivisere kraftmarkedet. Det legges vekt på å sikre kraftkrevende industri og treforedling tilstrekkelig tilgang på kraft på konkurransedyktige vilkår. Hovedmålet med eksport og import av kraft er å sikre en god utnytting av vannkraftsystemet i Norge.

Ressursforvaltningen omfatter alle forhold av betydning for utnyttningen av vårt vannkraftpotensial, utforming av regulerings- og produksjonsanlegg, trasévalg for kraftlinjer og ulike vilkår knyttet til en utbygging. Ressursforvaltningen er et nasjonalt ansvar som tilligger statlige myndigheter. Dette forhold berøres ikke av EØS-avtalen.

Konsesjonslovgivningen for vannfall omfatter, sammen med plan- og bygningslovgivningen, både ressursforvaltning i videstående og konsesjonsbestemmelser i tilknytning til konkrete erverv eller leie av fallrettigheter, kraftanlegg m.v.

Hovedtrekkene i konsesjonsbestemmelsene for vannfall vil kunne opprettholdes innenfor rammen av EØS-avtalen. Staten vil

fortsatt ha forkjøpsrett ved erverv av eiendomsrett til vannfall. Erhverv av eiendomsrett eller bruksrett til vannfall over en viss størrelse vil kreve konsesjon. Det vil også kreves konsesjon for overdragelse av slike rettigheter. Statens rett til hjemfall berøres heller ikke av EØS-avtalen.

Ved overdragelse av vannfall har staten idag forkjøpsrett til vannfall som tidligere ikke er konsesjonsbehandlet. I kommunale og fylkeskommunale selskaper med kraftverk basert på konsesjon uten tidsbegrensning, vil salg av mer enn 20 pst. av aksjekapitalen til én kjøper gi staten rett til å kreve hjemfall for den aktuelle aksjepost. Ved samlet salg av mer enn 1/3 av aksjekapitalen kan staten sette tidsbegrensning i konsesjonen for erverv av vannfallet selv om den opprinnelige konsesjon var gitt på ubegrenset tid. Dette innebærer hjemfall av fallrettighetene. Det vil bli foreslått å utvide statens forkjøpsrett til også å omfatte videre overdragelse av vannfall i kommunalt og fylkeskommunalt eie selv om konsesjon er gitt på ubegrenset tid. Forutsetningen er at overdragelsen ville omfatte en tredel eller mer av aksjekapitalen.

Gjeldende konsesjonslov inneholder enkelte bestemmelser som innebærer forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet. Flere av bestemmelsene må ses på bakgrunn av forholdene da konsesjonslovene ble laget. Dette gjelder bl.a. forskjellsbehandling av norske og utenlandske selskaper for kjøp av aksjer i selskaper som har rettigheter etter konsesjonsloven. Videre gjelder det krav om nasjonalitet for personer som sitter i selskapers styre, og om at styret skal ha sete i Norge. Dessuten finnes enkelte andre regler som forskjellsbehandler personers rettigheter på grunnlag av nasjonalitet.

De fleste lovendringer som er aktuelle for å ivareta hensynet til likebehandling, svekker ikke statens mulighet for styring og kontroll over de nasjonale ressurser. For endring av norske lovbestemmelser som regulerer utenlandsk eierskap i fast eiendom eller rettigheter i fast eiendom, har Norge fått en overgangsperiode på 2 år, dvs. fram til 1. januar 1995. Det vises til nærmere omtale i kapittel 5.

Av kraftforsyningsens samlede produksjonskapasitet eies i dag omlag 30 pst. av staten, 55 pst. av kommuner og fylkeskommuner og 15 pst. av industriselskaper m.v. Privateide kraftverk med konsesjon etter 1917 hjemfaller til staten. Produksjonskapasiteten ved slike verk utgjør 10 pst. av landets samlede kraftproduksjonspotensial. Det sterke offentlige eierskap er ikke i strid med EØS-avtalens prinsipper.

Oppsummering

Vår stilling som energileverandør i Vest-Europa ligger først og fremst i vårt ressursgrunnlag, markedsnærhet og forsyningssikkerhet. Den økende vekt på miljøhensyn har åpnet nye muligheter for leveranser av norsk gass til EF. Et tettere og mer forpliktende økonomisk samarbeid vil kunne bidra til ytterligere å befeste vår posisjon som energileverandør til Vest-Europa. De friere etableringsforhold innen EØS må også forventes å bedre mulighetene for norsk nedstrømsvirksomhet og samarbeidskonstellasjoner med særlig interesse på bakgrunn av et ekspanderende europeiske gassmarked.

De felles informasjons- og rådslagningsprosedyrer i EØS vil gi oss bedre innsikt og påvirkningsmuligheter. Dette er av betydning for våre interesser som betydelig energieksportør til EØS-området og fordi vi ennå befinner oss på et tidlig stadium i utviklingen mot en mer samordnet energipolitikk og integrerte energimarkeder.

4.11 KULL OG STÅL

EF har gjennom traktaten for det Europeiske kull og stålfelleskap (EKSF) et sett av særskilte bestemmelser for kull og stålindustrien. Hovedformålet for EKSF-traktaten er å oppnå et felles marked for de produkter som hører inn under traktatens virkefelt. Norge har siden 1973 hatt en separat frihandelsavtale med EKSF som i betydelig grad har medført like markedsvilkår mellom Norge og Fellesskapet på disse områder. Flere områder i EKSF-traktaten har likevel vært holdt utenom den bilaterale frihandelsavtalen. I tillegg har EF en egen kode med statsstøttebestemmelser for stålsektoren. EKSF-traktaten vil utløpe i år 2002. Kull og stålsektoren vil etter dette bli fullt integrert i det ordinære regelverk i EF.

Norge hadde frem til 1989 en ordning med årlige brevvekslinger med EKSF som regulerte vår stålhandel med Fellesskapet og som innebar frivillige eksportbegrensninger. Denne reguleringen hang sammen med de kriseregulerings tiltak EF selv gjennomførte i sitt interne stålmarked. Det er lite sannsynlig at EFs interne krisetiltak og korresponderende brevveksling med handelspartnere vil bli iverksatt igjen.

Statsstøtteregulverket på kull og stål dekkes av artiklene 4, 54 og 95 i Kull og stålavtalen (EKSF). Dette regelverket var en forløper til Romatraktaten. Kommisjonen har på dette området mer vidtgående fullmakter enn på det statsstøtteområdet som er dekket i Roma-

traktaten. EKSF-regelverkets artikkel 4 innebærer at bl.a. statsstøtte til Kull- og stålsektoren er uforenlig med fellesmarkedet. EKSFs artikkel 54 åpner likevel for at det kan gis lån eller garantier til den samme sektor.

EKSFs artikkel 95 åpner for støtte for å realisere fellesskapets mål. Med hjemmel i artikkel 95 har Kommissjonen utarbeidet et mer detaljert avledet regelverk hva angår unntak (CD No 3855/91/ECSC). Unntakene omfatter FoU-støtte og støtte til miljøtiltak, når støtten er i samsvar med EFs generelle statsstøtteregelverk for FoU og miljø. Videre kan det, under visse betingelser, gis støtte i forbindelse med nedlegging av produksjonsenheter. I EØS-avtalen er det vist til disse bestemmelsene i Protokoll 14, Artikkel 5.

Stål som ikke omfattes av EKSF-traktaten (bl.a. stålrør, wire, stenger, «cold-rolling» og «-forming»), omfattes av Romatraktatens artikler om statsstøtte. (Se kapittel 4.12 om Statsstøtte). Det vil her vurderes i hvilken grad aktiviteten er integrert i annen stålproduksjon. Hvis faren er stor for at støtten indirekte kan representere en subsidiering av produksjon som omfattes av EKSF-traktaten, håndheves artikkel 92 i Romatraktaten særlig strengt. Etter Avtalens Vedlegg XV skal EFTAAs overvåkingsorgan ta tilbørlig hensyn til Kommissjonens avledede regelverk på dette området når den overvåker EFTA-landenes etterlevelse av statsstøttereglene.

Tendensen innen EF er at kull og stålsektoren i økende grad behandles på linje med andre industrisektorer. I praksis vil dette bety redusert anvendelse av spesialbestemmelser i EKSF. EF har likevel valgt å opprettholde EKSF-traktaten og de fleste av de arrangementer som er knyttet til denne fram til traktatens utløp i 2002. For både EFTA og EF var det derfor naturlig å utvide samarbeidet for å sikre sammenfallende markedsvilkår på kull- og stålområdet i EØS.

De viktigste spørsmål i forhandlingene på kull- og stålområdet har vært konkurransebestemmelsene, herunder anti-dumping, statsstøtteregler for stålindustrien, eksportrestriksjoner på jern- og stålskrapp, importlisensiering og utvidet statistisk samarbeide.

I tillegg til de nevnte saksområder har man drøftet forholdet mellom de særskilte regler på kull- og stålområdet og den øvrige EØS-avtale. Her vil utgangspunktet være at EØS-avtalens bestemmelser også vil gjelde for kull- og stålprodukter. I tillegg vil en egen protokoll (Protokoll 14) med spesielle bestemmelser for kull- og stålprodukter gjelde (S.v. 1 s. 155). De regler som finnes i de nåværende bilaterale frihandelsavtaler mellom EFTA-landene og EKSF vil ikke bli berørt såfremt det

ikke er fastlagt i protokollen. Dette gjelder i hovedsak spesielle bestemmelser knyttet til offentliggjøring av priser på stålprodukter som vi har i vår frihandelsavtale med EKSF. Disse bestemmelsene korresponderer i vesentlig grad med de samme bestemmelser i EKSF-traktaten, dvs. de ordninger som gjelder i EF internt. Prisbestemmelsene i vår frihandelsavtale med EKSF har hatt liten praktisk betydning de senere år.

EF har i EKSF-traktaten egne konkurransebestemmelser innenfor kull- og stålsektoren. Man har i EØS-forhandlingene kommet frem til sammenfallende bestemmelser i en egen protokoll i EØS-avtalen, jf. Protokoll 25 (S.V.I, s. 170). Den generelle bestemmelse i EØS-avtalen om avståelse fra bruk av anti-dumpingtiltak (Avtalens Artikkel 26 og Protokoll 13) vil også gjelde på kull- og stålområdet.

Et eget sett med regler for statsstøtte til stålindustrien vil gjelde innenfor EØS-området.

Spørsmålet om avvikling av kvantitative eksportrestriksjoner på jern- og stålskrapp ble reist fra EFs side under forhandlingene. EF-landene har i prinsippet hatt et internt forbud mot dette gjennom EKSF-traktaten, men enkelte av disse landene har fortsatt hatt slike restriksjoner. EFTA-landenes frihandelsavtaler med EKSF har ikke dekket disse eksportbegrensningene. De enkelte EFTA-land, inklusive Norge, har derfor kunnet opprettholde eksportrestriksjoner på dette felt. Øvrige eksportrestriksjoner - fortrinnsvis på skrap fra ikke-jernholdige metaller - ble i 1989 besluttet avvirket gjennom likelydende tilleggsprotokoller til de bilaterale handelsavtalene mellom de enkelte EFTA-land og EF. Noe tilsvarende ble da ikke besluttet for de bilaterale avtaler med EKSF.

Hensikten med restriksjonene har vært å forsyne den skrapforbrukende industri i Norge med råstoff som produseres innenlands. For norsk stålindustri har denne ordningen vært fordelaktig. Det vil imidlertid være mulig å sikre skraptilgang til akseptable priser også ved en avvikling av eksportbegrensningene. En forutsetning er at avviklingen skjer samtidig i øvrige land og spesielt i Sverige og Finland.

Som et ledd i utviklingen av et felles markedsområde for jern- og stål, er det naturlig at også skrap inngår. En avvikling vil også innebære administrative lettelser.

I protokollteksten på kull- og stålområdet er det lagt opp til at de kvantitative restriksjoner på eksport innenfor EØS fjernes. Det innebærer at dagens ordning med restriksjoner på eksport av jern- og stålskrapp avvikes for EØS-området. En slik forandring vil ikke forandre endring av lover eller forskrifter.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

Det legges videre opp til økt utveksling av informasjon om stålmarkedet innenfor EØS. EF har i dag et omfattende internt system for statistisk overvåking av stålmarkedet og stålindustrien. En slik informasjonsutveksling er ikke en del av de eksisterende frihandelsavtaler med EFTA. EF har i forhandlingene om EØS ønsket å utvide samarbeidet på dette området. En opptrappet markedsrapportering vil kunne innebære en viss administrativ byrde for bedriftene. Partene vil som en del av dette utveksle informasjon om betydelige investeringer eller nedbygginger innen stålindustrien. Dette vil langt på vei tilsvare det system Norge deltar i innenfor OECD. Det er i avtalen ikke utformet nærmere bestemmelser på dette området.

Et annet spørsmål i forhandlingene har vært anvendelse av importlisenser og andre administrative ordninger som kan hindre fri varebevegelse. Fra norsk synsvinkel har det vært ønskelig å sikre at slike hindre ikke blir gjort gjeldende i forhold til vår ståleksport til EF. Den importlisensordning EF praktiserer overfor tredjeland omfatter i dag ikke EFTA-landene. Protokoll 14 fastlegger at ingen nye restriksjoner eller hindre av administrativ eller teknisk art skal introduseres i handelen med EKSF-produkter.

Avtalen sikrer sammenfallende markedsvilkår for kull- og stålprodukter innenfor EØS-området. Det er spesielt positivt at antidumping instrumentet erstattes av felles konkurranseregler. Avvikling av eksportrestriksjoner for jern- og stålskrap må sees som en naturlig del av en utvikling i retning av at EKSF-produkter behandles på linje med andre varegrupper i det europeiske marked.

4.12 STATSSTØTTE

4.12.1 Beskrivelse av saksfeltet.

Med statsstøtte menes i denne sammenheng ethvert tiltak som resulterer i en nettooverføring fra offentlige kilder. Felles regelverk begrenser det spillerom konkurrerende land har for bruk av konkurransevridende statsstøtte. Likeledes legger det forholdene til rette for fjerning av bruk av anti-dumpingtiltak. På denne måten skapes mer forutsigbare og like konkurransevilkår. For Norge er det klare fordeler ved et felles regelverk for statsstøtte.

I lys av den nedbygging av tollsatser og andre kvantitative restriksjoner som er foretatt i løpet av de senere tiår, har oppmerksomheten blitt rettet mer mot andre tiltak som kan ha handelsvridende virkning. De fordeler en ønsker å oppnå gjennom økt verdenshandel vil ikke la seg realisere uten et internasjonalt regelverk som bl.a. trekker opp retningslinjer for bruk av statsstøtte.

De andre EØS-landene mottar mer enn 80 pst. av norsk eksport og leverer ca. 60 pst. av norsk import. EØS-regelverket på statsstøtteområdet er derfor en viktig del av rammebetingelsene for norsk næringsliv.

Norge har ikke noe samlet nasjonalt regelverk for bruk av statsstøtte. Innenfor flere nasjonale ordninger er det imidlertid begrensninger på støtteintensitet og/eller mottakere.

4.12.2 EFs regelverk

Regelverket i EF og de prosedyrer som er knyttet til saksfeltet er hjemlet i Romatraktatens artikler 92 og 93. Transportstøtte reguleres innen EF av Romatraktatens artikkel 77, som åpner for mer omfattende støtte til denne sektoren, men er også dekket av artikkel 92 og 93. I tillegg omhandler EKSFs artikler 4, 54 og 95 statsstøtte til kull- og stålsektoren.

Ifølge Romatraktatens artikkel 92 er i utgangspunktet all statsstøtte som vrir eller truer med å vri konkurransen ved å begunstige enkelte foretak eller produksjon av enkelte varer, uforenlig med Fellesmarkedet i den utstrekning støtten påvirker samhandelen mellom medlemsstatene. Artikkelen åpner imidlertid for en rekke unntak.

Støtte av sosial karakter som gis til forbrukere når støtten ytes uten forskjellsbehandling m.h.t. varenes opprinnelse, og støtte for å bøte på skader som skyldes bl.a. naturkatastrofer, tillates (art.92.2).

Artikkel 92.3. åpner for de fleste unntakene:

- Artikkel 92.3.a. gir mulighet for støtte til områder der levestandarden er særlig lav eller der det er alvorlige sysselsettingsproblemer.
- Artikkel 92.3.b. åpner bl.a. for støtte som har til formål å sikre at et viktig prosjekt av felles europeisk interesse kan realiseres.
- Artikkel 92.3.c. gir adgang til støtte for å lette utviklingen av enkelte næringsgrener eller enkelte økonomiske områder. Det meste av støtten som tillates innen EF er akseptert i lys av unntakene i denne bestemmelse.

Artikkel 93 utgjør det rettslige grunnlag for overvåking og håndhevelse av statsstøtteregelverket i artikkel 92. Artikkelen hjemler en prosedyre hvor Kommisjonen kan ta opp særskilte støtteordninger med et enkelt medlemsland. Gjennom slike bilaterale konsultasjoner kan vedkommende ordning aksepteres, eventuelt med omforente endringer. Dersom det ikke oppnås, vil Kommisjonen kunne gjøre bruk av den formelle prosedyre i artikkel 93. En prosedyre etter denne bestemmelse innledes ved at medlemslandene blir

informert samtidig som en kunngjøring tas inn i EF-Tidende for eventuelle kommentarer fra partene.

Artikkel 93 pålegger i tillegg medlemslandene en notifikasjonsplikt. Det vil si at de er pliktige til å melde all planlagt støtte til Kommisjonen. Medlemslandet kan ikke iverksette et tiltak før Kommisjonen har vurdert om støtten er forenlig med regelverket. Kommisjonen har to måneders frist til å komme med en uttalelse. Ulovlig utbetalt støtte kan kreves tilbakebetalt.

Retten til å pålegge en stat å oppheve eller endre en støtteordning betyr at Kommisjonen har mer omfattende myndighet på statsstøtteområdet enn på en rekke andre områder.

4.12.3 EFs regelverk på statsstøtteområdet.

For å lette gjennomføringen av Romatraktatens artikler 92 og 93, er det med bakgrunn i disse utarbeidet mer detaljerte regler og retningslinjer i form av Rådsdirektiver, meddelelser og brev fra Kommisjonen. Nedenfor følger en nærmere omtale av de mest sentrale av disse.

4.12.4 Regionalstøtte.

I EF er regionalpolitikk et viktig område. Det drives to former for regionalpolitikk:

EF har en felles regionalpolitikk med omfattende støtte fra strukturfondene til perifere og økonomisk svakt utviklede regioner innenfor Fellesskapet. Det har vært en kraftig økning i denne innsatsen siden slutten av 80-tallet. I dag fordeles ca. 100 milliarder kroner pr. år, primært til svakerestilte regioner i EF. Det er lagt opp til at regionalpolitikken skal utgjøre omtrent 25 pst. av EFs totale budsjett i 1993. En vesentlig del av midlene anvendes til infrastrukturtiltak, men også konkrete næringsrettede prosjekter mottar betydelig støtte. Slik EFs regelverk er formulert, omfattes ikke bruk av disse midlene av statsstøtteregelverket. Dette er bekreftet av EF-Domstolen.

I tillegg til Fellesskapets regionalpolitiske tiltak, har alle medlemsland nasjonale regionalpolitiske virkemidler og støtteordninger. Denne del av regionalpolitikken har for de fleste av landene mange likhetspunkter med norsk distriktpolitikk. Lån og tilskudd til investeringer og bedriftsutvikling er viktige støtteformer. Den nasjonale regionalstøtten reguleres av EFs statsstøtteregelverk.

Medlemslandene må notifisere sine nasjonale støtteordninger til Kommisjonen i samsvar med regelverket for statsstøtte. Kommisjonen skal i den forbindelse gjennomføre drøftinger med medlemslandene om såvel

størrelsen av det geografiske virkeområdet som maksimalgrenser for støtteintensiteter. Kommisjonen vurderer i samarbeid med medlemslandene i hvilken grad det skal legges bransjevise restriksjoner på regionalstøtte. Selv om en bedrift mottar både regionalstøtte og annen form for støtte, er det allikevel ikke tillatt å overskride grensene for totalt tillatt regionalstøtte.

Romatraktatens artikkel 92.3.a. og 92.3.c. omhandler ulike regionalpolitiske problemstillinger. Områder som kan motta støtte i henhold til artikkel 92.3.a. er områder hvor levestandarden er særlig lav eller arbeidsledigheten er svært høy i forhold til gjennomsnittet i EF. Artikkel 92.3.c. åpner for støtte ut fra regionale forskjeller i det enkelte land. Artikkelen hjemler derfor regionalstøtte også innenfor de land i EF som har en mer velutviklet økonomi.

Støtteberettigelse etter Artikkel 92.3.a. vurderes primært med utgangspunkt i kjøpekraftjustert BNP pr. innbygger. I regioner hvor kjøpekraftjustert BNP er 75 prosent av gjennomsnittet i EF eller lavere kan slik støtte gis. Maksimal tillatt støtte i et konkret prosjekt er 75 prosent av totalkostnaden. Kommisjonen godtar, på visse betingelser, bruk av driftsstøtte i en overgangsperiode. Støtten skal være begrenset til den aktuelle region. Innenfor EF er det idag først og fremst regioner i Sør-Europa og Irland som oppfyller kriteriene for støtte etter artikkel 92.3.a.

Artikkel 92.3.c. foreskriver en todelt analyse for å fastlegge områder hvor støtte kan være aktuelt. I første analysefase vurderes regionale skjevheter i nasjonal sammenheng. For å kunne yte regionalstøtte må det finnes visse regionale skjevheter i et land. Slik skjevhet i nasjonal sammenheng antas å eksistere i en region dersom:

- bruttonasjonalprodukt pr. innbygger ligger minst 15 prosent under gjennomsnittet i landet, eller
- den strukturelle arbeidsledigheten ligger minst 10 prosent over gjennomsnittet for medlemslandet.

I tillegg til ovennevnte beregnes medlemslandenes relative stilling innen Fellesskapet. Jo bedre et medlemslands situasjon er sammenlignet med gjennomsnittet i EF, desto større må de interne skjevhetene i landet være for at regionalstøtte i utgangspunktet skal anses berettiget. I denne andre analysefase vurderes ytterligere relevante indikatorer for å gi et mer presist bilde av den sosio-økonomiske situasjon i en region. Dette kan eksem-

pelvis være økonomiske, sysselsettingsmessige, demografiske og geografiske indikatorer. Strategiske vurderinger, f.eks. sikkerhetsmessige forhold, kan også ligge til grunn. Regioner som ikke kvalifiserer til statsstøtte etter EFs hovedkriterier, kan likevel få støtte etter kriteriene i andre analysetrinn.

Denne todelte analysen legges til grunn for fastsettelse av maksimalgrenser for tillatt støtte i den enkelte region. Maksimalgrensene under 92.3.c. vil normalt bli satt betydelig lavere enn under 92.3.a. Støttenivået vil variere etter ulikhetene i de ulike regioner.

4.12.5 Skipsbyggingsstøtte.

Det fastsettes årlig en øvre grense for hvor mye støtte som tillates til skipsbygging innen EF. Maksimalgrensen er i 1992 satt til 9 pst. for kontrakter over 80 mill. NOK og 4,5 pst. for mindre kontrakter. Den gjelder summen av alle former for produksjonsstøtte, herunder støtte til dekning av tap, samt støtte som ytes indirekte gjennom tredjepart. Maksimalgrensen gjelder ikke bare produksjonsstøtte, men også sektorstøtte, generell støtte og regionalstøtte. Dersom flere verft i medlemslandene konkurrerer om samme kontrakt, kan et medlemsland forlange at all relevant støtte rapporteres til Kommisjonen. Hvis kun verft innen EF konkurrerer om et oppdrag, skal la-veste støtteintensitet i de konkurrerende anbud benyttes for alle parter. Intensiteten kan heves til maksimumssats i de tilfeller hvor konkurrenter utenom EF er med i konkurransen om kontrakten. Maksimalgrensen inkluderer ikke støtte gitt i form av kreditt til bygging eller ombygging av skip såfremt kredittstøtten er i overensstemmelse med OECDs regler for skipsstøtte. OECDs forståelse vedrørende finansiering av skip tillater for tiden lån på inntil 80 pst. av kontraktsprisen løpende over 8 1/2 år til 8 pst. rente.

Det er ikke tillatt å gi investeringsstøtte til opprettelse av nye skipsverft, eller til investeringer i bestående skipsverft, dersom slik støtte vil kunne øke medlemslandenes skipsbyggingskapasitet. Denne type støtte kan kun gis til reparasjonsverft, og da knyttet til en strukturomlegging som innebærer en reduksjon av den samlede skipsreparasjonskapasitet i det aktuelle medlemsland. Slik støtte kan gis uavhengig av de maksimalsatser som er omtalt foran.

4.12.6 Andre sektorregelverk.

Foruten nevnte regelverk for skipsbygging, har EF sektorregelverk for motorkjøretøy, tekstiler, syntetiske fibre, kull og stål. Kommisjonen er innenfor disse sektorene tilbake-

holden når det gjelder enhver form for investeringsstøtte som vil resultere i økt kapasitet. Det er mulighet for støtte på bestemte vilkår. Det legges stor vekt på at støtten skal stå i forhold til de problemer den er ment å løse. Produksjonsstøtte er i prinsippet ikke tillatt med mindre den gis på vilkår av at mottaker gjennomfører et restruktureringsprogram. Støtten må være begrenset i tid.

4.12.7 Støtte til forskning og utvikling (FoU).

Støtte kan gis på inntil 50 pst. av brutto-kostnadene ved et FoU-prosjekt. Generelt tillates støtte til grunnforskning innen industrien i sterkere grad enn aktiviteter som er knyttet til den markedsmessige lansering av forskningsresultater. Sistnevnte kan med større sannsynlighet forrykke konkurranseforholdene. For små og mellomstore bedrifter tillates støtteelementet å være 10 prosentpoeng høyere enn i andre tilfelle. FoU-programmer må ikke konsentreres om spesifikke sektorer eller bedrifter på en slik måte at de påvirker konkurransen i strid med Fellesskapets interesser.

4.12.8 Støtte av begrenset omfang.

Dersom ikke spesielle forhold gjør seg gjeldende, vil det i regelen ikke bli reist innvendinger mot et støtteprogram der mottaker har færre enn 150 ansatte, og samtidig har en årlig omsetning under 15 mill. ECU (ca. 120 mill. NOK), og hvor minst ett av følgende tre kriterier er oppfylt:

- Støttenivået ved en investering kan ikke overstige 7,5 pst. av investeringsbeløpet.
- Støtten er begrunnet ut fra hensynet til å skape arbeidsplasser, og beløpet ikke er større enn 3000 ECU (ca. 24.000 NOK) pr. arbeidsplass.
- Det totale støttevolum en mottager kan motta ikke overstiger 200 000 ECU (ca 1,6 mill. NOK) i de tilfeller der formålet ikke er spesielle investeringer eller etablering av arbeidsplasser.

Støtte av begrenset omfang notifiseres på et eget forenklet notifikasjonsskjema. Kommisjonens tidsfrist for å godkjenne denne type støtte er 20 virkedager, og ikke to måneder som ellers. Støtte til sektorer som er underlagt eget regelverk (stål, skipsbygging, syntetiske fibre, motorkjøretøy) samt eksportstøtte og driftsstøtte er unntatt fra denne type forenklet vurdering.

EF har flere andre avledete regelverk. Disse regelverkene tar for seg støtte i miløsaker, generelle investeringsprogrammer, støtte til kri-

se- og restruktureringstiltak, arbeidsmarkedsstøtte, akkumulering av støtte, notifika-sjonsprosedyre, innsyn i finansielle forhold mellom myndighetene og offentlige foretak, anvendelse av art. 92 og 93 ved offentlig eierskap, statsgarantier og ulovlig tildelt støtte. Regelverkene gir retningslinjer og begrensninger for såvel type støtte som omfang av støtte innenfor de enkelte områder.

4.12.9 EFTAs regelverk for statsstøtte.

EFTAs regelverk for statsstøtte er nedfelt i artikkel 13 i Stockholmkonvensjonen, og følger i store trekk de samme prinsipper som innen EF. EFTA vedtok i 1988 en omforent fortolkning av artikkel 13 i Stockholmkonvensjonen for å sikre bedre gjennomføring av regelverket. Fortolkningen ga nærmere retningslinjer med hensyn til hva slags støtte og støttenivå som ville være i overensstemmelse med EFTAs regelverk.

En vesentlig forskjell er imidlertid at EF har et langt mer omfattende og konkret regelverk, og et effektivt apparat for overvåking og håndheving. EFTA har ikke opprettet et tilsvarende håndhevingsapparat.

I desember 1989 ga EFTA sin prinsipielle tilslutning til et nytt system for overvåking og håndheving av statsstøtte som har mange likhetstrekk med EFs system. Iverksettelsen ble imidlertid utsatt på grunn av EØS-forhandlingene. Systemet legger opp til at et støttetiltak må vurderes av en uavhengig ekspertgruppe i EFTA før det kan iverksettes. Videre innebærer systemet flertallsavgjørelse for vurdering av om et støttetiltak er i overensstemmelse med regelverket og mulighet for krav om tilbakebetaling av statsstøtte som ikke er i overensstemmelse med regelverket.

4.12.10 Frihandelsavtalen mellom Norge og EF.

Frihandelsavtalen tar, i likhet med Romatraktaten og EFTA-konvensjonen, utgangspunkt i at handelsvridende støtte er uforenlig med avtalen (artikkel 23). Avtaleteksten er ikke ytterligere utdypet. I tolkningen av denne artikkelen legger EF Romatraktatens tilsvarende artikler til grunn.

4.12.11 Viktige spørsmål i forhandlingene.

Nedenfor omtales nærmere de områder som har vært gjenstand for særlig oppmerksomhet i EØS-forhandlingene.

Regionalstøtte.

Norge og EF har mange felles målsettinger i sin regionalpolitikk. De regionale forhold er imidlertid noe forskjellige innenfor EF og i de

nordiske EFTA-landene. I EF er utfordringene særlig knyttet til lavt inntektsnivå og/eller høy arbeidsledighet. Dette gjenspeiles i EFs kriterier for avgrensning av områder der regionalstøtte kan gis, jfr. tidligere omtale. I de nordiske EFTA-land er de regionale utfordringene i større grad knyttet til opprettholdelse av bosetting i tynt befolkete områder. Det har derfor vært viktig for EFTA-landene å få inn i Avtalen kriterier som gjør det mulig å videreføre hovedtrekkene i EFTA-landenes distriktpolitiske støtteordninger innenfor EØS. Det kriteriet som best sikrer dette er lav befolkningstetthet. EFTA fremmet derfor som krav i forhandlingene at lav befolkningstetthet skulle være et selvstendig kriterium for fastsettelse av regionalpolitiske virkeområder.

Strukturfondene er et viktig virkemiddel i EFs regionalpolitikk. Omfanget vil bli ytterligere trappet opp utover i 1990-årene, spesielt i lys av EFs forestående finansreform («Delors-II-pakken»). Støtte fra strukturfondene omfattes ikke av statsstøtteregelverket i EF. EFTA-landene krevde derfor at retningslinjene for bruk av midler fra strukturfondene skulle være i overensstemmelse med regelverket på statsstøtteområdet innenfor EØS.

Skipsbyggingsstøtte.

EFs 7. direktiv for skipsbyggingsstøtte er direkte diskriminerende overfor tredjeland, ved at Kommisjonen kan tillate høyere støttesats for å beholde kontrakter innen EF, enn dersom kun verft fra EF-landene konkurrerer. En akseptering av EFs regelverk var derfor fra EFTAs side betinget av at EFTA landene ikke fikk tredjelandstatus.

Prosjekter av felles interesse.

Ved prosjekter som anses å være viktige for EF som helhet, kan støttesatser utover regelverkets maksimumsgrense tillates ved å benytte et unntak i regelverket som viser til felles interesse (art. 92.3.b. i Romatraktaten). EF vurderer da prosjektet å være såpass viktig at dets realisering oppveier de eventuelle handelsvridende virkninger. Eksempler er Airbus-prosjektet og EUREKA. EFTA-landene var opptatt av at prosjekter av denne kategori ikke måtte få handelsvridende effekt innenfor EØS.

Notifisering, overvåking og håndheving.

EFTA- og EF-landene rapporterer nye støtteordninger og endringer i eksisterende ordninger til sine respektive organisasjoner. Medlemslandene innen EF har ikke innsyn i

notifikasjonene fra andre EF-land, da disse er del av en bilateral prosedyre mellom Kommisjonen og det enkelte medlemsland. Utveksling av notifikasjoner mellom EFTA og EF har vært et tema i forhandlingene. Informasjonen som ligger i disse meldingene kan være av stor betydning for å oppnå økt innsyn i den andre parts behandling av konkrete statsstøttesaker.

Fra norsk side har det under forhandlingene blitt lagt stor vekt på at EFTA må bygge opp et effektivt overvåkings- og håndhevingsapparat med samme myndighet og funksjon som EF-Kommisjonen.

4.12.12 Forhandlingsresultatet

Regelverk

EØS-avtalen fastlegger et felles regelverk for statsstøtte som i hovedsak er basert på eksisterende regelverk i EF og i EFTA. Dette regelverket går fram av EØS-avtalens artikler 61-64, samt av Avtalens Vedlegg XV (S.v. 1 s. 365). Avtalens Protokoll 26 (S.v. 1, s. 171) omtaler rollen til EFTAs Overvåkingsorgan i tilknytning til statsstøtte. Prosedyren for samarbeidet mellom EFTA og EF fremgår av Avtalens Protokoll 27 (S.v. 1, s. 172).

En omfattende gjennomgang av regelverkene på statsstøtteområdet har vist at det bare på få områder har vært behov for presiseringer eller endringer av innholdet, f.eks. i form av felles erklæringer. Den altoverveiende del av norsk praksis vil, med mindre justeringer, være i overensstemmelse med EØS-regelverket. Regelverkene for regionalstøtte, FoU-støtte og «støtte av begrenset omfang» er i denne sammenheng særlig relevante.

Regionalstøtte

I en felleserklæring til Avtalens Artikkel 61.3.c. (S.V.I, s. 415) erklærer partene at en region som ikke finnes berettiget til støtte etter kriteriene i den såkalte første analysefase, der relativ levestandard og arbeidsledighet legges til grunn, kan vurderes ut fra andre kriterier, som lav befolkningstetthet.

Dette kriterium inngår blant flere andre i EFs fortolkning av hva som kan berettige til støtte ved vurdering i annen analysefase. Felleserklæringen innebærer at kriteriet lav befolkningstetthet gis en selvstendig status i EØS. Lav befolkningstetthet er derfor et selvstendig kriterium ved avgrensning av geografiske virkeområder for de distriktpolitiske støtteordningene.

Ingen enkeltordninger innenfor regionalstøtte eller øvrige statsstøtteområder har vært gjenstand for forhandlinger eller godkjenning. EFTAs overvåkingsorgan skal i tillegg

til å vurdere virkeområdet for distriktsstøtten, også vurdere de enkelte virkemidler. Med det gjennomslag EFTA-siden har fått for lav befolkningstetthet som selvstendig kriterium i regionalpolitisk sammenheng, tilfredsstillende forhandlingsresultatet de norske kravene. Dette sikrer at Norge kan videreføre hovedlinjene i dagens distriktsstøtte innenfor EØS.

I en Felleserklæring til Avtalen (S.v. 1 s. 415) slår partene fast at bruk av midler fra EFs strukturfond m.v. skal være i overensstemmelse med EØS-regelverket på statsstøtteområdet. Dermed oppstår ikke den ulikhet at EFTA- og EF-landene har felles regelverk for regionalstøtte på nasjonalt nivå, uten at EFs strukturfond er pålagt tilsvarende begrensninger. EFTA-landene får med dette rettigheter som skaper et klart grunnlag for å ta opp bruk av støtte fra EFs strukturfond i EØS-komiteen.

Prosjekter av felles interesse

I en felles erklæring (S.v. 1 s. 415) vises det til at det skal tas hensyn til den annen part (EFTA-landene) i de tilfeller hvor det er aktuelt for EF å benytte seg av unntaksklausulen i Romatraktatens artikkel 92.3.b. for å realisere prosjekter av «felles interesse». Dette innebærer at bl.a. norske interesser skal tas i betraktning når EF vurderer godkjenning av støtte i henhold til unntaksbestemmelsen.

Skipsbygging

Det ble ikke oppnådd enighet om å inkludere i Avtalen det 7. direktiv om skipsbyggingsstøtte på ikke-diskriminerende basis. Hverken dette eller EFs øvrige avledete regelverk når det gjelder skipsbyggingsstøtte er derfor en del av EØS-avtalen. EF har i en ensidig erklæring (S.v. 1 s. 430) bl.a. uttalt at når det 7. direktiv utløper i slutten av 1993, skal konkurransesituasjonen i hele EØS gjennomgås. Det skal være nær kontakt med EFTA-landene, og målsetningen er å skape vilkår som sikrer mot en vridning av konkurransen. Erklæringen viser til at dette skal ses i lys av reduksjon foretatt i støtte og i forhold til resultater oppnådd i en bredere internasjonal sammenheng.

I en felles erklæring (S.v. 1 s. 415) fremgår det at inntil det 7. direktiv utløper ved utgangen av 1993, skal partene avstå fra å benytte de generelle statsstøtteregler i artikkel 61 på skipsbyggingssektoren. Frem til og med utgangen av 1993 finnes det derfor ikke materielle regler innenfor EØS for støtte til skipsbyggingssektoren. Artikkel 62 nr. 2. om samarbeid mellom EFTAs overvåkingsorgan og EF-kommisjonen for å sikre ensartet overvå-

king av statsstøtte, gjelder imidlertid også for skipsbyggingssektoren.

Institusjonelle forhold.

I henhold til Avtalens Artikkel 62 skal all planlagt og eksisterende støtte være gjenstand for en fortløpende gjennomgang for å sikre at støtten er i overensstemme med regelverket. Artikkelen fastsetter videre at denne gjennomgang skal utføres av henholdsvis EFTAs overvåkingsorgan når det gjelder EFTA-landene og EF-kommisjonen når det gjelder EF-landene. Det vises for øvrig til proposisjonens kapittel 8.

Artikkel 64 omhandler prosedyrene for å sikre ensartet regelanvendelse og håndheving innen EFTA- og EF-pilaren. Den åpner for særlige tiltak som skal oppveie konkurransevridning som følge av at de to pilarers overvåkingsorganer ikke kommer til enighet om hvordan statsstøtteregelverket skal forstås. Det vises til omtalen av Artikkel 64 i proposisjonens kapittel 3, og til proposisjonens kapittel 8, pkt. 8.6.

Norge er idag forpliktet til å notisere til EFTA nye støtteordninger for industrien samt vesentlige endringer i eksisterende ordninger. Notifikasjonene skal være relativt detaljerte og bl.a. inneholde støttenivå, opplysninger om støttemottakere og forventet virkning av støtten. Innenfor EØS vil vi få en utvidet ordning med notifisering til EFTAs overvåkingsorgan. Notifikasjonene til dette organet vil generelt være mer omfattende og detaljerte enn dagens ordninger i EFTA.

Nye ordninger kan iverksettes i Norge først etter at disse er vurdert av Overvåkingsorganet. Normalt vil dette skje innenfor en tidsfrist på to måneder. Dersom støtten skulle være utbetalt før Overvåkingsorganet har fått anledning til å vurdere den, og Overvåkingsorganet finner at den ikke er i overensstemmelse med regelverket, kan organet rette en anmodning til vedkommende land om at ulovlig tildelt støtte kreves tilbakebetalt av den som har fått støtten.

EFTAs overvåkingsorgan og EF-kommisjonen skal informere hverandre gjensidig om iverksetting, håndheving og tolkninger av statsstøtteregelverket gjennom jevnlig møter eller på oppfordring fra en av dem. De skal også med jevne mellomrom utarbeide og utgi rapporter om statsstøtteordningene i de respektive medlemsland. Dette innebærer at Norge kan be EFTAs overvåkingsorgan om å rette en anmodning til Kommisjonen om informasjon om konkrete statsstøttesaker i EF, dersom det er grunn til å anta at reglene ikke etterleves og at norske interesser kan være skadelidende.

Partene skal gjensidig underrette hverandre om undersøkelser som er igangsatt i forbindelse med konkrete statsstøttesaker. Avtalen gir EFTAs overvåkingsorgan rett til å få informasjon i samme omfang og til samme tid som EF-landene i saker som er under granskning i EF. Dette gir både EFTAs overvåkingsorgan, norske myndigheter og norske bedrifter anledning til å gi kommentarer til Kommisjonen i saker hvor det er innledet en undersøkelsesprosedyre. All informasjon behandles konfidensielt, mens avgjørelser i enkeltsaker skal offentliggjøres.

En felleserklæring gir adgang til informasjon om enhver støtteordning innenfor EØS, herunder EFs strukturfond.

Dersom EFTAs overvåkingsorgan underkjenner et støttetiltak, kan et EFTA-land som mener at vedkommende støttetiltak er i overensstemmelse med Avtalens regler, anlegge sak mot Overvåkingsorganet for EFTA-domstolen for å få kjent vedtaket ugyldig. Et EFTA-land kan også anlegge sak for EFTA-domstolen for å få kjent ugyldig vedtak som godkjenner støtte. Nærmere regler om dette finnes i EFTA-avtalen om Overvåkingsorganet og Domstolen, artikkel 36 første ledd.

Artikkel 36 annet ledd og artikkel 37 i EFTA-avtalen om Overvåkingsorganet og Domstolen inneholder også regler som tilsvarende Romatraktatens artikkel 173 annet ledd og artikkel 175. Det er forutsetningen at de tilsvarende bestemmelsene i EFTA-avtalen om Overvåkingsorganet og Domstolen skal praktiseres på samme måte av Overvåkingsorganet og EFTA-domstolen. Dette innebærer at foretak som kan vise at et vedtak av Overvåkingsorganet i en statsstøttesak berører dem direkte og individuelt, kan anlegge sak for EFTA-domstolen for å få omgjort vedtaket. Det foretak som var berettiget til støtte uten å få det, kan således anlegge sak mot Overvåkingsorganet for å få avgjørelsen kjent ugyldig. Dersom et foretak på annen måte er direkte berørt av et støttetiltak, kan også søksmål anlegges.

Den norske stat er ansvarlig for etterlevelsen av EØS-forpliktelsene på norsk territorium. Det vil bli lagt frem et lovforslag som gir staten adgang til å foreta en forhåndsvurdering av om støtte som gis fra regional- og lokalforvaltning m.v. er i samsvar med EØS-forpliktelsene. Videre må det sikres mulighet til å kreve tilbakebetalt ulovlig støtte.

Oppsummering.

Det felles regelverk i EØS gir norske myndigheter og norsk næringsliv muligheter til å sette søkelyset på støtte i andre land, noe som tidligere har vært vanskelig. EØS-avtalen gir

oss i tillegg et håndhevingsapparat som gjør at en klage på antatt utenlandsk handelsvridende statsstøtte kan gi resultater. Et annet viktig resultat er at EF ikke kan benytte sitt regelverk om anti-dumping mot norske varer som er omfattet av EØS-regelverket for statsstøtte. Dette vil gjøre slutt på bruk og trussel om bruk av anti-dumpingtiltak fra EF mot norske industribedrifter.

Statsstøtteregelverket vil få betydning for avtalepartenes regionalpolitikk; for hvilke typer støtte som kan gis, støttenivå og støtteområder. Den altoverveiende del av dagens norske praksis vil være i overensstemmelse med EØS-regelverket. Det er ingen overgangsordninger på statsstøtteområdet.

4.13 OFFENTLIG INNKJØP

Innledning

Åpning av de offentlige innkjøpsmarkeder er et av hovedelementene i gjennomføringen av det indre marked i EF. Etter prinsippet om likebehandling skal større innkjøp legges ut på åpent anbud i EØS. Det åpnes dermed for adgang til et betydelig offentlig innkjøpsmarked med årlige kontraktsverdier på over 4.500 milliarder NOK innenfor EF-området ifølge EFs egne beregninger (Cecchini-rapporten, 1988). Det er bare innkjøp over visse terskelverdier som skal utlyses internasjonalt i henhold til EØS-avtalen. I praksis vil det være en del innkjøp som ikke er åpne for internasjonal konkurranse, for eksempel porto, telefon m.v. I EF vil det være et offentlig innkjøpsmarked over terskelverdiene på anslagsvis 2.500 milliarder NOK. Tall for Norge over terskelverdi vil være ca. 65 milliarder NOK. Noe under halvparten av dette gjelder offshoresektoren.

De offentlige innkjøpsmarkeder i de fleste europeiske land har hittil vært preget av liten internasjonal konkurranse. Offentlige myndigheter har i stor grad styrt sine innkjøp mot nasjonale leverandører. Samtidig har også nasjonal konkurranse om leveranser til det offentlige tildels vært begrenset. Fraværet av konkurranse påfører det offentlige økte innkjøpskostnader. I Cecchini-rapporten anslås det at prisene på leveranser til offentlig sektor vil kunne falle med gjennomsnittlig 2,5-5 pst. som følge av at nytt felles regelverk innføres i medlemslandene.

Internasjonale avtaler som f.eks. Generalavtalen for toll og handel (GATT) og frihandelsavtalene mellom EFTA-landene og EF har bidratt til internasjonal konkurranse.

GATT har en egen avtale for offentlige innkjøp. Denne omfatter ikke alle land tilsluttet GATT, men både EFTA- og EF-landene såvel

som Canada, Japan og USA er tilsluttet avtalen for offentlig innkjøp. Avtalen dekker kun en mindre del av offentlige varekjøp over et minstebeløp for enkeltkontrakter på ca. 1,1 mill. NOK. For Norges del omfattes 19 statlige etater av avtalen, bl.a. Statens Vegvesen, Postverket og Luftfartsverket. De 19 etatenes varekjøp under avtalens dekningsområde var i 1989 på ialt ca. 3,4 mrd. NOK, hvorav enkeltkontrakter over minstebeløpet utgjorde ca. 1,1 mrd. NOK. Det føres for tiden forhandlinger i GATT (Uruguay-runden) om en utvidelse av avtalen til å omfatte kommunale- og fylkeskommunale kjøp, dessuten utvidede statlige kjøp av varer og tjenester samt kontrahering av bygg og anlegg.

I EFTA-konvensjonen finnes det en generell forpliktelse (artikkel 14) til ikke å forskjellsbehandle bedrifter fra andre EFTA-land som tilbyr varer til det offentlige. Likevel har det vært liten konkurranse i EFTA om slike leveranser. Dette skyldes bl.a. at bestemmelsene er relativt generelle og at de ikke er fulgt opp gjennom aktiv håndhevelse.

Norge har generelt ført en mer åpen innkjøpspolitikk enn de fleste andre land. I en rapport fra 1989, utarbeidet av konsulentfirmaet ECON for Næringsdepartementet, anslås den direkte importandelen i offentlige innkjøp i Norge til ca. 24 pst. Dette er langt høyere enn i EF-landene, hvor tilsvarende tall varierer fra 1 og 4 pst. for henholdsvis Italia og Storbritannia til 21 pst. for Belgia. Det er således liten konkurranse mellom EF-landene på dette området. Selv om det først er ved etableringen av det indre marked at EF får et eget regelverk for håndhevelse som skal sikre at EFs direktiver for offentlige innkjøp etterleves, har EF-kommisjonen hatt generelle fullmakter i medhold av bl.a. Romatraktatens artikkel 169, som bl.a. kan brukes til å reise sak mot medlemsland som forskjellsbehandler leverandører fra andre medlemsland. Imidlertid har ikke Kommisjonen tidligere benyttet fullt ut de muligheter denne bestemmelsen i Roma-traktaten gir med hensyn til oppfølging overfor medlemslandene.

For å kunne definere størrelsen av de offentlige innkjøp i Norge, er følgende avgrensning nødvendig:

Med offentlige innkjøp menes i denne sammenheng offentlig sektors kjøp av varer, bygg og anlegg og tjenester til konsum og investering. Offentlig sektor defineres som stat, fylkeskommuner, kommuner og statlig og kommunal forretningsdrift (forvaltningsbedrifter som Televerket, NSB, kommunale el-verk etc.), men ikke offentlige aksjeselskaper som f.eks. Norsk Forsvarsteknologi og Norsk Hydro.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

Tabell 1.1. viser hvordan de totale offentlige innkjøp på 129,4 milliarder NOK i 1990 fordelte seg innenfor offentlig sektor. Dette utgjør i

underkant av 10 pst. av den samlede etterspørsel av varer og tjenester i Norge.

Norske offentlige innkjøp i 1990, i milliarder NOK

	Forvaltning	Forretningsdrift	Totalt	Prosent av de totale off. innkjøp
Statsforvaltning	24,3	24,4	48,7	37,6
Forsvaret	15,1		15,1	11,7
Kommuner	24,2	30,1	54,3	42,0
Fylkeskommuner	11,3		11,3	8,7
Totalt	74,9	54,5	129,4	100,0

I tillegg til de innkjøp som er tatt med i tabell 1.1., vil en EØS-avtale for offentlige innkjøp også omfatte innkjøp bl.a. i sektorene vann- og energiforsyning, transport og telekommunikasjoner for såvidt gjelder private foretak som baserer sin virksomhet på særlige eller eksklusive rettigheter gitt av det offentlige.

4.13.1 EFs regelverk

Offentlige innkjøp er ikke særskilt omtalt i Romatraktaten. En rekke av traktatens alminnelige bestemmelser får likevel anvendelse på området. Dette gjelder bl.a. forbudet mot forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet i traktatens artikkel 7. Diskriminerende praksis ved offentlige anskaffelser vil kunne ha samme virkning som kvantitative importrestriksjoner, som er forbudt i henhold til traktatens artikkel 30. Romatraktatens artikler 55-66 begrenser videre oppdragsgiverens muligheter til å stille krav om leverandørers og entreprenørers nasjonalitet, sete eller bosted.

I egne direktiv gis det detaljerte prosedyregler for offentlige innkjøp av varer, samt kontrahering av bygg- og anleggsarbeider. Videre er det vedtatt et direktiv som omhandler innkjøp for virksomheter innen sektorene vann- og energiforsyning, transport og telekommunikasjon, omtalt som de ekskluderte sektorer. Det foreligger også et forslag til tjenstedirektiv.

For å sikre at bestemmelsene etterleves, er det vedtatt et håndhevingsdirektiv som gjelder kjøp av varer og kontrahering av bygg- og anleggsarbeid. Et tilsvarende håndhevingsdirektiv for de ekskluderte sektorer ble vedtatt i februar 1992.

Bygg- og anleggskontraheringer.

Bygg- og anleggsdirektivet, Rdir 71/305 (40), har til formål å sikre en fri, ikke-diskrimine-

rende tildeling av oppdrag innenfor bygg- og anleggssektoren i EF.

Direktivet bestemmer at alle offentlige bygg- og anleggsarbeider til en anslått av verdi av 5 millioner ECU (ca. 40 mill. NOK) eller over, som hovedregel skal utlyses i åpen konkurranse. Beløpene er eksklusiv merverdiavgift. Det er ikke adgang til å dele opp kontrakten i den hensikt å komme under direktivets terskelverdi.

Anbud uten åpen konkurranse er tillatt i nærmere angitte unntakstilfelle. Anbudene kan etter oppdragsgivers valg kunngjøres som åpen eller begrenset anbudskonkurranse.

Dersom begrenset anbud benyttes skal oppdragsgiver på forhånd, gjennom kunngjøring i EF-tidende, oppfordre entreprenører i EF til å søke om å få delta - såkalt prekvalifisering. Forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet er forbudt.

Direktivet gir videre regler om når en oppdragsgiver kan benytte prosedyren for kjøp etter forhandling med en utvalgt gruppe tilbydere uten forutgående annonsering. Dette gjelder tilfeller hvor det ikke er kommet inn anbud, eller hvor de anbud som er mottatt, ikke anses relevante. Denne fremgangsmåten kan også anvendes dersom særlige tekniske eller kunstneriske hensyn tilsier det. Det samme gjelder hvor tidsfristene ikke kan overholdes, eller hvor arbeidene er gjentakelser eller av supplerende art.

Som «offentlig oppdragsgiver» regnes statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter samt eventuelle underordnede etater, direktorater og andre offentligrettslige organer. Direktivet omfatter også offentlige eller offentlig kontrollerte virksomheter som har til oppgave å møte almenhetens behov, som ikke er av industriell eller kommersiell karakter og som offentlige myndigheter har avgjørende innflytelse over. Dette gjelder og-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

så organer som har et styre som kontrolleres, eller i hovedsak er oppnevnt, av offentlige myndigheter.

Enkelte av direktivets bestemmelser gjelder også såkalte konsesjonskontrakter hvor vederlaget for utført arbeide kan være rett til å utnytte bygge- og anleggsarbeidet.

Direktivet inneholder regler for kunngjøring av byggeoppdrag før og etter kontraktinngåelsen. Oppdragsgiverne skal som hovedregel kunngjøre alle bygge- og anleggskontrakter over terskelverdien i EF-tidende og i EFs sentrale database «Tenders Electronic Daily» (TED). Også informasjon om tildelte kontrakter offentliggjøres i TED. Etterhåndsinformasjon skal omfatte hvilken bedrift som ble tildelt kontrakten, pris og produkter.

Videre er det gitt regler om bruk av tekniske spesifikasjoner i kontraktsdokumentasjonen. Dersom det finnes europeiske spesifikasjoner, skal disse brukes. For øvrig er det et krav at spesifikasjonene fortrinnsvis skal rette seg mot materialenes og bygningsdelenes funksjoner, og ikke bare være en beskrivelse av materialer og bygningsdeler.

Oppdragsgiver kan også etterprøve entreprenørens faglige kompetanse. Det er gitt detaljerte regler om de kriterier som oppdragsgiveren kan benytte i denne vurderingen.

Oppdragsgiveren skal i anbudsdokumentene eller kunngjøringen opplyse om de vurderingskriterier som vil bli benyttet. Såvidt mulig skal en også angi prioriteringsrekkefølgen mellom kriteriene.

Når det gjelder valg av anbud skal oppdragsgiver anvende følgende kriterier:

- laveste pris, eller
- det økonomisk mest fordelaktige anbud, basert på kriterier som pris, byggetid, driftsomkostninger, lønnsomhet, teknisk verdi m.v.

Anbudsfristen skal være minst 52 dager regnet fra avsendelsesdatoen for bekjentgjørelsen i EF-tidende. Anbudsmateriale skal sendes ut senest seks dager etter at forespørsel fra en mulig budgiver er mottatt. Ytterligere opplysninger om anbudsbetingelsene må sendes senest seks dager før utløpet av anbudsfristen.

Ved begrenset anbudskonkurranse eller kjøp etter forhandling, gjelder andre frister. I hastetilfelle er det mulig å forkorte fristene ved begrenset anbudskonkurranse eller kjøp etter forhandling.

Detaljerte regler om beregning av frister er gitt ved en forordning.

Det reviderte bygg- og anleggsdirektivet, Rdir 89/440 (41) pålegger det enkelte medlemsland å iverksette direktivets bestemmelser senest ett år etter direktivet er vedtatt, dvs. innen 18. juli 1990. Hellas, Portugal og Spania hadde frist til 1. mars 1992.

Varekjøp.

Direktivet om offentlig varekjøp, Rdir 77/62 (42), har mange likhetstrekk med bygg- og anleggsdirektivet.

Direktivet omfatter avtaler om kjøp, leie og leasing av varer. Monterings- og installasjonsarbeid som skjer i forbindelse med levering av varene er også omfattet. Forsknings- og utviklingskontrakter som innebærer økonomisk støtte fra det offentlige, omfattes som hovedregel ikke.

Direktivet gjelder alle innkjøp over 200.000 ECU (ca. 1,6 mill. NOK). Beløpet er eksklusiv merverdiavgift.

Direktivet retter seg mot offentlige oppdragsgivere. Som offentlig oppdragsgiver regnes statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter samt eventuelle underordnede etater, direktorater og andre offentligrettslige organer. Offentlige eller offentlig kontrollerte organer som har til oppgave å imøtekomme almenhetens behov omfattes også av direktivet. Dette gjelder imidlertid ikke dersom disse har industriell eller kommersiell karakter og opererer i en vanlig konkurranse-situasjon. For at en virksomhet skal regnes som kontrollert av det offentlige er det tilstrekkelig at den er finansiert av myndighetene, eller at den har et styre som er oppnevnt av myndighetene.

Utgangspunktet er at det skal brukes åpen anbudskonkurranse. Begrenset anbudskonkurranse kan anvendes bl.a. når det er nødvendig for å sikre et rimelig forhold mellom avtalens verdi og omkostningene ved anbudsprosedyren.

Kjøp etter forhandling kan benyttes i særlige tilfelle. Direktivet gir uttømmende regler om når oppdragsgiver på denne måten kan fravike prinsippet om anbudskonkurranse. Slik prosedyre kan brukes når det etter forutgående anbudsinnbydelse ikke har meldt seg noen tilbydere, når oppdraget utføres i forsknings- og utviklingsøyemed, når det av tekniske eller kunstneriske hensyn bare kan utføres av en tilbyder, eller når det ikke er tid til å gjennomføre en alminnelig anbudskonkurranse.

Direktivet pålegger oppdragsgiver å kunngjøre oppdrag før og etter kontraktinngåelsen. Ved åpen og begrenset anbudskonkurranse skal alle kontrakter over terskelverdiene offentliggjøres i EF-tidende og i EFs sen-

trale database (TED). Etter begynnelsen av hvert finansår skal oppdragsgiverne offentliggjøre planlagte innkjøp innenfor et produksjonsområde som i de påfølgende 12 måneder ventes å få en samlet verdi på over 750.000 ECU (ca. 6 mill. NOK). Ved kjøp etter forhandling gjelder det andre regler som blant annet gir muligheter for å unnlate kunngjøring.

Oppdragsgiver står i utgangspunktet fritt til å beskrive varen. Når det gjelder standarder og spesifikasjoner, gir direktivet derimot nærmere regler. Dersom det ikke foreligger europeiske standarder eller tekniske spesifikasjoner, gjelder prinsippet om likeverdighet og gjensidig godkjenning av nasjonale tekniske spesifikasjoner.

Varedirektivet har særlige regler om forhåndsgodkjenning, såkalt prekvalifisering, av leverandører. Oppdragsgiver kan kreve at leverandøren godtgjør at han er registrert i det land han er etablert og har tilstrekkelig teknisk kompetanse og finansiell/økonomisk evne.

Oppdragsgiver kan velge mellom å tildele oppdrag på grunnlag av laveste pris, eller det økonomisk mest fordelaktige anbud basert på andre kriterier. Ved tildeling på grunnlag av det mest fordelaktige anbud, skal alle kriterier som vil bli vektlagt, oppgis i anbudsinnbydelsen. Om mulig skal også rangordningen mellom kriteriene angis.

Direktivet gir særlige regler om minimumsfrist for innlevering av anbud, eller søknad om å få delta i anbudskonkurranse. Når det gjelder beregningen av frister, er det vedtatt en forordning som avgjør forhold knyttet til helligdager o.l.

Det reviderte varedirektivet, Rdir 88/295 (43), pålegger det enkelte medlemsland å iverksette direktivets bestemmelser innen 1. januar 1989 med unntak for Hellas, Portugal og Spania som hadde frist til 1. mars 1992.

Håndheving av vare-, bygg- og anleggskontrakter.

EF vedtok i 1989 et direktiv om håndheving av vare, bygg- og anleggskontrakter, Rdir 89/665 (44). I forbindelse med tildeling av offentlige innkjøpskontrakter, er det et pålegg om å sikre en rask og effektiv nasjonal klagemulighet på innkjøpsbeslutningene fattet av oppdragsgiver. Klageordningen skal sikre at en påstått overtredelse eventuelt bringes til opphør, eller forhindre ytterligere skade. Forøvrig skal ordningen muliggjøre at ulovlige beslutninger oppheves, og at eventuelle skadelidte tilkjennes erstatning.

Dersom klageorganet ikke er en domstol eller et domstolslignende organ, skal klager ha

mulighet til å få prøvet saken for et slikt organ.

Kommisjonen kan, dersom den finner at det foreligger en klar tilsidesettelse av reglene om offentlig innkjøp, kreve en redegjørelse om det påståtte regelbruddet fra det ansvarlige medlemsland.

Håndhevingsdirektivet for tildeling av varekjøp- og bygg- og anleggskontrakter på de enkelte medlemsland å iverksette bestemmelsene i direktivet innen 21. desember 1991.

Innkjøp for de ekskluderte sektorer.

Innkjøpsdirektivet for de ekskluderte sektorer, Rdir 90/531 (27) omfatter innkjøp av varer og kontrahering av bygg og anlegg innen vann- og energiforsyning, transport og telekommunikasjon.

Oppdragsgivere som omfattes av direktivet er offentlige og offentlig kontrollerte organer på statlig, fylkeskommunalt og kommunalt nivå. I tillegg omfattes offentlig kontrollerte og private foretak som opererer på grunnlag av særlige eller eksklusive rettigheter, f.eks. utvinningsrettigheter på kontinentalsokkelen.

Private organer og virksomheter innenfor de ekskluderte sektorer omfattes kun med den del av virksomheten som har tilknytning til:

- produksjon, distribusjon eller transport av drikkevann, elektrisitet, gass eller varme,
- utnyttelse av et geografisk område i hensett å lete etter eller utvinne olje, gass, kull eller annet fast brensel, eller
- utnyttelse av et geografisk område med sikte på å gi luft- sjø- eller elvetransportører rådighet over terminalanlegg, herunder installasjoner for lufthavner, sjøhavner og innlandshavner.

Drift av rutenett beregnet på offentlige tjenester i forbindelse med transport med jernbane, automatiserte systemer, sporvei, buss eller kabel er også omfattet av direktivet. Likeledes omfattes drift av offentlige telenett eller ytelse av en eller flere offentlige teletjenester.

Direktivet gjelder innkjøp av varer over 600.000 ECU (ca. 4,8 mill. NOK) for telekommunikasjonssektoren og 400.000 ECU (ca. 3,2 mill. NOK) for de andre sektorene. For kontrahering av bygg og anlegg, er terskelverdien 5.000.000 ECU (ca. 40 mill. NOK). Alle beløpene er eksklusiv merverdiavgift. Det er ikke adgang til å dele opp kontraktene i den hensikt å komme under direktivets terskelverdier.

I motsetning til hva som gjelder etter direk-

tivene for varer og bygg og anlegg, står oppdragsgiver fritt til å velge mellom åpen og begrenset anbudskonkurranse, eller kjøp etter forhandling. Dersom det velges åpen anbudskonkurranse, må hvert enkelt oppdrag kunngjøres. Ved begrenset anbudskonkurranse kan oppdragsgiver velge mellom tre forskjellige kunngjøringsformer:

- 1) kunngjøring av den enkelte kontrakt
- 2) kunngjøring av et særskilt prekvalifiseringssystem
- 3) veiledende kunngjøringer som informerer om kontrakter som vil bli tildelt over en viss tid.

I nærmere angitte tilfelle kan kunngjøring unnlates. Disse tilsvarer stort sett reglene i vare- og bygg- og anleggsdirektivene. Oppdragsgiveren skal i tillegg minst en gang i året kunngjøre hvilke kontrakter som etter planen vil bli inngått de neste 12 måneder.

Anbudsinnsbyderen står i utgangspunktet fritt til å beskrive varen, tjenesten eller prosjektet i kunngjøringen. Direktivet stiller imidlertid krav til hvilke standarder eller spesifikasjoner som normalt skal brukes. Hovedregelen er at det skal brukes europeiske spesifikasjoner når det gjelder materialer, produkter, leveranser eller byggearbeider. Der slike ikke finnes, skal det som hovedregel vises til andre alminnelig aksepterte spesifikasjoner innen EF. Dette prinsippet kan fravikes dersom de relevante spesifikasjonene ikke passer, ikke er oppdatert i forhold til den tekniske utvikling, eller ville tvinge anbudsinnbyderen til å kjøpe inn materiell som er uforenlig med allerede anvendt utstyr.

Oppdragsgiver kan velge mellom å tildele oppdrag på grunnlag av laveste pris eller det økonomisk mest fordelaktige tilbud, relatert til bestemte kriterier. Ved tildeling på sistnevnte grunnlag skal alle relevante kriterier oppgis i anbudsinnbydelsen eller kontraktsdokumentene. Om mulig skal også prioriteringsrekkefølgen mellom kriteriene angis. Det kan unntaksvis anvendes andre kriterier som gir enkelte leverandører bedre vilkår. Disse må imidlertid under enhver omstendighet være i overensstemmelse med Romatraktaten, samt være gjeldende på vedtagelsestidspunktet for direktivet.

Oppdragsgiver kan kreve at budgiver opplyser om hvordan han vil sikre at regler om arbeidsmiljø o.l. vil bli overholdt.

Direktivets artikkel 29 gir særlige regler om forholdet til tredjeland. Hovedinnholdet i denne bestemmelsen er at oppdragsgiver kan utelukke tilbud fra tredjeland dersom mer enn halvparten av tilbudets produksjonsver-

di kommer fra land utenfor Fellesskapet. Anbud fra en EF-leverandør skal, med visse unntak av teknisk karakter, anses som prismessig likeverdig dersom dette ikke er mer enn 3 pst. dyrere enn tredjelandsanbudet.

Det er gitt særlige regler om minimumsfrister for innlevering av tilbud eller søknad om å delta i anbudskonkurranse. Generelt er det her noe lengre frister enn det som gjelder for varedirektivet og bygg- og anleggsdirektivet.

Etter direktivets artikkel 3 kan et medlemsland søke Kommisjonen om at innkjøpere kan følge en alternativ prosedyre ved innkjøp. Særordningen gjelder for innkjøpere som driver sin virksomhet på grunnlag av konsesjon i forbindelse med leting etter og utvinning av olje- og gass, kull og annet fast brensel. Etter den alternative prosedyre står innkjøpere fritt med hensyn til fremgangsmåten ved anskaffelser. Det er imidlertid en forutsetning at innkjøpene baseres på forretningsmessige kriterier. Videre gjelder kravene til ikke-diskriminering og objektivitet også ved alternativ prosedyre. For at alternativ prosedyre skal kunne innvilges må tildeling av konsesjoner være basert på likebehandling etter objektive kriterier, og det må ikke være noen forbindelse mellom konsesjonsgivende myndighet og innkjøpsbeslutningene i de selskaper som søker konsesjon. Kommisjonen vil kontrollere at de krav som stilles i forbindelse med alternativ prosedyre overholdes.

Direktivet ble vedtatt i september 1990 og skal tre i kraft 1. januar 1993. Spania har en overgangstid frem til 1. januar 1996, mens Hellas og Portugal vil tiltre direktivet 1. januar 1998.

Håndheving for de ekskluderte sektorer.

Håndhevingsdirektivet for de ekskluderte sektorer, Rdir 92/13 ble vedtatt 25. februar 1992. Direktivet vil tre ikraft i EF 1. januar 1993.

Når det gjelder bestemmelsene om klageorgan og sanksjoner, er disse i hovedtrekk i overensstemmelse med håndhevingsdirektivet for varekjøp samt kontrahering av bygg- og anleggsarbeider. Håndhevingsdirektivet for de ekskluderte sektorer avviker imidlertid på noen områder:

- Nasjonale myndigheter har større fleksibilitet mht. hvilke sanksjoner som kan gjøres gjeldende ved brudd på innkjøpsreglene fra oppdragsgivers side.
- Det gis særlige regler om når leverandørene og entreprenørene kan kreve erstatning for kostnader de har hatt ved utarbeidelse av tilbud. Kravet for å få erstatning er

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

- mindre strengt enn hva som følger av norsk rett i dag.
- Det enkelte land må opprette et system for attestasjon av om oppdragsgiverne overholder prosedyrereglene. Oppdragsgiverne pålegges imidlertid ingen plikt til å la seg attestere.
 - Det gis regler om en frivillig meglingsprosedyre som i EF forestås av Kommisjonen. For EFTAs del vil det være naturlig at en slik meglingsprosedyre forestås av EFTAs overvåkingsorgan.

Forslag til tjenstedirektiv

EF-kommisjonen fremla i september 1990 et forslag til direktiv for kjøp av tjenester. Direktivet gjelder ikke kjøp av tjenester i sektorene energi, vann, transport og telekommunikasjon.

Direktivforslaget er under behandling i EF og forventes å kunne bli vedtatt i juni d.å. Direktivet vil bli behandlet i EØS-komiteen.

Forslag til direktiv om endring av innkjøpsdirektivet for de ekskluderte sektorer

Forslaget ble fremlagt i september 1991 og tar sikte på utvide reglene i innkjøpsdirektivet for de ekskluderte sektorer til også å omfatte kjøp av tjenester.

Dette direktivforslaget har de samme begrensninger i virkefelt som forslaget til tjenstedirektiv. Endelig direktivvedtak vil tidligst kunne finne sted mot slutten av inneværende år.

4.13.2 Norsk regelverk

Statlige innkjøp reguleres i dag av «Forskrifter for kjøp av varer og tjenester til staten» og «Forskrifter for kontrahering av bygg- og anleggsarbeider til staten» - fastsatt av Næringsdepartementet ved Kgl.res. av 17. mars 1978 med senere endringer - samt «Innkjøpspolitiske retningslinjer», fastsatt av det daværende Industridepartementet 1. oktober 1979.

Det følger av disse regler at alle statlige anskaffelser skal baseres på konkurranse. I enkelttilfelle kan Næringsdepartementet begrense konkurransen dersom det må antas å være av særlig betydning for opprettholdelsen av stabil sysselsetting, distriktsutbygging eller for utviklingen av konkurransedyktig industri. Etter forslag fra fagdepartementene kan Næringsdepartementet videre fravike regelen om valg av laveste tilbud på grunnlag av forhold som nevnt ovenfor. Disse bestemmelsene vil måtte endres som følge av gjennomføringen av EØS-avtalen.

Fylkeskommunale og kommunale myndig-

heter står i dag fritt til å fastsette egne regler for sin innkjøpspraksis. Kommunenes Sentralforbund har utarbeidet en instruks som i hovedtrekk baserer seg på statens regelverk. Instruksen er ikke bindende, men de fleste kommunene og halvparten av fylkene har vedtatt å følge den.

4.13.3 Viktige spørsmål i forhandlingene

Reell adgang til markedene

Gjennom etableringen av EØS vil det åpnes store offentlige innkjøpsmarkeder som til nå har vært gjenstand for liten konkurranse. Kombinasjonen av lite hjemmemarked og åpen økonomi tilsier at Norge i større grad enn de fleste andre europeiske land er avhengig av internasjonal markedsadgang for å kunne videreutvikle sitt næringsliv. For at såvel målsetningene med det indre marked som egne norske målsetninger i forbindelse med EØS skal bli realisert, vil det være av avgjørende betydning at åpningen av de offentlige innkjøpsmarkeder i EØS-landene blir reell og gjensidig. Fra norsk side har det derfor under forhandlingene vært vesentlig å understreke at vår tilslutning til regelverket om åpning av de offentlige innkjøpsmarkeder forutsetter at bestemmelsene om håndheving blir fulgt opp på en effektiv måte.

Handlefrihet i forhold til tredjeland

Bestemmelsene om tredjeland i innkjøpsdirektivet for de ekskluderte sektorer, (Artikkel 29), gir mulighet til å avvise tredjelandsanbud hvor mer enn 50 pst. av produksjonsverdien har opprinnelse utenfor EF-området. Overfor anbud som ikke kan avvises på dette grunnlag, vil et EF-anbud anses prismessig likeverdig selv om det er inntil 3 pst. dyrere enn tredjelandsanbud. For EFTA-landene har det vært viktig å sikre handlefrihet i forhold til tredjeland innenfor rammen av et felles EØS-regelverk.

Offshore-sektoren

Offshore-sektoren er den klart største av de enkeltsektorer i Norge som vil bli omfattet av EØS-regelverket for offentlige innkjøp. Norsk sokkel utgjør et betydelig marked i europeisk sammenheng. Det norske offshore-markedet er nest etter det britiske, det største i Europa.

Innkjøpsvirksomheten på norsk kontinentalsokkel er åpen for betydelig internasjonal konkurranse. Omlag halvparten av tildelte innkjøpskontrakter på norsk sokkel gis til utenlandske bedrifter, mens tilsvarende tall for britisk sokkel er vesentlig lavere. Denne åpenhet har bidratt til å gjøre norsk petroleumrettet industri konkurransedyktig.

Det har fra norsk side blitt fremhevet at reell, gjensidig åpning av offshore-markedene vil avhenge av effektiv håndheving. Norsk gjennomføring av de materielle bestemmelsene i innkjøpsdirektivet forutsetter nasjonal gjennomføring i EØS-området av det tilhørende håndhevingsdirektivet. På grunn av offshore-sektorens økonomiske betydning for Norge, har det videre fra norsk side vært vesentlig å få en avtaletekst som gir adgang til å treffe nasjonale tiltak dersom en uheldig, uforutsett utvikling skulle inntreffe.

Fri bevegelighet av arbeidskraft

Lønns- og arbeidsvilkår i forbindelse med bygg- og anleggsarbeid i et annet EØS-land har vært et viktig spørsmål i forhandlingene. Fra norsk side har det vært lagt avgjørende vekt på å unngå såkalt sosial dumping i forbindelse med offentlige bygg- og anleggskontrakter, dvs. tilfeller der utenlandske arbeidstakere kan utføre arbeid i Norge på lønns- og arbeidsvilkår som er vesentlig dårligere enn for norske arbeidstakere. Dette spørsmål er nærmere omtalt i proposisjonens kapittel 6.

4.13.4 Forhandlingsresultat

EØS-avtalen innebærer at det etableres et felles europeisk offentlig innkjøpsmarked med et felles regelverk. Regelverket fremgår av Avtalens Vedlegg XVI (S.v. 1 s. 367). I praksis betyr dette åpen konkurranse i EØS ved kjøp av varer, tjenester og kontrahering av bygg- og anleggsarbeid over nærmere angitte terskelverdier. Dette vil gjelde for alle statlige, regionale (fylkeskommunale) og lokale (kommunale) innkjøp. Det vil også omfatte private bedrifter som baserer sin virksomhet på særlige- og eksklusive rettigheter (konsepsjoner) gitt av offentlige myndigheter.

EØS-avtalens regelverk om offentlige innkjøp er basert på EFs aktuelle direktiver. Siden regelverket også retter seg mot kommuner, fylkeskommuner og i en viss utstrekning private virksomheter, vil det måtte skaffes lovhjælp for å regulere dette nærmere. Denne loven vil i tillegg inneholde nødvendige bestemmelser om håndhevingen av regelverket.

Petroleumslovens bestemmelser om kjøp av varer m.v med tilhørende forskrifter må endres som følge av EØS-avtalen. Dette forhold er nærmere omtalt under kapittel 4.10.

Norge har for de ekskluderte sektorer oppnådd en overgangsperiode frem til 1. januar 1995 for å iverksette bestemmelsene i direktivet for disse sektorer. Norge kan imidlertid, dersom dette skulle være ønskelig, på ensidig basis beslutte å iverksette EØS-regelverket

tidligere enn utløpet av overgangsordningen. I en eventuell tilleggsprotokoll som vil omfatte rettsakter kunngjort etter 31. juli 1991, jfr. kapittel 1.2.2, vil overgangsperioden for det tilhørende håndhevingsdirektiv være den samme. Regelverket vil ikke bli gjort gjeldende for norske bedrifter på tilsvarende markeder i andre EØS-land i den tiden Norge eventuelt gjør bruk av overgangsordningen.

Sveits og Liechtenstein har for samtlige direktiv for offentlige innkjøp en overgangsperiode på henholdsvis 1 og 2 år for å iverksette bestemmelsene på regionalt og lokalt nivå.

Beskyttelsesklauseul

EØS-avtalen inneholder en alminnelig beskyttelsesklauseul som dekker hele Avtalens virkefelt og som på nærmere bestemte vilkår kan benyttes. Dette betyr at dersom utviklingen innenfor de sektorer som omfattes av EØS-avtalen, derunder også offentlige innkjøp, innebærer at det oppstår alvorlige skader av økonomisk, sosial, sysselsettings- eller miljømessig karakter, kan det berørte land iverksette beskyttelsestiltak for å gjenopprette den ubalanse som har oppstått.

Avtaleparter som rammes av et beskyttelsestiltak kan iverksette mottiltak. Mottiltaket skal stå i rimelig forhold til beskyttelsestiltaket.

Forholdet til tredjeland.

Når det gjelder de ekskluderte sektorer vil forholdet til tredjeland bli regulert som følger:

- bestemmelsene får ingen virkning for eksisterende bilaterale avtaler med tredjeland.
- EFTA-landene og EF skal i EØS rådføre seg med hverandre ved eventuelle forhandlinger med tredjeland.
- de aktuelle bestemmelsene i innkjøpsdirektivet som gjelder forholdet til tredjeland gjennomgås i 1993.
- øvrige EFTA-land og EF-land skal ikke komme dårligere ut enn tredjeland ved inngåelse av eventuelle nye bilaterale avtaler.

Det er oppnådd enighet om at definisjonen av tredjelandsvare skal være i overensstemmelse med EFs forordning, Rfo 802/68, om nasjonale opprinnelsesregler. Hovedprinsippet i denne forordningen er at en vare får opprinnelse i det land hvor endelig bearbeiding er foretatt. Disse reglene er forskjellige fra de opprinnelsesregler som er fastsatt i Frihandelsavtalens Protokoll 4. Bestemmelsene i denne protokollen gjelder preferansebehandling når en vare krysser grenser mellom EFTA-land og EF.

Tredjelandsløsningen ivaretar i tilfredsstillende grad ønsket om autonomi overfor tredjeland. Artikkel 29 i Innkjøpsdirektivet for de ekskluderte sektorer vil ut fra en økonomisk synsvinkel innebære en viss merkostnad for norske importører spesielt innenfor offshore-sektoren. Imidlertid er prisforskjellene ved disse anbud ofte betydelige (mer enn 3 pst.), og kvalitetskriteriet anvendes hyppig til erstatning for pris. Norske eksportører vil oppnå fordeler i form av bedret konkurranseposisjon i forhold til anbydere fra tredjeland på EØS-markedet.

Virksomheter for norske bedrifter og innkjøpende enheter

EØS-avtalen gir norske bedrifter adgang til nye markeder som til nå, med få unntak, har vært forbeholdt nasjonale leverandører. Bedriftene vil i EØS bli sikret et klagesystem som skal gi dem adgang til effektiv oppfølging av regelverket. Norsk næringsliv vil få informasjon om alle offentlige anbud over de fastlagte terskelverdier gjennom EFs elektroniske database Tenders Electronic Daily.

Krav om bruk av nasjonale standarder utgjør i mange tilfelle effektive handelshindre. Etableringen av felles europeiske standarder vil bidra til at slike hindre bygges ned.

Større effektivitet og bedret konkurransevne som følge av den sterke konkurransen i Europa generelt, kan stimulere mange bedrifter til omstilling og bl.a. bedre utnyttelse av stordriftsfordeler. Kompetanseutvikling vil få økt betydning. I et slikt perspektiv er det viktig at EØS-regelverket i tilknytning til offentlige innkjøp åpner for bruk av offentlige forsknings- og utviklingskontrakter. Dette er et sentralt industripolitisk virkemiddel. Konkret praktiseres ordningen slik at det inngås en avtale mellom en offentlig etat og en nasjonal bedrift, der bedriften påtar seg å utvikle et nytt produkt eller en ny løsning for etaten. Offentlige forsknings- og utviklingskontrakter vil ikke kunne omfatte produksjon i større mengder for å utnytte produktets kommersielle muligheter.

Selv om Norge i utgangspunktet har en høy importandel ved offentlige innkjøp, vil gjennomføringen av EØS-avtalens bestemmelser medføre økt konkurranse også i Norge. Innsparingspotensialet for innkjøperne betyr på samme tid prispress for leverandører. Det blir mer krevende å selge på offentlige innkjøpsmarkeder også for norske bedrifter. Likevel tilsier Norges relativt sett meget høye importandel at norsk næringsliv må antas å vinne forholdsvis mer gjennom økt eksport, enn det man vil kunne tape i hjemmemarkedet. En

viktig forutsetning er at markedsåpningen blir reell.

Ved siden av norsk kontinentalsokkel er særlig britisk sokkel av vesentlig betydning i offshore-sammenheng i Europa. Den norske andelen av leveranser til britisk sokkel har hittil vært meget liten. Norsk leverandørindustri har imidlertid i den senere tid vunnet flere store kontrakter på britisk sokkel. Erfaring viser at norsk leverandørindustri er konkurransedyktig. Reelle og likeverdige konkurranseforhold på offshoremarkedene innenfor EØS forventes å gi økte muligheter for norsk leverandørindustri.

I de EØS-regler som motsvarer innkjøpsdirektivet for de ekskluderte sektorer vil EØS-land kunne søke om å anvende alternativ prosedyre (artikkel 3) i stedet for å følge hovedprosedyren i innkjøpsdirektivet. Alternativ prosedyre kan frita oljeselskapene fra direktivets detaljerte innkjøpsprosedyre dersom konsesjonstildelingen skjer på et objektivt grunnlag og myndighetene ikke har mulighet for å påvirke oljeselskapenes innkjøpspolitikk gjennom sin konsesjonstildeling. Alternativ prosedyre stiller forøvrig de samme krav om likebehandling av konkurrerende anbydere innenfor EØS.

Adgangen til å søke om å benytte særbestemmelsen er ikke tidsbegrenset. Til nå har Nederland, Storbritannia, Tyskland, Frankrike og Spania søkt om alternativ prosedyre. Norge har så langt ikke vurdert det som aktuelt å søke om å anvende den alternative prosedyre fra tidspunktet for EØS-avtalens ikrafttredelse. Saken vil måtte bli vurderet på bakgrunn av de ordninger som blir etablert på andre EØS-lands sokler og ut fra de krav som blir stilt til konsesjonssystemets utforming.

Innkjøpende enheter som underlegges EØS-regelverket vil oppnå lavere priser på sine innkjøp på grunn av økt konkurranse. Beparelser innen offentlig sektor og bedret ressursutnyttelse er viktig ikke minst i lys av størrelsen på offentlig sektor i Norge. Reduserte innkjøpskostnader og økt offentlig produktivitet vil være et viktig bidrag til å heve standarden på de offentlige ytelser. Det vil dessuten gi et indirekte bidrag til å styrke næringslivets konkurransevne. For innkjøpere som allerede i dag har effektiv internasjonal konkurranse om sine innkjøp, vil imidlertid prisfallet kunne bli mindre.

EØS-regelverket vil stille strengere krav til forhåndsinformasjon og opererer med lengre anbudsfrister enn det som er vanlig i innkjøpsregelverket for norske offentlige innkjøpsenheter. Dette vil kunne gi forbedrede planleggings- og innkjøpsrutiner i det offentlige. På den annen side vil de innkjøpende en-

heter - særlig i en overgangsperiode - kunne få økte administrative kostnader på grunn av forlengede tidsfrister, større krav til forhåndsinformasjon og tilbakemelding, flere anbud til vurdering samt eventuell prekvalifisering og utvelgelse av anbydere.

For små og mellomstore kommuner vil innføring av nye innkjøpsprosedyrer i forbindelse med EØS-regelverket innebære små administrative merkostnader ettersom storparten av disse kommuners innkjøp ligger under terskelverdiene.

Regelverket for forsvarskjøp adskiller seg noe fra det generelle regelverket. I henhold til EØS-avtalens artikkel 123 kan det bl.a. gjøres unntak fra regelverket om offentlig innkjøp for militære eller andre produkter som er uunnværlige for forsvarsformål. Produkter som i hovedsak har sivil anvendelse, må vurderes i henhold til regelverket for offentlig innkjøp.

Åpenhet og klare bestemmelser omkring offentlige anskaffelser er en viktig målsetting. EØS-regelverket vil skape enhetlige prosedyrer for utlysning, vilkår for deltakelse og tildeling av offentlige kontrakter.

Oppsummering.

EØS-avtalen innebærer etablering av et felles offentlig innkjøpsmarked basert på felles regelverk for EFTA- og EF-landene. Dette betyr åpen internasjonal konkurranse ved kjøp av varer, tjenester og kontrahering av bygg- og anleggsarbeid over nærmere angitte terskelverdier.

Varedirektivet og bygg- og anleggsdirektivet inneholder detaljerte prosedyreregler for offentlige innkjøp av varer og kontrahering av bygg- og anleggsarbeider. Regelverket vil videre være basert på direktivet som omhandler innkjøp for virksomheter innen sektorene vann- og energiforsyning, transport og telekommunikasjon. Bedriftene vil i EØS sikres et klagesystem som gir dem adgang til effektiv oppfølging av regelverket.

Norge fører en mer åpen politikk m.h.t. offentlige innkjøp og har en høyere importandel enn de aller fleste EFTA- og EF-land. Norsk næringsliv forventes derfor å ha forholdsvis mer å vinne gjennom økt eksport enn man vil kunne tape i hjemmemarkedet.

Økt konkurranse betyr imidlertid at det blir mer krevende å selge på våre offentlige innkjøpsmarkeder også for norske bedrifter. Samtidig er det en sentral målsetting å bidra til besparelser for offentlig sektor gjennom reduserte kostnader ved offentlige innkjøp. Dette vil bl.a. bidra til å gjøre offentlig sektor mer kostnadseffektiv, hvilket i neste omgang

vil ha betydning for næringslivets konkurranseevne.

Offshoresektoren har på grunn av sin betydning vært tillagt stor vekt fra norsk side. Det har vært viktig å sikre at situasjonen etter 1. januar 1993 vil innebære reell og gjensidig åpning av de europeiske offshoremarkedene. Norsk industri forventes å være konkurransedyktig i dette markedet.

Norge har to års overgangsperiode for de ekskluderte sektorer. Denne er begrunnet i behovet for å sikre effektiv overvåking og håndheving. Norge kan på ensidig basis beslutte å redusere overgangsperioden om det skulle anses ønskelig. I den tiden Norge eventuelt gjør bruk av overgangsperioden, vil regelverket heller ikke bli gjort gjeldende for norske bedrifter på tilsvarende markeder i andre EØS-land.

Ut fra en totalvurdering må en åpning av de offentlige innkjøpsmarkeder i EØS forventes å være til fordel for norsk næringsliv og innkjøpende enheter i offentlig sektor. For å sikre seg mot en uventet negativ utvikling er det bygget inn en beskyttelsesklauseul som kan iverksettes på ensidig nasjonal basis. Det land som eventuelt rammes av beskyttelsesklauseulen vil ha anledning til å iverksette mottiltak.

4.14 IMMATERIELLE RETTIGHETER

4.14.1 Beskrivelse av saksfeltet

EØS-avtalen inneholder bestemmelser om immaterielle rettigheter, d.v.s. industrielle rettigheter og opphavsrettigheter. Blant industrielle rettigheter finner en retten til oppfinnelser (patenter), til varemerker, til industrielle mønstre, til kretsmønstre for integrerte kretser og rettsbeskyttelse av plantesorter.

Bestemmelsene om immaterielle rettigheter fremgår av EØS-avtalens artikkel 65, som henviser til særlige bestemmelser i Avtalens Protokoll 28 (S.v. 1 s. 172), og Vedlegg XVII (S.v. 1 s. 381).

I gjeldende EF-regelverk er området immaterielle rettigheter i forholdsvis liten grad regulert.

Patenter

På patentområdet er det i EF under forberedelse et direktiv om bioteknologiske oppfinnelser, samt et direktiv om forlenget beskyttelsestid for patenter ved utvikling av legemidler. De sentrale, europeiske regelverk for beskyttelse av oppfinnelser i EF-landene er formelt etablert utenfor EF-regelverket. Det gjelder Den europeiske patentkonvensjon (European Patent Convention - EPC) og EFs patentavtale (Community Patent Agreement - CPA).

EPC ble vedtatt i 1973 i et samarbeid mellom EFTA- og EF-landene og trådte i kraft i 1977. Konvensjonen danner en ytre konvensjon i forhold til CPA og er åpen for tilslutning både fra EFTA- og EF-land.

I henhold til EPC kan borgere og foretak fra ethvert land søke og bli meddelt europeisk patent i det opprettede europeiske patentverk (European Patent Office - EPO) i München. EPO må i sin vurdering av søknaden holde seg til de formelle og materielle vilkår som er angitt i EPC. Etter søkerens ønske kan et europeisk patent gis for enkelte eller alle de tilsluttede land med samme virkning som et nasjonalt patent i vedkommende land. Det meddelte patent er imidlertid undergitt den nasjonale lovgivning i vedkommende land.

CPA, som i prinsippet er en indre avtale for EF-land, ble vedtatt i 1975, men er ennå ikke trådt i kraft. Dette har bl.a. sammenheng med at Irland og Danmark ikke har ratifisert avtalen. Danmark ventes å tiltre CPA innen kort tid.

En søknad om EF-patent skal behandles på samme måte og etter de samme regler som et europeisk patent. Forskjellen ligger i at et EF-patent ikke kan oppsplittes territorielt. Patentet kan bare søkes, gis og eventuelt kjennes ugyldig for EF-landene under ett. EF-patentet er ikke underlagt nasjonal lovgivning i medlemslandene, men reguleres kun av EF-retten.

Hverken EPC eller CPA er ment å skulle erstatte de gjeldende nasjonale patentsystemene i de respektive medlemsland, men skal være alternative måter å oppnå patent på for søkere som ønsker større geografisk dekning.

Alle EFTA- og EF-land, bortsett fra Irland, Finland, Island og Norge, er i dag tilsluttet EPC (Irland ventes å tiltre EPC i 1992). Hensynet til næringslivets handlefrihet har tradisjonelt ligget bak de sistnevnte lands holdning. En tilslutning til EPC ville innebære en tildels betydelig økning av patentmengden. Opprettholdelse av nasjonal patentfaglig kompetanse har videre vært av betydning for de mindre land. Patenteringsadgangen for legemidler etter EPC har også medvirket til de nevnte nordiske lands holdning. Også disse land har imidlertid harmonisert sin nasjonale, materielle patentlovgivning med EPC. Norges forhold til EPC behandles nedenfor.

Varemerker

På varemerkeområdet har en forordning om EF-varemerker vært under forberedelse i lang tid, men arbeidet er ennå ikke avsluttet. Et eget direktiv om varemerker, Rdir 89/104

(45) er imidlertid vedtatt, som bl.a. etablerer et prinsipp om bruksplikt for slike merker og om forbud mot nasjonal konsumpsjon av varemerkerrettigheter i medlemslandenes nasjonale lovgivning.

Vern av kretsmønstre for integrerte kretser

På området integrerte kretser har EF vedtatt et direktiv, Rdir 87/54 (46) om vern av kretsmønstre som den norske kretsmønsterloven i det vesentlige er bygget på, samt tre beslutninger Rvedtak 90/510 (47), Rvedtak 90/511 (48) og Rvedtak 90/541 (49) om gjensidig beskyttelse i forhold til visse nærmere angitte tredjeland, bl.a. Norge.

Opphavsrettigheter

På opphavsrettsområdet viser EF for tiden stor aktivitet. Et direktiv om vern av dataprogrammer, Rdir 91/250 (50), er trådt i kraft. Forberedelse er i gang av regler om bl.a. varigheiten av opphavsrettslig beskyttelse, om en forpliktelse til å slutte seg til den seneste tekst av Bernkonvensjonen og Romakonvensjonen, samt om reprografi (kopiering). Regler om leie- og lånerettigheter, databasebeskyttelse og opphavsrettigheter ved satellittringkasting er også under forberedelse.

4.14.2 Viktige spørsmål i forhandlingene

Fra norsk side har man lagt særlig vekt på spørsmål som vedrører patentering av bioteknologiske oppfinnelser. EF-siden har vært særlig opptatt av såkalt konsumpsjon av immaterielle rettigheter.

Patentering av bioteknologiske oppfinnelser

Når det gjelder patentering av bioteknologiske oppfinnelser har nøkkelspørsmålet vært så langt som mulig å ivareta nasjonale målsettinger på området, slik disse er nedfelt i Innst. S. nr. 155 (1990-91) s. 3-4. I innstillingen er disse målsettinger definert slik at bioteknologiske oppfinnelser i utgangspunktet skal være patenterbare, med den begrensning at det ikke skal gis patent på dyr og planter, på fremgangsmåter for fremstilling av dyr og planter, og på naturlig forekommende biologisk materiale.

Under forhandlingene møtte Norge tildels sterk motstand fra EFs og sveitsisk side mot å tillate at norske søkere skulle kunne oppnå patent innen EØS forøvrig på oppfinnelser på et område hvor søkere fra andre EØS-land ikke ville kunne oppnå patent i Norge. Man ønsket ikke at avtaleteksten skulle inneholde uttrykkelige unntak fra det felles beskyttelsesnivå.

Konsumpsjon av immaterielle rettigheter

EFFTA-landene sto i hovedsak sammen i synet på innføring av et generelt prinsipp om såkalt regional konsumpsjon av immaterielle rettigheter. Dette prinsipp innebærer at dersom en vare som det er knyttet en immateriell rettighet til, bringes på markedet i et EØS-land med rettighetshaverens samtykke, kan rettighetshaveren på grunnlag av rettigheten ikke motsette seg at varen eksporteres til ethvert annet EØS-land. Hadde rettighetshaveren kunnet motsette seg dette hadde det foreligget nasjonal konsumpsjon, mens internasjonal konsumpsjon hadde foreligget dersom rettighetshaveren heller ikke hadde kunnet motsette seg import fra land utenfor EØS-området.

I Norge og i de øvrige EFFTA-land gjelder i dag prinsippet om nasjonal konsumpsjon på patent- og mønsterområdet, mens prinsippet om internasjonal konsumpsjon gjelder for de fleste andre immaterialrettsområdene. Prinsippet om nasjonal konsumpsjon på patentområdet er i Norge begrunnet med at en har ønsket å gi patenthaveren en særlig sterk stilling. Prinsippet om internasjonal konsumpsjon er gunstigere både fra et konkurranse- og forbrukersynspunkt, da dette prinsipp gir en avgrensning av den enkelte rettighet som hindrer en utnyttelse av eneretten gjennom f.eks. prisdifferensiering.

I EF er det i dag ikke vedtatt generelle regler om konsumpsjon av immaterielle rettigheter. EF-domstolens rettspraksis på bakgrunn av Romatraktatens art. 30 og 36, avskjærer nasjonal konsumpsjon. Kommisjonen har som målsetting at prinsippet om regional EF-konsumpsjon skal innføres på alle enkeltområder.

4.14.3 Forhandlingsresultat*Patentering av bioteknologiske oppfinnelser*

Vedrørende patenteringsadgangen på bioteknologiområdet ivaretar avtaleteksten i det vesentlige våre målsetninger. EØS-avtalens Protokoll 28 (S.v. 1 s. 172) viser til det beskyttelsesnivået av immaterielle rettigheter som er oppnådd i EF-retten. EF-retten regulerer ikke i dag bioteknologiske oppfinnelser. Hverken EPC eller CPA er rettslige instrumenter med basis i Roma-traktaten og er derfor formelt ingen del av EF-retten.

Etter protokollens art. 1.3 skal EFFTA-landene, etter anmodning og konsultasjon, tilpasse sin lovgivning til minst det beskyttelsesnivå for immaterielle rettigheter som er fremherskende i EF ved Avtalens undertegning. For Norge vil det ikke by på særskilte problemer å etterleve en slik generell forpliktelse, fordi EF-retten ikke på noen av immaterialrettsom-

rådene har et alminnelig beskyttelsesnivå som ligger vesentlig høyere enn det som allerede følger av norsk lovgivning. Innen patentområdet vil beskyttelsesnivået være regulert av den særlige bestemmelse i protokollens art. 3.4, som pålegger EFFTA-landene å harmonisere sin nasjonale lovgivning med de materielle bestemmelsene i EPC.

EFFTA-landenes forpliktelser med hensyn til patentering av bioteknologiske oppfinnelser vil således følge av de relevante bestemmelser i EPC, som finnes i konvensjonens art. 53. Som nevnt ovenfor har imidlertid alle EFFTA-land, herunder Norge, allerede harmonisert sin nasjonale lovgivning med de materielle bestemmelser i EPC. Dette gjelder også bestemmelsene om patentering av bioteknologiske oppfinnelser, idet Norge så langt tilbake som i 1980 innførte bestemmelser i § 1 siste ledd i lov av 15. desember 1967, nr. 9 om patenter (Patentloven) tilsvarende EPCs art. 53.

Siden 1980 har imidlertid EPOs praktisering av EPCs art. 53 og norsk tolkning av patentlovens § 1 siste ledd utviklet seg ulikt. Mens EPO har beveget seg fra en restriktiv til en mer liberal tolkning av art. 53 i samsvar med ønskemålene fra europeisk industri, har man i Norge holdt fast ved en restriktiv tolkning av patentlovens bestemmelser.

Som det fremgår av St. meld. nr. 8 (1990-91) og tilleggsmeldingen St. meld. nr. 36 (1990-91), har patentlovens § 1 siste ledd vært tolket som bl.a. et forbud mot patentering av dyr og planter, og også mot patentering av fremgangsmåter for fremstilling av dyr og planter. Derimot har en ikke her funnet hjemmel for å nekte patent på naturlig forekommende biologisk materiale, forutsatt at materialet ikke har vært å anse som en ren oppdagelse. Et eventuelt forbud mot patentering av slikt materiale forutsetter således lovendring.

EØS-avtalen tillegger ikke EPOs tolkning av EPC noen autoritativ virkning i forhold til EFFTA-landenes tolkning av tilsvarende bestemmelser i sin egen lovgivning. Den norske tolkning av patentlovens § 1 siste ledd er således like gyldig som EPOs tolkning av EPCs art. 53, og vil kunne opprettholdes i henhold til EØS-avtalen. Avtalen pålegger imidlertid EFFTA-landene en forpliktelse til å bringe samsvar mellom deres lovgivning og bestemmelsene i EPC. En eventuell endring av Patentloven for også å utelukke naturlig forekommende biologisk materiale fra patenterbarhet, vil derfor kunne være i strid med EØS-forpliktelsene.

EF ønsket under forhandlingene å utvide EFs indre patentavtale CPA til også å omfatte EFFTA-landene. Fra norsk side motsatte man seg imidlertid dette, fordi et lands tilslutning

til CPA forutsetter medlemskap i EPC. Virkningen av norsk medlemskap i EPC ville i så fall være at målsettinger med hensyn til patentering på bioteknologiområdet måtte vike for EPOs praksis. Partene skal gjøre sitt beste for å avslutte forhandlingene innen tre år etter ikrafttredelsen av CPA med sikte på deltakelse i CPA. Dette er uttrykk for en målsetting, ikke en rettslig plikt, om å tiltre CPA. EF forplikter seg på sin side til å innby de EFTA-land som måtte ønske det, til slike forhandlinger så snart CPA trer i kraft.

Konsumpsjon av immaterielle rettigheter

Målsetningen om opphevelse av prinsippet om nasjonal konsumpsjon vil bli lagt til grunn i EØS. På de områder der EF har gjennomført prinsippet om regional konsumpsjon vil EFTA-landene endre sin lovgivning tilsvarende, jf. Avtalens Protokoll 28 art. 2. På patentområdet og for mønstre vil man f.eks. gå over fra nasjonal til regional EØS-konsumpsjon. EFTA-landene har imidlertid ikke forpliktet seg til å endre sin lovgivning på områder der EF-landene selv ennå ikke er bundet på undertegningstidspunktet for Avtalen. På patentområdet gjelder en tilleggsfrist på ett år fra EØSavtalens ikrafttreden, slik at det f.eks. gis tilstrekkelig tid til å få reforhandlet lisensavtaler som bygger på tidligere prinsipper.

Øvrige spørsmål

Avtalens Protokoll 28, art. 7 forplikter partene til å holde hverandre gjensidig informert i sammenheng med arbeidet i internasjonale organisasjoner og avtaler vedrørende immaterielle rettigheter. De forplikter seg også, på anmodning, til forhåndskonsultasjoner hvis arbeidet eller avtalen dekkes av et tiltak som er vedtatt etter EF-retten.

Etter Protokollens art. 4 kan enhver avtalepart inngå og utvide avtaler om beskyttelse av integrerte kretser i forhold til tredjeland. En part som sikrer beskyttelse for slike rettigheter i tredjeland, skal imidlertid etterstrebe at beskyttelse i vedkommende tredjeland utstrekkes til øvrige parter i EØS-avtalen. Endelig inneholder protokollens art. 5 en forpliktelse for Norge til å søke å oppnå etterlevelse av protokollen til Madrid-avtalen om internasjonal registrering av varemerker innen 1. januar 1996. Denne forpliktelse vil medføre enkelte endringer i varemerkeloven. For næringsdrivende som ønsker registrering i flere land innebærer dette en forenkling. Patentstyret vil måtte øke kapasiteten noe som følge av et større antall saker.

Tilpasning til varemerkedirektivet innebærer innføring av et nytt prinsipp om bruks-

plikt av varemerker. Dette bringer Norge på linje med vanlig praksis stort sett ellers i Europa.

Oppsummering

EØS-avtalen inneholder bestemmelser om immaterielle rettigheter, d.v.s. industrielle rettigheter og opphavsrettigheter. Industrielle rettigheter omfatter patenter, varemerker, industrielle mønstre, kretsmønstre for integrerte kretser og rettsbeskyttelse av plantesorter.

Norske interesser i forbindelse med EØS-forhandlingene på området immaterielle rettigheter har særlig vært knyttet til patentering av bioteknologiske oppfinnelser. Hovedhensynet har vært i størst mulig grad å ivareta nasjonale målsettinger, slik disse er nedfelt i Innst. S. nr. 155 (1990-91). Avtalen innebærer at den nåværende patenteringspraksis vedrørende bioteknologiske oppfinnelser vil kunne videreføres.

Avtalen medfører at prinsippet om nasjonal konsumpsjon av immaterielle rettigheter oppheves der dette har hatt anvendelse i EFTA-landene. For Norge gjelder dette patentrettigheter og mønsterrettigheter. I stedet innføres prinsippet om regional EØS-konsumpsjon. Dersom en vare som det er knyttet en slik enerett til, bringes på markedet i et EØS-land med rettighetshaverens samtykke, kan denne ikke lenger på grunnlag av eneretten motsette seg at varen eksporteres til andre EØS-land.

4.15 REFERANSE TIL RETTSAKTER

Konkurranseregler

- (1) Kommisjonsforordning 1983/83 av 22. juni 1983 om anvendelse av traktatens artikkel 85 paragraf 3 på grupper av enedistribusjonsavtaler.
S.v. 1 s. 357 S.v. 2, Bind 7
- (2) Kommisjonsforordning 2349/84 av 23. juli 1984 om anvendelse av traktatens artikkel 85 paragraf 3 på grupper av patentlisensavtaler.
S.v. 1 s. 359 S.v. 2, Bind 7
- (3) Kommisjonsforordning 418/85 av 19. desember 1984 om anvendelse av traktatens artikkel 85 paragraf 3 på grupper av forsknings- og utviklingsavtaler.
S.v. 1 s. 360 S.v. 2, Bind 7
- (4) Rådsforordning 4064/89 av 21. desember 1989 om tilsyn med foretakssammenslutninger.
S.v. 1 s. 357 S.v. 2, Bind 7

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

Landbruk

- (5) Rådskonferens 66/400 av 14. juni 1966 om handel med betefrø.
S.v. 1 s. 215 S.v. 2, Bind 8/9
 - (6) Rådskonferens 66/401 av 14. juni 1966 om handel med frø av forvekster.
S.v. 1 s. 215 S.v. 2, Bind 8/9
 - (7) Rådskonferens 66/402 av 14. juni 1966 om handel med kornfrø.
S.v. 1 s. 216 S.v. 2, Bind 8/9
 - (8) Rådskonferens 70/457 av 29. september 1970 om den felles sortsliste for plantearter til jordbruksformål.
S.v. 1 s. 217 S.v. 2, Bind 8/9
 - (9) Kommissjonskonferens 74/268 av 2. mai 1974 om fastsettelse av særvilkår når det gjelder forekomst av «avena fatua» i frø av forvekster og kornfrø.
S.v. 1 s. 218 S.v. 2, Bind 8/9
 - (10) Rådskonferens 70/524 av 23. november 1970 om tilsetningsstoffer i dyrefor.
S.v. 1 s. 211 S.v. 2, Bind 8/9
 - (11) Rådskonferens 74/63 av 17. desember 1973 om uønskede stoffer og produkter i dyrefor.
S.v. 1 s. 214 S.v. 2, Bind 8/9
 - (12) Rådskonferens 77/101 av 23. november 1976 om handel med rent dyrefor.
S.v. 1 s. 212 S.v. 2, Bind 8/9
 - (13) Rådskonferens 79/373 av 2. april 1979 om handel med sammensatt dyrefor.
S.v. 1 s. 212 S.v. 2, Bind 8/9
- Tekniske handelshindringer*
- (14) Rådskonferens 85/374 av 25. juli 1985 om tilnærming av medlemslandenes lover og forskrifter om produktansvar.
S.v. 1 s. 269 S.v. 2, Bind 7
 - (15) Rådskonferens 89/392 av 14. juni 1989 om harmonisering av medlemslandenes lovgivning om maskiner.
S.v. 1 s. 266 S.v. 2, Bind 6
 - (16) Rådskonferens 89/107 av 21. desember 1988 om tilnærming av medlemslandenes lovgivning om tilsetningsstoffer som er tillatt brukt i næringsmidler beregnet på konsum.
S.v. 1 s. 255 S.v. 2, Bind 4
 - (17) Rådskonferens 79/112 av 18. desember 1978 om tilnærming av medlemslandenes lovgivning om merking av presentasjon av samt om reklame for næringsmidler beregnet på salg til den endelige forbruker.
S.v. 1 s. 252 S.v. 2, Bind 4
 - (18) Kommissjonskonferens 79/700 av 24. juli 1979 om fastsettelse av metoder innen Fellesskapet for prøvetaking til den offentlige kontroll av rester av plantevernmidler på og i frukt og grønnsaker.
S.v. 1 s. 253 S.v. 2, Bind 4
 - (19) Rådskonferens 89/397 av 14. juni 1989 om offentlig kontroll med næringsmidler.
S.v. 1 s. 256 S.v. 2, Bind 4
 - (20) Rådskonferens 73/23 av 19. februar 1973 om harmonisering av medlemslandenes lovgivning om elektrisk utstyr bestemt til bruk innenfor visse spenningsgrenser.
S.v. 1 s. 246 S.v. 2, Bind 3
 - (21) Rådskonferens 89/106 av 21. desember 1988 om tilnærming til medlemslandenes lover og forskrifter om byggevarer.
S.v. 1 s. 265 S.v. 2, Bind 6
 - (22) Rådskonferens 90/384 av 20. juni 1990 om harmonisering av medlemslandenes lovgivning om ikke-automatiske veieinstrumenter.
S.v. 1 s. 245 S.v. 2, Bind 2
 - (23) Rådskonferens 88/378 av 3. mai 1988 om tilnærming av medlemslandenes lovgivning om sikkerhetskrav til leketøy.
S.v. 1 s. 265 S.v. 2, Bind 6
 - (24) Rådskonferens 91/263 av 29. april 1991 om tilnærming av medlemslandenes lovgivning om teleterminalutstyr, herunder gjensidig godkjenning av samsvar.
S.v. 1 s. 263 S.v. 2, Bind 6
 - (25) Rådskonferens 89/622 av 13. november 1989 om tilnærming av medlemslandenes lover og forskrifter om merking av tobakksvarer.
S.v. 1 s. 266 S.v. 2, Bind 6
 - (26) Rådskonferens 90/239 av 17. mai 1990 om tilnærming av medlemslandenes lover og forskrifter om maksimalt tillatt tjæreinnhold i sigaretter.
S.v. 1 s. 266 S.v. 2, Bind 6
- Energi*
- (27) Rådskonferens 90/531 av 17. september 1990 om innkjøpsregler for oppdragsgivere innen vann- og energiforsyning, transport og telekommunikasjon.
S.v. 1 s. 369 S.v. 2, Bind 7
 - (28) Rådskonferens 72/1056 av 18. mai 1972 om melding til Kommissjonen om investeringsprosjekter av interesse for Fellesskapet i olje-, naturgass- og elektrisitetssektoren.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
 - (29) Rådskonferens 76/1215 av 4. mai 1976 om endring av Rådskonferens 76/1215.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
 - (30) Rådskonferens 75/405 av 14. april 1975 om begrensninger i bruken av petroleumprodukter i kraftstasjoner.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
 - (31) Rådskonferens 76/491 av 4. mai 1976 om en fellesskapsprosedyre for informasjon og konsultasjon om prisene på råolje og

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

- petroleumsprodukter i Fellesskapet.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
- (32) Rådskonferens 78/170 av 13. februar 1978 om ytelse i varmeproduerende enheter som benyttes til romopp- varming og produksjon av varmtvann i nye eller allerede eksisterende bygninger som ikke benyttes til industriformål, og om isolering av røropplegg for varme og varmtvann til husholdningsbruk i nybygg som ikke benyttes til industriformål.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
- (33) Rådskonferens 82/885 av 10. desember 1982 om endring av Rådskonferens 78/170.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
- (34) Rådskonferens 79/1893 av 28. august 1979 om innføring av registrering av import av råolje og/eller petroleumsprodukter i Fellesskapet.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
- (35) Rådskonferens 85/536 av 5. desember 1985 om sparing av råolje ved bruk av erstatningskomponenter i bensin.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
- (36) Rådskonferens 87/441 av 29. juli 1987 om sparing av råolje ved bruk av erstatningskomponenter i bensin.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
- (37) Rådskonferens 90/547 av 29. oktober 1990 om transitt av elektrisitet gjennom hovednett.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
- (38) Rådskonferens 91/296 av 31. mai 1991 om transitt av naturgass gjennom overføringsnett.
S.v. 1 s. 271 S.v. 2, Bind 7
- (39) Rådskonferens 90/377 av 29. juni 1990 om innføring av en fremgangsmåte i Fellesskapet som sikrer større åpenhet om prisene på gass og elektrisk kraft til sluttbrukere i industrien.
S.v. 1 s. 270 S.v. 2, Bind 7
- Offentlige innkjøp*
- (40) Rådskonferens 71/305 av 26. juli 1971 om samordning av behandlingen ved tildeling av offentlige bygge- og anleggskontrakter.
S.v. 1 s. 367 S.v. 2, Bind 7
- (41) Rådskonferens 89/440 av 18. juli 1989 om endring av direktiv 71/305 om samordning av behandlingen ved tildeling av offentlige bygge- og anleggskontrakter.
S.v. 1 s. 367 S.v. 2, Bind 7
- (42) Rådskonferens 77/62 av 21. desember 1976 om samordning av behandlingen ved tildeling av kontrakter om offentlige varekjøp.
S.v. 1 s. 368 S.v. 2, Bind 7
- (43) Rådskonferens 88/295 av 22. mars 1988 om endring av Rådskonferens 77/62 om samordning av behandlingsmåten ved tildeling av kontrakter om offentlige varekjøp, og oppheving av visse bestemmelser i Rådskonferens 80/767.
S.v. 1 s. 368 S.v. 2, Bind 7
- (44) Rådskonferens 89/665 av 21. desember 1989 om samordning av lover og forskrifter om gjennomføring av klagebehandling i forbindelse med tildeling av offentlige varekjøps- samt bygge- og anleggskontrakter.
S.v. 1 s. 370 S.v. 2, Bind 7
- Immaterielle rettigheter*
- (45) Rådskonferens 89/104 av 21. desember 1988 om tilnærming av medlemslandenes lovgivning angående varemærker.
S.v. 1 s. 381 S.v. 2, Bind 7
- (46) Rådskonferens 87/54 av 16. desember 1986 om rettslig vern av halvlederprodukters topografier.
S.v. 1 s. 380 S.v. 2, Bind 7
- (47) Rådskonferens 90/510 av 9. oktober 1990 om utvidelse av det rettslige vern av halvlederprodukters kretsmønstre til å omfatte personer fra visse stater og territorier.
S.v. 1 s. 380 S.v. 2, Bind 7
- (48) Rådskonferens 90/511 av 9. oktober 1990 om utvikling av det rettslige vern av halvlederprodukters kretsmønstre til å omfatte personer fra visse stater og territorier.
S.v. 1 s. 380 S.v. 2, Bind 7
- (49) Kommisjonsvedtak 90/541 av 26. oktober 1990 som i samsvar med rådskonferens 90/511 fastsetter de stater der selskaper eller andre juridiske personer skal nyte godt av det rettslige vern av halvlederprodukters topografier.
S.v. 1 s. 380 S.v. 2, Bind 7
- (50) Rådskonferens 91/250 av 14. mai 1991 om rettslig vern av datamaskinprogrammer.
S.v. 1 s. 381 S.v. 2, Bind 7